

Porte gratuito

TELEGRAMA

V JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

INCA 3 I 4 DE NOVEMBRE DE 2000

Dedicades a
"INCA 100 ANYS CIUTAT"

Núm. 2072 Palabras 292 Depo

Felicite a Inca
que ha merecido el
Título de Ciudad
Luz de

Ajuntament d'Inca

V JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

V JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

I N C A
3 i 4
DE NOVEMBRE
2 0 0 0

Comissió científica: Maria Barceló Crespí
Guillem Rosselló Bordoy
Joan Miralles Montserrat
Pere Joan Llabrés Martorell
Pere Fullana Puigserver
Gabriel Pieras Salom
Joana Rosselló Morales

Amb la col·laboració de:

Fundació
"SA NOSTRA"

Govern de les Illes Balears
El conseller d'Educació i Cultura
Direcció General d'Ordenació, Innovació i Formació del Profest
Servei de Formació Permanent del Professorat

L'Ajuntament d'Inca no es responsabilitza dels continguts de les comunicacions, els quals corresponen als autors respectius.

V JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

Edició: Ajuntament d'Inca
Realització i impressió: Gràfiques Mallorca

Dipòsit Legal: PM-1903-2005

ÍNDIX

Presentació	7
PERE J. LLABRÉS MARTORELL	
Inca en les grans transformacions del s. XX	9
JUAN FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ / ISABEL M. GONZÁLEZ BLANCO	
L'ensenyança a les institucions religioses als anys de la Guerra Civil (1936/1939)	9
JUAN FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ / ISABEL M. GONZÁLEZ BLANCO	
L'Escola d'Arts i Oficis i l'Escola del Treball als anys de la Guerra Civil (1936/1939)	1
JUAN FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ / ISABEL M. GONZÁLEZ BLANCO	
L'Escola de Tiraset als anys de la Guerra Civil (1936/1939)	5
ISABEL M. GONZÁLEZ BLANCO / JUAN FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ	
L'Escola Graduada als anys de la Guerra Civil (1936/1939)	9
ISABEL M. GONZÁLEZ BLANCO / JUAN FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ	
Pressuposts i subvencions a càrrec de l'Ajuntament d'Inca als anys de la Guerra Civil adreçats a l'àmbit de l'Educació i la Cultura	1
ISABEL M. GONZÁLEZ BLANCO / JUAN FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ	
Construccions escolars als anys de la Guerra Civil (1936/1939)	1
ISABEL M. GONZÁLEZ BLANCO / JUAN FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ	
L'Institut Elemental de Segona Ensenyança (1936/1937)	5
CLARA MARIA QUETGLAS CARBONELL	
Estudi de l'horari, l'alimentació i la higiene a les escoles infantils Cangurs i Sol Ixent	3

ANTONI AULÍ GINARD / BARTOMEU GARAU MORANTA / JOAN PARETS SERRA El director de banda i compositor musical inquer Josep Balaguer i Vallès (1869/1951)	63
JOAN ESTRANY I BERTÓS Evolució urbana i torrents: 100 anys de difícil convivència	65
JOAN ESTRANY I BERTÓS / GUILLEM VICENÇ XAMENA La localització comercial a Inca. Factors i característiques	71
BARTOMEU MARTÍNEZ OLIVER La dimensió musical i biogràfica del compositor inquer i fill il·lustre Antoni Torrandell Jaume (1881/1963)	83
BARTOMEU MARTÍNEZ OLIVER L'obra arquitectònica de Francesc Casas Llompart (1905/1977) a Inca . . .	103
PERE RAYÓ I BENNÀSSAR L'obra de Sebastià Riusec <i>es Pollencí</i>	119
DAVID ABRIL HERVÀS Inca, 2000. La immigració extracomunitària al cor de Mallorca	123
JUAN FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ La Biblioteca Municipal d'Inca als anys de la Guerra Civil (1936/1939) . . .	137
MIQUEL PIERAS VILLALONGA La indústria del calçat a Mallorca (1929-1939). El cas d'Inca	141
SANTIAGO CORTÈS I FORTEZA Gabriel Llompart i Jaume, un inquer del segle XX	153
JOAN ROSSELLÓ LLITERAS La desmembració parroquial d'Inca i els seus rectors (s. XX)	159
MIQUEL MIRALLES GILI Retorn dels franciscans a Inca i la seva incidència en el camp de l'educació . .	173

PRESENTACIÓ

Una ciutat com Inca amb una societat dinàmica, inquieta i en constant canvi no pot afrontar els reptes del futur sense fer una ullada al seu passat.

No podem construir un demà millor si no aprenem dels errors i també dels encerts que els nostres avantpassats varen protagonitzar. Per tant, tenir la nostra memòria històrica en constant revisió és clau per mantenir vives les nostres tradicions i arrels; en fi, allò que en deim senyes d'identitat.

Les jornades d'estudis locals representen aquest esforç per ajudar a conservar, a difondre i a investigar la nostra història, els nostres costums o la nostra geografia, que qualsevol institució pública ha de promocionar.

Ens trobam aquí davant un volum que recull les aportacions que els investigadors realitzaren a unes jornades d'estudis locals, les de l'any 2000, que varen ser ben especials per la celebració del centenari del nomenament d'Inca com a ciutat. Va ser aquell un moment idoni per passar revista a aspectes ben dispars de l'art, de la societat, de l'església, de l'economia, de l'ensenyament, del comerç... de la nostra ciutat a èpoques ben diferents.

Teniu entre les vostres mans un exemplar molt interessant tant per la qualitat dels treballs recollits com per la disparitat dels temes estudiats.

Des d'aquí vull aprofitar per agrair sincerament la feina totalment desinteressada que ha duit a terme el conjunt d'investigadors que presentaren comunicacions i ponències en aquestes jornades. La implicació d'aquestes persones demostra l'estimació que tenen cap a Inca així com el bon moment pel qual travessa la investigació local tant al nostre municipi com a Mallorca. Per mantenir aquest bon estat de salut intel·lectual és imprescindible continuar potenciant les Jornades d'Estudis locals com una eina vàlida i potent per indagar en la nostra manera de ser.

Pere Rotger i Llabrés

Batle d'Inca

INCA EN LES GRANS TRANSFORMACIONS DEL SEGLE XX

PERE J. LLABRÉS MARTORELL

Conferència impartida en l'obertura de les V Jornades d'Estudis Locals. Inca, 3 de novembre de 2000.

La societat del segle que anam finint ha estat sens dubte protagonista i espectadora dels canvis més grans que han capgirat i adreçat l'estada i la convivència dels homes i dones sobre el nostre planeta. És una afirmació, crec que indiscutible, almenys pel que fa a l'àmbit de la història que és al nostre abast i que ara condiona les nostres vides.

Aquest fet és cert a nivell mundial certament: fins i tot els pobles més entotsolats, més aïllats a la selva o a les muntanyes fins ara inaccessibles, han experimentat canvis jamai vists ni somniats en èpoques precedents. Això és ver sobretot en aquesta part del món on vivim, i que anomenam occidental, més concretament a l'Europa on fa segles que se situa la nostra cultura i la nostra convivència cívica, i encara més concretament a Espanya, l'estat que condiona el nostre desenvolupament polític.

A nivell de poble mallorquí, encara la transformació ha tengut uns caires més radicals i totalitzants. En aquest segle Mallorca ha contemplat, ha propiciat i ha patit la transformació més gran de la conquesta de 1229 ençà.

Qui repassa amb un cop de vista històric el segle XX, admira d'entrada el progrés tècnic en tots els ordres, que ha canviat profundament la vida quotidiana i les relacions de tots els ciutadans sigui quin sigui el seu estament social, ocupació o origen. El progrés de la tècnica i de la ciència ha induït uns canvis d'índole social, política, cultural i religiosa que els homes de 1900 ni es podien imaginar, malgrat les profecies que en el canvi de segle alguns aventurers gosaren pronosticar.

Tornant als canvis esdevenguts en la nostra illa, a finals del segle XX tots estam convençuts que la d'ara no és la Mallorca d'antany. Durant aquest segle han caigut esquemes socials i mentals que les revolucions del segle XIX no havien pogut esbucar. S'han capgirat plantejaments polítics i socials, costums i comportaments, molts de valors considerats intocables han estat qüestionats, alguns s'han esvaït, altres de nous han sorgit i ara van surant dins una societat nova per tants de conceptes. Bé és ver que el segle XIX preparà aquest

terreny de transformacions i canvis, però tots constatarem que el segle XX ha pres una volada més enllà de tota previsió.

Els grans períodes

D'entrada podríem dividir el segle XX en alguns períodes que ens ajudaran també a comprendre millor la situació i l'evolució d'Inca en el nostre segle. A nivell de l'Estat espanyol i d'Europa, podem considerar migpartit el segle XX per la línia dramàtica d'uns enfrontaments sagnants que causaren profundes nafres a la Península i a les illes adjacents, d'una banda, i al continent europeu de l'altra. Si bé la magnitud dels esdeveniments va tenir dimensions i conseqüències distintes a Espanya i a Europa, en ambdós costats les guerres donaren origen, tard o d'hora, a societats amb ideologies, comportaments i valors distintes i, en part, novells.

A l'Estat espanyol, el segle XX queda gairebé migpartit pels fets que trencaren la situació política i social amb la II República, la Guerra Civil i la postguerra. Aquesta, singularment en els aspectes polític i cultural, es pot considerar allargassada, fins a la mort del dictador, el 1975. Tanmateix la vacil·lant obertura del règim franquista als horitzons econòmics del mercat europeu presagiaven les vies democràtiques que recorre la nostra societat en el llindar del tercer mil·lenni.

En el tardofranquisme, un esdeveniment d'índole religiosa fonamentalment, però amb repercussions culturals, socials i polítiques, vengué a sacsar consciències i a trabucar esquemes mentals; diuen que va causar el desgust més gros al vell dictador. Em referesc al Concili Vaticà II (1962-1965), que donà per finida -almenys a nivell teològic i institucional- la Cristiandat medieval, aquell muntatge políticoreligiós, en què recolzava en bona part, i ja fora del seu temps natural, la ideologia de la dictadura, per quant excloïa el pluralisme i ho encabia tot en els motllos del que s'ha anomenat "nacionalcatolicisme".

Concili Vaticà II a nivell d'Església catòlica i de la presència d'aquesta en la societat, i democràcia a nivell d'Estat espanyol a partir de 1977, determinen poderosament el camí de la història que hem recorregut els darrers anys i que recorrem encara.

A partir de la implantació de la democràcia a Espanya, som enganxats al carro de la nova Europa que, com a Mercat Comú, sorgí en la postguerra europea el 1951, i ha anat ocupant espais cada cop més amplis en l'economia i en la vida política dels estats membres.

Les darreres dècades del nostre segle han tengut uns nous aires i han accentuat les transformacions en la societat occidental, europea, espanyola, mallorquina i inquera. És des d'aquestes coordenades que som a punt d'encetar el segle XXI.

Fins a la Guerra Civil de 1936

Els tres primers decennis del present segle, Inca perllonga l'impuls del segle XIX, que significà per a la vila el recobriment de guia i capdavantera de la comarca, mitjançant l'expansió demogràfica (havia més que doblat la població) i urbanística, i l'increment de la seva producció, significativament en el camp de la naixent indústria del calçat, que des de llavors marcarà fortament la puixança o el declivi de l'economia inquera. Antoni Fluxà havia obert el

1870 el primer gran taller, i inicia l'exportació a Cuba i Filipines. El 1884 Vicenç Ensenyat munta una fàbrica de teixits amb nous sistemes tèxtils. El 1891 Inca tenia onze tallers de calçat i cinc adoberies. El 1875 havia arribat el tren que, per una part, comunicà Inca amb Palma i alguns pobles de la comarca i, per l'altra, provocaria l'expansió de l'antic nucli de la vila cap a l'estació del tren. La línia del ferrocarril fou allargada el 1878 fins a sa Pobla, i l'any següent, fins a Manacor. Cim d'aquest creixement i expansió va ser el títol de ciutat que l'antiga vila major de Mallorca obtengué el 13 de març de 1900 per l'augment de la seva població i la creixença de la seva agricultura, indústria i comerç, com afirmava el decret de la reina regent. La nova ciutat comptava llavors amb 7.579 habitants.

A començaments del segle XX, la base econòmica d'Inca era encara l'agricultura. Els grans terratinents dominaven amb el seu caciquisme la vida política i en el govern municipal s'alternaven conservadors i liberals. Però el pes i l'ascensió d'una nova classe obrera i empresarial condicionava fortament la nova ciutat. La societat civil s'anava estructurant amb empena i arreu sorgien entitats i edificis que anaven transformant la fesomia de l'antiga vila agrícola i artesanal, concorreguda pels mercats dels dijous i de les fires de tardor.

Si el 1899 s'havia introduït l'enllumenat de gas, l'elèctric és instal·lat el 1904.

Inca havia començat la seva expansió urbanística, que transformaria la seva imatge tradicional, arran del seu creixement econòmic en el segle XIX i especialment de l'arribada del tren. El plànol de l'antiga vila desborda els pujols que van entre Sant Francesc i Sant Bartomeu i la ciutat nova s'estén cap a l'estació del tren i cap als antics camins de Selva i d'Alcúdia. De 1885 són els pòrtics de la plaça de l'església, encara inacabats; de 1890 és la reforma de l'Ajuntament; de 1896 la plaça del Bestiar i de 2000 la rectoria. Ja en el segle XX es facilita l'accés a l'estació del tren amb la construcció un pont sobre el torrent de Cantabou, que impulsa l'edificació de noves cases i l'obertura de carrers. A l'altra banda de l'estació del tren, es va construir el nou quarter (entre 1907 i 1915) que durà el nom del General Luque, construcció que és a l'origen de la barriada, actualment anomenada de Crist Rei.

Mentrestant s'alçaven edificis per a l'oci com la plaça de toros (1909) i el Teatre Principal (1909). Els inquers pogueren fruir per primera vegada de la visió del cinema el 1904, el 1907 el fotògraf i pintor Bartomeu Payeras ja plasmà vistes d'Inca per a la posteritat; el 1908 Inca tenia quatre sales de cinema. A Inca el primer partit de futbol es va jugar el 1909, esport i afició que quallà definitivament el 1921 amb l'equip emblemàtic creat per la Societat de Socors Mutus, "la Constància".

Des de començaments de segle l'associacionisme a Inca trobà moltes realitzacions de caire cultural, laboral, assistencial, recreatiu i esportiu, musical, religiós...

El 1900 es fundà a Inca el Cercle d'Obrers Catòlics, animat pel qui fou gran promotor de cultura a Inca fins a la Guerra Civil, mestre Miquel Duran. Catòlic i regionalista, impressor i editor de periòdics i distintes publicacions, va ser també l'ànima de moltes associacions i fundador de l'Orfeó l'Harpa d'Inca (1921). Treballà ben al costat del franciscà del Tercer Orde regular, P. Pere-Joan Cerdà, que vengué a Inca el 1909 per fer-se càrrec de l'església i d'alguns locals annexos de Sant Francesc. El P. Cerdà i Miquel Duran fundaren el 1911 la Caixa Rural dels obrers catòlics d'Inca; el 1914, el Sindicat Obrer de la Pau; i el 1921, el Sindicat Catòlic Agrícola.

Tant Miquel Duran com el P. Cerdà, i també el rector d'Inca, Mn. Francesc Rayó, treballaven en la línia impulsada per l'encíclica *Rerum Novarum* del papa Lleó XIII, que havia

desvetllat entre els catòlics un fort moviment d'apostolat social. Una de les realitzacions del rector Rayó, el 1927, va ser la fundació de la Casa Bressol (la "Cuna") amb el suport i la iniciativa del batle Miquel Mir. L'establiment de tals institucions, per tenir cura durant el dia dels infants de les mares que anaven a treballar a les fàbriques, havia estat des dels seus inicis a París el 1844 una iniciativa catòlica. Precisament a Inca creien els catòlics que feien falta institucions i propagandistes de l'ideari social de l'Església pel fort creixement que hi prenia el moviment obrer.

Aquest s'afanyava per entrar dins el joc polític i trabucar l'estat de coses dominat encara pel caciquisme. L'oposició a aquest era abanderat per republicans, socialistes, regionalistes i més endavant pels anarquistes. Un socialista accedí per primer cop al consistori el 1922. Com a explosió reivindicativa esclatà la primera vaga de sabaters el 1914. Una resposta al nou temps i al progrés per part dels empresaris va ser la mecanització dels tallers a partir de 1915, avanç també necessari per satisfer la demanda que arribava de l'exèrcit francès bel·ligerant en la Primera Guerra Mundial. Tot plegat va fer que la indústria de sabates anàs prosperant a Inca, juntament amb la de teixits de Can Xilles, dels Ensenyat, de les adoberies, de teuleres, de cimenteres, de les impremtes, de fàbriques de lleixiu, de conserves, de begudes, de pastes de sopa...

A l'eufòria dels anys de la gran guerra, que suposà enormes guanys per a la indústria sabatera, seguí la difícil conjuntura de 1918-1919. Aquest darrer any hi hagué avalots reprimits per la Guàrdia Civil i pels militars, i la convocatòria d'una vaga general. Però la crisi va ser superada. Si l'any 1920 feien feina 8 tallers de sabates, el 1927 ja eren 22, xifra que es mantengué fins a la Guerra Civil. Tal expansió va atreure una notable immigració de joves treballadors dels pobles veinats. A principis dels anys 30 Inca era el municipi mallorquí més industrialitzat després de Palma.

En l'aspecte cultural, hem de destacar primer de tot l'ensenyament. Les escoles públiques de nins i de nines no gaudien de gaire suport oficial i no tenien local fix. Hi havia mestres particulars i col·legis privats com el de Santo Tomás de Aquino -en què col·laboraren militars del quarter d'Inca per la segona ensenyança-, de Santa Maria la Major, l'Acadèmia Tècnica, el col·legi dels Pòrtics. El 1908 vengueren els Germans de La Salle i l'any següent, a Sant Francesc, els terciaris regulars començaren la seva tasca educativa que el 1925 culminà en la fundació del Col·legi Beat Ramon Llull d'ensenyament mitjà. Les Germanes de la Caritat i les Franciscanes continuaven la seva tasca d'instrucció de pàrvuls i de nines, iniciada ja en el segle XIX. Les Germanes de la Puresa arribaren a Inca per obrir-hi col·legi el 1930. L'Ajuntament aprovà el 1929 el reglament de l'escola d'arts i oficis.

Quant a les publicacions periòdiques, cal esmentar una vegada més la tasca de mestre Miquel Duran, editor, impressor i principal redactor de quatre periòdics que successivament va fer sortir al carrer. Regionalista i nacionalista convençut, va promoure l'amor a la llengua catalana amb tots els mitjans, tot d'una va reconèixer i divulgar les normes d'ortografia de l'any 1913 i organitzà la Diada de la llengua catalana el 1917. Altres 12 periòdics sortiren entre 1900 i 1936.

També el món musical anava incorporant nous valors. L'Harpa d'Inca estrenà el 6 de novembre de 1921 a la parròquia la missa que Mn. Bernat Salas dedicava a Santa Maria la Major. Va ser la seva primera actuació de l'Orfeó, format per obrers, per bé que l'acte fundacional es va fer el següent 4 de desembre. El 1931 l'Ajuntament decidí crear una banda municipal.

La dictadura de Primo de Rivera (1923-1930) suposà un parèntesi en algunes activitats i institucions inquieres. L'activitat dels partits quedà estroncada i el moviment obrer silencià; tanmateix es manifestaren algunes tensions laborals.

La II República entrà oficialment a l'Ajuntament d'Inca el 15 d'abril de 1931. El primer batle republicà va ser Mateu Pujadas Estrany; el segon, Antoni Mateu Ferrer. El programa republicà a Inca, com arreu, era de grans transformacions en tots els ordres. L'Ajuntament estigué en mans de republicans moderats. Tot i això, no mancaren conflictes amb el clero per qüestió d'enterraments i processons, dret a l'ensenyament dels frares i de les religioses, i alguns actes violents, com la destrucció de les creus de terme. L'Ajuntament es preocupà ferm de la millora de l'ensenyament, de la creació d'un institut i de la promoció de la sanitat pública.

Entre la guerra del 36 i la fi de la Dictadura, 1975

Forces que a Inca no s'avenien gens ni mica amb la República acolliren amb els braços oberts el cop militar que a Mallorca, la matinada del 19 de juliol de 1936, féu triomfar des de Palma el general Goded. La Guàrdia Civil i els militars del quarter General Luque decididament acataren la nova situació i ajudaren a imposar-la a rebrots de resistència d'indrets propers, com són ara sa Pobla i el Port de Pollença. A l'Ajuntament la vara de batle passà de mans del republicà Pere-Pau Costa a les de Juan Erasmo. La classe obrera no tengué delit ni força per alçar-se. Molts dels possibles resistents foren empresonats, per bé que els nous amos no les tenien totes segures, de moment. El mateix any de l'alçament s'havia fundat a Inca una secció de Falange espanyola, amb 47 afiliats, encapçalada per Canuto Boloqui. S'atribuí a la Falange, ben minoritària llavors a l'illa, l'explosió d'una bomba a la Casa del Poble de Palma.

Primer de tot, el cop militar suposà una dura repressió a tot Mallorca; a Inca foren dotze els afusellats i els desapareguts, encapçalats per l'exbatle Antoni Mateu.

Després, vengué la incorporació de joves inquieres a les milícies del front de Manacor, l'agost del 36. Molts d'ells continuaren a la Península, en el front "nacional", integrats dins el que s'anomenà Batallón de Inca. Els caiguts en aquest bàndol foren recordats molts d'anys al monument a "los caídos" davant l'església major; el dit memorial, d'estil feixista, ara està col·locat al cementeri.

Inca, durant la Guerra Civil, posà el seu rellotge a l'hora del bàndol que a la fi sortí triomfant: aplaudint les caigudes de les ciutats enemigues, enviant or i queviures i roba als qui lluitaven "por Dios y por la patria", esperant noves de la mort o del retorn dels soldats que lluitaven -deien- contra el comunisme. Mentrestant la feina no mancava als tallers que fabricaven sabates per a l'exèrcit nacional, talment que aquesta conjuntura afavorí enormement el creixement industrial de la ciutat. Com ja ho era abans del 36, ara encara més la indústria inquera per excel·lència serà la fabricació de calçat, mentre que anirà decaient fins a desaparèixer la indústria tèxtil per mor de la introducció de les fibres sintètiques. Des de la postguerra, i sobretot des dels anys 50, es mantingué al capdavant la indústria del calçat. L'economia inquera serà sotmesa, doncs, a la crisi i a la puixança del sector sabater.

A partir del juliol del 36, l'activitat de partits i de sindicats lliures quedà estroncada i

perseguida. També emmudiren les publicacions. Tot: festes, diversions, escoles, fàbriques... era ben vigilat i controlat. La llengua pròpia de Mallorca reduïda a la intimitat de la família, exiliada dels papers públics i de les escoles, just consentida a ca ses monges i a la parròquia, per la fermesa del bisbe Miralles, en l'ensenyament de la Doctrina.

El nacionalcatolicisme, que feia perviure la Cristiandat medieval, entrava a les nostres esglésies i vessava pels carrers. Les grans manifestacions d'aquest moviment foren les missions populars, les passejades de la Mare de Déu de Lluc (1948) i de Fàtima (1954), el Congrés Eucarístic comarcal de 1960 i finalment la coronació de Santa Maria la Major el 1967. També Inca rebé la sacsada dels "Cursillos de Cristiandad", els anys cinquanta, però no en un grau tan impactant ni durador com altres pobles.

Per altra banda, en aquest capítol religiós, cal esmentar la creació de dues noves parròquies a Inca, la de Crist Rei -que ha donat nom a la barriada sorgida arran del quarter i de l'estació del tren, el 1959- i la de Sant Domingo -a l'antiga església conventual dels dominics- el 1962. El creixement de la ciutat havia aconsellat, als qui llavors regien el bisbat, que Inca fos dividida en tres parròquies. Ja som en els temps del Vaticà II, que propiciarà una nova fesomia a l'Església del segle XX, mentre s'anava desdibuixant el model de cristiandat.

De la immediata postguerra cal recordar les estretors que passaven les famílies treballadores i les cartilles de racionament, l'arribada d'immigrants de la Península que venien a cercar feina als nostres tallers fugint de la misèria dels seus pobles. La II Guerra Mundial proporcionava aleshores nombroses comandes de sabates als fabricants d'Inca, que s'enriquieren ferm; ells foren la classe dominant que retirava els terratinents d'antany; una burgesia emergent, ocupada pel guany fàcil i ràpid, ben d'esquena a la cultura, a la situació real del poble, a les arrels i a les perspectives de la identitat del nostre poble. La pressió estatal contra l'ús del català sobretot en públic i l'afluència massiva d'immigrants que arribaven a una terra ja despreocupada per mantenir la seva llengua i cultura feren que a Inca, entre totes les ciutats i viles de la part forana, suràs l'ús del castellà, que es convertí en llengua no sols dels militars sinó també d'alguns empresaris que ensenyaven als seus fills a parlar en castellà. Dins aquest ambient cultural, no és d'estranyar que el 1965, quan a l'Església llatina s'introduïren les llengües vives a la litúrgia, els responsables de les parròquies i esglésies d'Inca optassin per passar del llatí al castellà en totes les misses, amb l'única excepció de Sant Francesc, on el P. Miquel Colom deia una missa en català. A aquesta situació, no s'hi posà remei fins als anys vuitanta.

La conjuntura favorable arran de la II Gran Guerra propicià noves construccions i urbanitzacions: el nou Teatre Principal (1945), ampliació de la barriada de Crist Rei, les Cases Barato, construccions entre els Molins i el carrer de Mancor, prolongació de la gran via de Colom, de l'avinguda Reis Catòlics, desviació del trànsit de Palma a Alcúdia per la via de circumval·lació, reforma del centre, etc. Malauradament en aquesta època, sobretot els anys 1959-1969, es fan vertaderes agressions al perfil de la ciutat que li fan perdre el seu caràcter. Que basti recordar la imponent i malgarbada Torre d'Inca que destruí la gentil silueta de la noble torre-campanar, sobretot en l'entrada des d'Alcúdia; i el mur ofegant del col·legi de La Salle que tapa la mirada de Sant Bartomeu. El creixement urbanístic d'Inca és immens en aquest període, però també desfigurador malauradament del paisatge urbà.

La cultura també passava per un túnel fosc. Entre 1951 i 1961 surt el setmanari *Ciudad*, mantengut per un grup de joves, de qualitat desigual, que no sempre es vinclava a

les ordres del batle, cosa que li causà la desaparició. La seva tasca no fou represa fins al 1974 pel *Dijous*. Quant a l'educació, cal esmentar la inauguració el 1946 de l'Acadèmia de Estudios mercantiles, dividida en Col·legi de Santo Tomás de Aquino per a al·lots i el Liceu de Santa Teresa per a al·lotes, de caràcter confessional i classista, completament tancat a la cultura autòctona fins que no els quedà més remei que admetre l'ensenyament de llengua catalana.

Cap al final de la dictadura (1974) es va fundar la delegació inquera de l'Obra Cultural Balear. També és significativa en el 1974 la fundació de la primera associació de veïns de Mallorca, la de Can López, amb inscripció oficial i tot.

Si Inca creixia i es transformava ferm per la puixança de la indústria del calçat, Mallorca en els anys de la postguerra, i sobretot a partir de les dècades del 50 i del 60, experimentava la seva més gran transformació a causa de l'afluència turística i de la consegüent immigració. Si bé el turisme ha causat beneficis a la principal indústria inquera, tanmateix Inca ha quedat apartada dels beneficis més sucosos i directes del turisme, com és ara l'hostaleria i els comerços adjacents. Això ha fet davallar la nostra ciutat en l'escalafó pel que fa a la demografia i a la riquesa.

Cal afegir a això que, si la predilecció dels mallorquins s'ha abocat aquestes darreres dècades cap a la perifèria de la mar, Inca no n'ha estat excepció. Des d'abans de la Guerra Civil, molts d'inquers han edificat la seva segona residència a vorera de mar, sobretot entre el Port de Pollença i Son Serra de Marina, per passar-hi l'estiu i ara també els caps de setmana; fins i tot a Can Picafort hi ha el barri d'*ets inqueros*.

Inca en la democràcia (1979-2000)

Partesc del 1979 perquè és l'any de les primeres eleccions municipals. El 1977, en les primeres eleccions generals, Inca havia votat majoritàriament per l'opció centrista (UCD). El 1979 una coalició d'esquerres guanyà la batlia. Jaume Crespí, independent, fou el primer batle democràtic. Només durà fins al 1981, en què el centrista Antoni Pons accedí a l'alcaldia amb els vots del PSOE i fou reelegit amb majoria absoluta en successives eleccions fins al 1991, en què sortí elegit el socialista Jaume Armengol, sostingut per una coalició d'esquerres i independents. Des de 1995 regeix l'alcaldia Pere Rotger, del Partit Popular, que el 1999 assolí la majoria absoluta.

D'aquests darrers anys, cal subratllar l'afluència d'immigrants estrangers, del nord d'Àfrica i de l'Àfrica subsahariana, de l'est d'Europa i de Sud-amèrica. Moltes ocupacions i feines, no assumides ja ni per mallorquins ni per emigrats de la Península, han estat agafades per aquests nouvinguts, alguns de difícil integració. Treball en l'agricultura, en la construcció, en les tasques domèstiques... són en mans d'aquests "nous inquers". Alguns d'ells viuen a la nostra ciutat i treballen en pobles i camps de la comarca. Dificultats d'ordre lingüístic, cultural i religiós entrebanquen les relacions entre els inquers-mallorquins d'antany i els qui es va incorporant. Per ara, la confrontació és gairebé inexistent; la integració, difícil, en molts d'ordres i sectors de la vida.

La uniformitat religiosa, prevalent amb el nacionalcatolicisme, es va crivellar primer pel proselitisme dels testimonis de Jehovà, que tingueren una certa acceptació, i el conse-

güent rebuig i confrontació dialèctica, a la barriada de Crist Rei, sobretot després de l'erecció d'aquella parròquia (1959). Aquests darrers anys, la presència de musulmans, per la immigració magrebí, ha anat augmentant fins a comptar ja, en el dia d'avui, amb una mesquita.

En l'aspecte econòmic, l'entrada d'Espanya a la Unió Europea, les vicissituds a escala europea i mundial de l'economia, han anat marcant l'economia inquera. Aquestes circumstàncies han esperonat la recerca de nous mercats i la diversificació dels sectors de producció.

La cultura ha experimentat un creixement notable. Recordem sobretot la creació de l'Escola de formació professional el 1959, que esdevingué l'Institut Pau Casesnoves el 1996, i l'Institut Berenguer d'Anoia (1970) per a l'ensenyança mitjana, per a estudiants d'Inca i de la seva rodalia.

Prova d'aquesta expansió cultural és la presència cada cop més notable d'actes que la promouen en els tres diumenges de fires de tardor i en el Dijous Bo: pregons, exposicions, presentació de publicacions, concerts, etc.

Cal afegir que, des de 1990, hem pogut contemplar com el patrimoni historicoartístic de les nostres cinc esglésies antigues s'ha anat restaurant. Els edificis mateixos han assolit adequades restauracions arquitectòniques i decoratives: Sant Francesc, el 1992; Sant Domingo i Santa Magdalena del Puig d'Inca, el 1993; Santa Maria la Major, el 1996; Sant Bartomeu, el 1998. Paral·lelament a la restauració dels edificis, s'han anat restaurant moltíssimes peces artístiques: retaules, escultures, pintures...; el retaule de Sant Pere de la parroquia major encetà les restauracions el 1990. D'aquestes restauracions han estat fruit les dues exposicions d'art sacre inquer ja realitzades: de tema marià, el 1992; d'art referent a Jesucrist, el 1996; i esperam cloure el cicle el 2001 amb una tercera exposició dedicada als sants.

Els escriptors inquers han anat aportant igualment nombrosos llibres en camps i estudis diversos, ordinàriament en la nostra llengua catalana. No és l'hora ni tenim temps de fer-ne una ressenya. Només us voldria recordar, pel seu abast territorial, fora del cor de Mallorca, la corona poètica en honor de Santa Maria la Major que, amb motiu del vint-i-cinquè aniversari de la seva coronació pontifícia es va estampar el 1992. Josep M. Llompart afirmà, amb tota justícia, que era la corona poètica mallorquina en la qual havien participat poetes de més indrets de la nostra llengua: des de l'Alguer de Sardenya al País Valencià, des del Rosselló a gairebé tots els bisbats de Catalunya, d'Eivissa, de Mallorca i d'Inca més en concret.

En la promoció de la nostra llengua i cultura, Inca és en la bona línia marcada per mestre Miquel Duran, amb les seves múltiples i sempre interessants publicacions.

En el sector de l'oci i de les diversions, cal esmentar l'esport. Ja no som en els temps heroics de l'equip de futbol emblemàtic de la ciutat, abans i després de la Guerra Civil, el Constància, amb els seus alts i baixos, en els seus enfrontaments èpics, de màxima rivalitat, amb el Mallorca. Malgrat el camp nou, que substituï el vell, es Cós, l'equip no ha arribat a atènyer els cims d'antany. El 1987 un altre esport vingué a prendre com el relleu en l'entusiasme dels seguidors incondicional de l'esport, el Drac Inca, que ja ha marcat punts d'història en el nou pavelló municipal d'esports.

I en aquest capítol de l'oci, no podem oblidar les noves tendències en les diversions

del jovent, a Inca i a les urbanitzacions de la vorera de mar més properes. Nous ritmes frenètics, renous eixordadors, horaris trabucats que comencen a mitjanit i no s'aturen fins ben sortit el sol, han generat una nova "cultura" de l'oci, que configura comportaments i mentalitat dels nostres joves. Tanmateix, lligat o no a les expansions i baixes del jovent, moltes famílies d'Inca han patit també el corc de la droga, sens dubte un dels pitjors mals -si no el pitjor- que enterboleix el futur de molts d'adolescents i joves. A aquesta nafra en el cos jove de la nostra societat inquera, s'hi afegeix la crisi de valors, la ruptura amb els puntals que sostenien la tradició honorada de l'avior, on certament no tot eren valors, i tanmateix no es des trien clarament els que han de donar fermesa a la nova edificació de la ciutat.

De cara al segle XXI

És bo acabar un recorregut històric amb esperança. Crec que és així com s'ha de fer. Els treballs i els dies de l'home i de la dona damunt la terra tenen sempre voltes aspres i de vegades insospitades. Però crec que els darrers anys de la nostra ciutat ens conviden a l'esperança. És la meva convicció, després que el segle vintè ens hagi fet tastar més d'un cop el glop amarg de depressions i lluites, d'enfrontaments polítics que han portat morts a les cunetes o a les tàpies dels cementeris, de retalls dolorosos de llibertat en tots els ordres, de capficament de la nostra identitat cultural. Som en un temps que la democràcia, l'esperit de fraternitat entre els homes i els pobles, la decisió d'assolir noves metes de justícia, de solidaritat i de benestar sembla que batega al cor de la majoria d'inquers d'avui.

Que el record i la reflexió sobre el passat recent i l'expectativa d'un segle que estam a punt d'obrir ens empenyin a caminar, plegats, sempre endavant!

L'ENSENYANÇA A LES INSTITUCIONS RELIGIOSES ALS ANYS DE LA GUERRA CIVIL (1936-1939)

JUAN FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ
ISABEL MARIA GONZÁLEZ BLANCO

Si existeix un àmbit on es manifesta clarament un canvi de direcció en les accions i opinions relacionades amb un abans i un després de començar la Guerra Civil, aquest és l'àmbit de l'ensenyament a les institucions religioses.

Només disposem d'una acta prèvia al començament de la contesa, però aquesta és suficientment eloqüent per mostrar de manera clara i explícita el pensament del moment respecte al tema que ens ocupa. Aquesta acta¹ data de dia 4 de març del 1936 i relata la sessió extraordinària que va tenir lloc a l'Ajuntament. Es notificà en primer terme que l'objecte de la convocatòria era tornar a reprendre el tema que havia estat tractat a la sessió del Consell Local de Primera Ensenyança, convocat per ordre de l'Excel·lentíssim senyor governador i presidit per l'inspector Fernando Leal. En aquesta acta el Senyor Leal manifestava la idea del Govern de substituir les ensenyances dels ordes religiosos, tot i sol·licitant l'habilitació de locals i la construcció de dues escoles graduades per a cada sexe, de cinc seccions cada una. Vet aquí la clara intenció de secularització de l'educació i de la creació a Inca d'escoles laiques que poguessin dur a terme l'objectiu. Però tot es truncà en començar la guerra, i no tan sols no es varen construir les escoles, sinó que, a més, es tancà l'Institut Elemental de Segona Ensenyança.

D'ençà que l'institut fou clausurat va ser el Col·legi Ramon Llull el que aparegué amb més freqüència a les actes, ja que el canvi polític així ho propiciava. Un exemple d'això el trobem a l'acta de dia 24 de novembre del 1937, on es recull una sol·licitud del senyor Antoni Nicolau Burdils, aleshores director del col·legi, en la qual demanava l'agregació a l'Institut de Palma i una subvenció per tal d'agrupar al col·legi la Secció Femenina, perquè pogués gau-

¹ Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 4 de Marzo de 1936", al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 6, signada per Miguel Beltrán Planas (batlle), B. Rubert (regidor), B. Cabrer (regidor), A. Martínez (regidor), A. Mateu (regidor), L. Marqués (regidor), J. Figuerola (regidor), P. Capó (regidor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'Arxiu Municipal d'Inca (AMI).

dir dels beneficis de la incorporació. Regidors i batle acordaren de concedir una gratificació de dues-centes pessetes mensuals mentre durés la subscripció de l'Institut d'Inca i sempre que s'hi incorporessin les seccions femenines del Col·legi de les Germanes de la Caritat i el Col·legi de la Puresa².

Un any més tard, concretament dia 16 de novembre del 1938, el Col·legi Beat Ramon Llull tornà a ser notícia. A l'acta d'aquest dia es donava a conèixer la petició del director del centre, interessat en el préstec de taules i tarimes de l'Institut Elemental, a la qual cosa l'Ajuntament acordà accedir³.

Les demandes i sol·licituds per part del senyor Antoni Nicolau varen continuar i dia 14 de desembre del 1938 demanà a l'Ajuntament l'increment de la subvenció de la qual gaudia el col·legi, que aleshores era de dues mil pessetes. L'Ajuntament acordà que seria la Comissió⁴ l'encarregada d'estudiar el cas. Setze dies després, concretament dia 30 de desembre, l'Ajuntament acordava no accedir a la petició arguint que el pressupost ja havia estat confeccionat i comunicava que, com a màxim, podien augmentar la subvenció en una quarta part de la quantitat sol·licitada⁵.

2 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1937. Sesión del día 24 de Noviembre de 1937", al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 140, signada per Juan Erasmo Fluxà (batle), D. Socías (gestor), A. Figuerola (gestor), A. Busquets (gestor), A. Ramis (gestor), A. Adrover (gestor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'Arxiu Municipal d'Inca (AMI).

3 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1938. Sesión del día 16 de Noviembre de 1938", al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 191, signada per Lorenzo Fluxà (batle), Figuerola (gestor), Erasmo (gestor), D. Socías (gestor), Alcina (gestor), A. Socías (gestor), Beltrán (gestor), Ramis (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'Arxiu Municipal d'Inca (AMI).

4 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1938. Sesión del día 14 de Diciembre de 1938", al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 195, signada per Lorenzo Fluxà (batle), Erasmo (gestor), D. Socías (gestor), A. Socías (gestor), Beltrán (gestor), Busquets (gestor), Mir (gestor), i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'Arxiu Municipal d'Inca (AMI).

5 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1938. Sesión del día 30 de Diciembre de 1938", al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 197-98, signada per Lorenzo Fluxà (batle), Erasmo (gestor), D. Socías (gestor), Beltrán (gestor), Busquets (gestor), Mir (gestor), Figuerola (gestor), Alcina (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'Arxiu Municipal d'Inca (AMI).

L'ESCOLA D'ARTS I OFICIS I L'ESCOLA DEL TREBALL ALS ANYS DE LA GUERRA CIVIL (1936-1939)

JUAN FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ
ISABEL MARIA GONZÁLEZ BLANCO

La decisió de relatar conjuntament la història d'ambdues escoles ha estat presa a causa que, en esser suprimida la primera, es creà en el seu lloc la segona. Així, a l'acta de dia 29 de setembre del 1937, s'autoritzava el senyor batle a signar un contracte de lloguer amb el propietari d'una casa situada a la plaça del Ganado Viejo per instal·lar-hi l'Escola de Treball que el Patronat de la ONS tenia en projecte establir a Ciutat. S'acordà que els professors de l'Escola d'Arts i Oficis deixessin els seus càrrecs en esser suprimida l'escola per passar a dependre de l'Escola del Treball¹.

A l'acta de dia 10 de gener del 1936 es notifica una sol·licitud de la senyora Apol·lònia Ramonell, a la qual suplicava la creació d'una plaça de Cort i la confecció a l'Escola d'Arts i Oficis. Aquesta petició fou derivada a la Comissió de Cultura de l'Ajuntament² i no torna a ser esmentada mai més a les actes.

Després de més de dos mesos, concretament dia 27 de març, es fa palès l'acord a partir del qual es resol d'obsequiar amb una gratificació el senyor Bartolomé Fluxá Torrens amb la quantitat consignada al pressupost per al professor de brodats de l'Escola d'Arts i Oficis³.

No és fins començada la Guerra Civil que, dia 8 de gener del 1937, a proposta del gestor Aguiló, es decideix adquirir una col·lecció de calcomanies per a l'escola⁴.

1 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1937. Sesión del día 29 de Septiembre de 1937", al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 131, signada per Juan Erasmo (batle), D. Socías (gestor), A. Figuerola (gestor), A. Ramis (gestor), A. Adrover (gestor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'Arxiu Municipal d'Inca (AMI).

2 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 10 de Enero de 1936", al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 4, signada per Miguel Beltrán (batle), P. Capó (regidor), L. Maicas (regidor), R. Reus (regidor), L. Marqués (regidor), B. Cabrer (regidor), J. Enseñat (regidor), B. Rubert (regidor), J. Figuerola (regidor), A. Mateu (regidor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

3 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 27 de Marzo de 1936", al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 28, signada per Miguel Beltrán (batle), L. Maicas (regidor), L. Marqués (regidor), B. Cabrer (regidor), A. Mateu (regidor), B. Rubert (regidor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

4 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1937. Sesión del día 8 de Enero de 1937", al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 89, signada per Juan Erasmo (batle), B. Ferrer (gestor), A. Beltrán (gestor), A. Aguiló (gestor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

Tot començà dia 1 de setembre del 1937, quan els gestors Adrover i Figuerola emprengueren la idea de crear una Escola del Treball tot i acordant d'examinar alguns locals per a la seva instal·lació⁵.

Dia 22 de setembre trobem a les actes de l'Ajuntament una de les darreres referències a l'Escola d'Arts i Oficis. La lectura d'aquesta acta ens fa participants de la resolució presa per a requerir al propietari de la casa on estava instal·lat l'esmentat centre amb la intenció de rescindir el contracte d'arrendament, ja que es contemplava el projecte d'ampliar el local amb un edifici nou⁶. Una setmana més tard hi trobem l'acta a la qual es comunica la supressió de l'Escola d'Arts i Oficis.

A partir de dia 6 d'octubre del 1937 l'Escola del Treball esdevé definitivament el centre d'atenció. A l'acta d'aquest dia es manifesta l'acord arribat amb el propietari d'una casa al carrer d'Artà per destinar-la a acollir la nova escola, tot i signant un contracte d'inquilinat per valor de cent pessetes mensuals. Aquesta acta ens informa també sobre l'oferiment al Patronat de l'Escola de Treball, a més de l'edifici per instal·lar-la, d'un professor de dibuix lineal -l'aparellador municipal- i mil pessetes per al corrent trimestre i despeses d'instal·lació⁷.

Dia 20 de juliol del 1938 el senyor Figuerola sol·licità del Patronat de les Escoles del Treball de Palma la condonació de la quota de l'any 1937 a canvi del pagament de factures pendents i de les despeses ja efectuades per l'Ajuntament d'Inca a l'escola del municipi.

Poc després, a l'acta de dia 31 d'agost del 1938, se'ns diu que el batle manifestà que el tema de l'Escola de Treball, la qual calia que fos organitzada es tractaria a la següent sessió. I, efectivament, dia 7 de setembre del 1938 s'acordà que el batle faria les gestions per

5 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1937. Sesión del día 1 de Septiembre de 1937", al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 127, signada per Juan Erasmo (batle), D. Socías (gestor), A. Figuerola (gestor), A. Busquets (gestor), A. Ramis (gestor), A. Adrover (gestor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

6 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1937. Sesión del día 22 de Septiembre de 1937", al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 130, signada per Juan Erasmo (batle), D. Socías (gestor), A. Figuerola (gestor), A. Ramis (gestor), A. Adrover (gestor), A. Busquets (gestor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

7 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1937. Sesión del día 6 de Octubre de 1937", al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 132-3, signada per Juan Erasmo (batle), A. Busquets (gestor), A. Figuerola (gestor), A. Ramis (gestor), A. Adrover (gestor), i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

8 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1938. Sesión del día 20 de Julio de 1938", al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 172, signada per Juan Erasmo (batle), A. Busquets (gestor), A. Figuerola (gestor), A. Ramis (gestor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

9 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1938. Sesión del día 31 de Agosto de 1938", al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 178, signada per Lorenzo Fluxà (batle), D. Socías (gestor), A. Socías (gestor), Busquets (gestor), Ramis (gestor), Figuerola (gestor), Alcina (gestor), Mir (gestor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

10 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1938. Sesión del día 7 de Septiembre de 1938", al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 179, signada per Lorenzo Fluxà (batle), Erasmo (gestor), D. Socías (gestor), A. Socías (gestor), Busquets (gestor), Adrover (gestor), Ramis (gestor), Figuerola (gestor), Alcina (gestor), Mir (gestor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

al normal funcionament d'aquest centre educatiu, el qual finalment encarregà la tasca al gestor Roig.

Finalment, dia 27 de desembre del 1939, trobem informacions que apunten al tancament de l'escola, malgrat manifestant l'esperança que tornés a ser oberta:

“El Sr. Alcalde manifestó que se pide el pago de las mensualidades de la Escuela de Trabajo de Palma, y como había establecida una en esta localidad, se precisa que se hagan gestiones para que nuevamente se instale dicha escuela de trabajo que tantos beneficios puede reportar.”

No obstant això, no tornem a trobar arxius que puguin confirmar la seva reobertura.

11 Vegeu: “Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1938. Sesión del día 21 de Septiembre de 1938”, al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 182, signada per Lorenzo Fluxà (batlle), Erasmo (gestor), D. Socías (gestor), A. Socías (gestor), Figuerola (gestor), Mir (gestor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

12 Vegeu: “Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1939. Sesión del día 27 de Diciembre de 1939”, al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 4-1-1939 al 29-12-1943*, mecanografiada, sense numerar, signada per Antonio Rotger (batlle), Erasmo (gestor), Fullana (gestor), Cortes (gestor), Pujadas (gestor), Alcina (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

L'ESCOLA DE TIRASET ALS ANYS DE LA GUERRA CIVIL (1936-1939)

JUAN FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ
ISABEL MARIA GONZÁLEZ BLANCO

L'escola del barri de Tiraset és un dels temes més esmentats a les actes de l'Ajuntament d'Inca. Les informacions que hem obtingut estan relacionades, majoritàriament, amb aspectes referits a la seva construcció en un nou solar. No existeixen, malgrat tot, documents que ens donin a conèixer la metodologia d'ensenyament que s'utilitzava o els models pedagògics en què s'inspirava. Únicament podem deduir que es tractava d'una escola unitària, ja que disposava tan sols d'un mestre¹.

La primera referència d'aquest centre escolar pot ésser trobada el dia 3 de gener de 1936, en la qual es demana una estufa per a dita escola². Des de llavors, les notícies relacionades amb l'Escola de Tiraset són constants.

El dia 31 de gener de 1936 Bartolomé Cabrer (un dels regidors de l'Ajuntament d'Inca en aquells moments) i Joan Llompарт varen oferir un solar per a l'edificació d'una escola mixta en el barri de Tiraset:

“... acordando aceptar dicho ofrecimiento agradeciendo a los donantes su altruismo en beneficio de dicha barriada que se encargue al Sr. Arquitecto la confección del oportuno plano dándole la tramitación correspondiente a fin de obtener la subvención del Estado³”

1 Vegeu: “Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 29 de Mayo de 1936”, a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 47, signada per Pedro P. Capó (batle), B. Cabrer (regidor), L. Maicas (regidor), R. Reus (regidor), A. Ferragut (regidor), B. Rubert (regidor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'Arxiu Municipal d'Inca (AMI).

2 Vegeu: “Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 3 de Enero de 1936”, a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 3, signada per Miguel Beltrán Planas (batle), Pedro P. Capó (regidor), Ramón Reus (regidor), Lorenzo Marqués (regidor), Bartolomé Cabrer (regidor), Jaime Enseñat (regidor), Jaime Figuerola (regidor) i José Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

3 Vegeu: “Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 31 de Enero de 1936”, a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 10, signada per Miguel Beltrán (batle), L. Maicas (regidor), P. P. Capó (regidor), B. Rubert (regidor), J. Figuerola (regidor), J. Enseñat (regidor), J. Enseñat (regidor), A. Mateu (regidor) i José Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

I així, doncs, es va decidir el trasllat de l'escola a l'esmentat terreny. D'aquesta manera, el dia 6 de març de 1936 a les actes de l'Ajuntament es va tornar a esmentar a l'acceptació del solar i es va al·ludir a l'autorització del batle Miguel Beltrán perquè "... firme la correspondiente escritura, encargándose la confección del plano del edificio de la Escuela de Tiraset al arquitecto D. José Oleza". Aquest dia també es va fer esment del Projecte de Pressupost Ordinari i del dictamen de la Comissió d'Hisenda en el qual es proposava la quantitat de 25.499,30 ptes. per a la construcció de dita escola⁴.

El pla va continuar endavant i el dia 13 de març va ésser pressupostat el plànol de l'escola i la casa habitació del seu mestre, projectat per l'arquitecte. Aquest plànol, acompanyat de la corresponent memòria i de les condicions tècniques de la subhasta per a les obres, va ésser aprovat. D'aquesta manera, es va acordar remetre l'expedient que sol·licitava una subvenció de l'Estat "... al Exmo Sr. Ministro de Instrucción Pública por conducto de la Inspección local de Primera Enseñanza de esta provincia por la cantidad de quince mil pesetas". Finalment, es va acordar procedir a la construcció de l'escola mitjançant subhas-
ta⁵.

A l'Acta del dia 20 de març el batle va manifestar que, com que estava ja aprovat el projecte de l'escola del barri de Tiraset, es podia col·locar la primera pedra. Per a això, es va programar un acte al qual es convidaria el governador i que seria celebrat el dia 29 de març⁶. Aquest fet va tornar a ésser esmentat el dia 27 de març, quan es va confirmar la visita del governador i es va facultar el batle perquè organitzés els festeigs adequats per a l'acte⁷.

El dia 3 d'abril es va mencionar a les actes de l'Ajuntament que s'havien aprovat ja les condicions per a procedir a la subhasta de les obres de l'escola de Tiraset i es va acordar la seva publicació al Boletín Oficial de la Provincia⁸.

El dia 15 de maig es notificà a les actes la subhasta de les obres per a la edificació de l'escola i es comentà que tan sols s'havia presentat un únic postor, Francisco Ferrer Grau,

4 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 6 de Marzo de 1936" a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 20, signada per Miguel Beltrán (batle), L. Maicas (regidor), P. P. Capó (regidor), Bernardo Rubert (regidor), A. Martínez (regidor), J. Figuerola (regidor), A. Mateu (regidor), L. Reus (regidor), L. Marqués (regidor) i José Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

5 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 13 de Marzo de 1936" a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 23, signada per Miguel Beltrán (batle), L. Maicas (regidor), B. Cabrer (regidor), Pedro P. Capó (regidor), B. Rubert (regidor), A. Martínez (regidor), J. Figuerola (regidor), A. Mateu (regidor), L. Reus (regidor), L. Marqués (regidor), M. Ferragut (regidor) i José Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

6 Vegeu: "Acta de las Sesiones de Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 20 de Marzo de 1936" a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 26, signada per Miguel Beltrán (batle), L. Maicas (regidor), B. Cabrer (regidor), P. P. Capó (regidor), B. Rubert (regidor), J. Enseñat (regidor) i José Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

7 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 27 de Marzo de 1936" a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 28, signada per Miguel Beltrán (regidor), B. Cabrer (regidor), A. Mateu (regidor), B. Rubert (regidor) i José Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

8 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 3 de Abril de 1936" a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 30, signada per Miguel Beltrán (batle), L. Maicas (regidor), B. Cabrer (regidor), P. P. Capó (regidor) i José Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

qui es comprometia a executar el projecte per 25.499 ptes., "sujetándose a las condiciones y planos aprobados". Seguidament, se li adjudicà l'esmentada subhasta per considerar-se acceptable⁹.

Poc abans del començament de la Guerra Civil aparegueren dues noves referències de l'escola a les actes de l'Ajuntament. La primera d'elles, el dia 26 de juny, en què s'afirmava que havia estat aprovat un dictamen de la comissió d'obres amb la certificació de l'arquitecte, el qual proposava el pagament de dues mil pessetes al contractista de les obres de l'edifici escolar, quantitat que va passar per acord a la Comissió d'Hisenda¹⁰.

El segon esment es va fer a l'Acta del 10 de juliol, on aparegué la proposta de l'arranjament del camí de l'Escola de Tiraset:

"El Sr Cabrer propuso el arreglo y achafianado del camino de la Escuela de Tiraset, cuyo propietario D.Bartolomé Campaner Llompart exige para el terreno del achafianado quince pesetas quedando acordado".

I la guerra començà, però no per això l'Escola de Tiraset deixà de ser un tema important a les actes de l'Ajuntament, malgrat el canvi complet i radical de personal que es va produir, atès que tan sols el secretari, José Siquier, va quedar com a únic membre del Ple de l'Ajuntament que hi havia participat durant la República.

El dia 12 d'agost es va fer manifesta una referència relativa al pagament de les obres que tenia en conveni al contractista de l'Escola de Tiraset: "El Sr. Caldenty se interesó para que sean abonados al contratista de la Escuela de Tiraset las obras que tiene en contrata¹²", i fou aquesta la primera notícia de l'escola que tenim després de començar l'esmentada contesa. Aquesta informació va ésser continuada el dia 16 de setembre, quan s'afirmà que havia estat aprovada una certificació de l'arquitecte director de les obres de l'edifici de l'escola i que s'havia proposat, al mateix temps, la quantitat de vuit mil pessetes per al contractista de les indicades obres a compte de la seva contracta¹³.

Durant la resta de l'any 1936 no va haver-hi més ressenyes sobre aquest tema, el

9 Vegeu: Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 15 de Mayo de 1936" a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 38, signada per Pedro P. Capó (batle), B. Cabrer (regidor), A. Mateu (regidor), J. Enseñat (regidor), B. Rubert (regidor) i José Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

10 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 26 de Junio de 1936", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 53, signada per Pedro P. Capó (batle), J. Figuerola (regidor), A. Martínez (regidor) A. Mateu (regidor), i José Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

11 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 10 de Julio de 1936", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 59, signada per Pedro P. Capó (batle), B. Cabrer (regidor), L. Maicas (regidor), A. Mateu (regidor), B. Rubert (regidor) i José Siquier (Secretari), sense catalogar, de l'AMI.

12 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 12 de Agosto de 1936" a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 66, signada per Juan Erasmo Fluxá (batle), A. Beltrán (gestor), B. Caldenty (gestor), G. Bisellach (gestor), M. Reus (gestor), B. Ferrer (gestor) i José Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

13 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 16 de Septiembre de 1936", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 69, signada per Juan Erasmo (batle), B. Caldenty (gestor), G. Bisellach (gestor) i José Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

qual no tornà a ésser citat fins al dia 8 de gener de 1937:

"El Sr Alcalde manifestó que el próximo Domingo se hará la inauguración Oficial de la Escuela de Tiraset, habiendo prometido el Exmo Gobernador Civil su asistencia, acordando dar publicidad a dicho acto, invitando al público a rendir homenaje al Gobernador a su llegada a esta ciudad, quedando acordado"¹⁴

Així doncs, el gener de 1937 s'inaugurà l'Escola de Tiraset, la qual no va tornar a ésser evocada fins al dia 3 de març del mateix any, dia en què es tractà el tema de la devolució al contractista de les obres de l'"Escuela Mixta de Tiraset" del dipòsit que tenia constituït, ja que les obres havien estat finalitzades, i es va afegir que "restan pagar a dicho contratista una gran cantidad de las efectuadas, por lo que está garantido el cumplimiento de la contrata aunque no esté recibida la obra total y oficialmente"¹⁵.

No fou fins transcorregut més d'un any, concretament el 6 d'abril de 1938, quan aparegueren noves informacions sobre l'Escola de Tiraset, vinculades amb la "construcción de unas cortinas y una puerta para la cisterna de la escuela"¹⁶

Novament, no és fins després de més d'un any, quan aparegué, el 23 d'agost de 1939, una nova notificació sobre l'escola, a l'edifici de la qual havien estat fetes unes obres extraordinàries a part d'aquelles que prèviament s'havien pressupostat, "quedando dicha liquidación a estudio de la Comisión de Obras y Hacienda"¹⁷

Finalment, la darrera referència a l'Escola de Tiraset que trobam dins el període de temps que recull aquest treball és la pertanyent a l'Acta del dia 30 d'agost de 1939, que continua la del dia 23 del mateix mes, on s'informa que havia estat aprovat el pressupost extraordinari de les obres "importante 1625'13 Pts."¹⁸

14 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1937. Sesión del día 8 de Enero de 1937" a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 89, signada per Juan Erasmo (batlle), B. Ferrer (gestor), G. Bisellach (gestor), A. Beltrán (gestor), Aguiló (gestor) i José Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

15 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1937. Sesión del día 3 de Marzo de 1937", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 99, signada per Juan Erasmo (batlle), B. Ferrer (gestor), G. Bisellach (gestor), A. Beltrán (gestor), A. Aguiló (gestor), B. Caldenty (gestor) i José Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

16 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1938. Sesión del día 6 de Abril de 1938", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 130-12-1938*, manuscrita, p. 159, signada per Juan Erasmo (batlle), D. Socias (gestor), Figuerola (gestor), Adrover (gestor), Busquets (gestor), Ramis (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

17 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1939. Sesión del día 23 de Agosto de 1939", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 4-1-1939 a 29-12-1943*, mecanografiada, sense numerar, signada per Lorenzo Fluxá (batlle), Erasmo (gestor), Figuerola (gestor), Busquets (gestor), Alcina (gestor), i José Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

18 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1939. Sesión del día 30 de Agosto de 1939", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 4-1-1939 a 29-12-1943*, mecanografiada, sense numerar, signada per Lorenzo Fluxá (batlle), Erasmo (gestor), Figuerola (gestor), Beltrán (gestor), Alcina (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

L'ESCOLA GRADUADA ALS ANYS DE LA GUERRA CIVIL (1936-1939)

ISABEL MARIA GONZÁLEZ BLANCO
JUAN FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ

El centre educatiu de l'Escola Graduada va ésser sovint objecte d'interès a les actes de l'Ajuntament d'Inca. Les notícies que se n'han recopilat giren, majoritàriament, entorn al solar on es tenia la intenció d'ubicar-la -el qual, finalment, fou desestimat per a l'esmentat objectiu-. També hi ha informacions que tracten d'alguns arranjaments i millores a l'edifici i altres que s'ocupen del lloguer d'un piano per a la seva utilització en aquesta escola.

El 6 de març de 1936 apareix una primera referència a les actes, a la qual l'interventor notificà l'existència d'un projecte de pressupost extraordinari dirigit a la construcció de l'Escola Graduada, el qual "fue aceptado, acordando darle la tramitación ordinaria".

La següent informació en què es menciona aquest centre educatiu sorgí el dia 26 de juny de 1936, i en ella se'ns dona a conèixer que, a proposta del batle, es va acordar llogar un piano per a l'Escola Graduada de nins. Es comentà, a més a més, l'existència d'un oferiment de Jaime Jenestra de Moscarí (Selva) -que era el propietari de l'instrument- per quinze pessetes mensuals, "y si se quiere adquirir dicho piano lo vendería por mil cien pesetas, acordando alquilarlo de momento".

No és fins al 13 de gener de 1937, ja començada la Guerra Civil espanyola, quan tornà a aparèixer una novetat relacionada amb l'Escola Graduada. En aquesta ocasió el Sr. Beltrán, un dels gestors de l'Ajuntament, va tractar la possibilitat de demanar la "cesividad de la compra del solar de la Escuela Graduada", de manera que aquest deixés d'ésser propietat de l'Ajuntament. El batle va manifestar al respecte que no considerava convenient

1 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 6 de Marzo de 1936", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 20, signada per Miguel Beltrán (batle), L. Maicas (regidor), P. P. Capó (regidor), B. Rubert (regidor), A. Martínez (regidor), J. Figuerola (regidor), A. Mateu (regidor), L. Reus (regidor), L. Marqués (regidor) i José Siquier (secretari), sense catalogar, de l'Arxiu Municipal d'Inca (AMI).

2 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 26 de Junio de 1936", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 53, signada per Pedro P. Capó (batle), Figuerola (regidor), Martínez (regidor), Mateu (regidor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

vendre aquest terreny -situat en la Barriada de Son Net- i opinà que podria ser d'alguna utilitat qualque dia.³ Malgrat tot, això no va tenir lloc i dos anys més tard, el dia 21 d'abril de 1939, es va acordar sol·licitar de "l'Exmo Sr. Ministro de la Gobernación" autorització per a la venda del solar. Las raons que s'hi varen argumentar eren les següents:

"... dicho solar es impropio para el fin a que se destinaba, por resultar muy escentrico y de difícil acceso, por no estar abiertas las vías de comunicación con el mismo lo que supone un gasto de consideración."⁴

Setmanes després, el dia 31 de maig de 1939, es va tornar a fer esment d'aquest tema, arran que un dels gestors, Juan Erasmo, "interesó que se solicite la autorización para la venta del solar de la Escuela Graduada, como está ya acordado."⁵

Passats alguns mesos, a l'Acta del dia 9 d'agost de 1939, se'ns donà a conèixer l'acord efectuat per a realitzar un blanqueig extraordinari a l'edifici de l'escola, situat en el carrer de Dureta⁶. Aquest tema tornà a ésser tractat el dia 23 del mateix mes, quan el Sr. Fullana (gestor de l'Ajuntament) va donar compte d'haver visitat aquest edifici, al qual considerava que calia realitzar algunes obres ("corrido de tabiques") per a poder ésser habilitat, "acordando hacerlas". Aquest dia també es va esmentar el tema del solar i es va donar compte d'un ofici del governador civil, el qual remetia la instància de la Batlia referida a l'esmentat terreny (elevada al ministre de Governació i que demanava autorització per a la seva venda) amb la finalitat que es justificués la seva inutilitat. I és aquesta la darrera informació que trobam dins el període de temps que recull aquest treball referent a l'Escola Graduada⁷.

3 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1937. Sesión del día 13 de Enero de 1937", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 90, signada per Juan Erasmo (batlle), B. Ferrer (gestor), G. Bisellach (gestor), A. Beltrán (gestor), B. Caldentey (gestor), A. Aguiló (gestor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

4 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1939. Sesión del día 21 de Abril de 1939", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 4-1-1939 a 29-12-1943*, mecanografiada, sense numerar, signada per Lorenzo Fluxá (batlle), Erasmo (gestor), Figuerola (gestor), Beltrán (gestor), Socias A. (gestor), Busquets (gestor), Alcina (gestor), Mir (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

5 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1939. Sesión del día 31 de Mayo de 1939", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 4-1-1939 a 29-12-1943*, mecanografiada, sense numerar, signada per Lorenzo Fluxá (batlle), Daviu (gestor), Socias A. (gestor), Fullana (gestor), Alcina (gestor), Alcina (gestor), Mir (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

6 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1939. Sesión del día 9 de Agosto de 1939", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 4-1-1939 a 29-12-1943*, mecanografiada, sense numerar, signada per Lorenzo Fluxá (batlle), Erasmo (gestor), Beltrán (gestor), Fullana (gestor), Alcina (gestor), Busquets (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

7 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1939. Sesión del día 23 de Agosto de 1939", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 4-1-1939 a 29-12-1943*, mecanografiada, sense numerar, signada per Lorenzo Fluxá (batlle), Erasmo (gestor), Figuerola (gestor), Beltrán (gestor), Fullana (gestor), Busquets (gestor), Alcina (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

PRESSUPOSTS I SUBVENCIONS A CÀRREC DE L'AJUNTAMENT D'INCA ALS ANYS DE LA GUERRA CIVIL ADREÇATS A L'ÀMBIT DE L'EDUCACIÓ I LA CULTURA

ISABEL MARIA GONZÁLEZ BLANCO
JUAN FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ

La majoria dels temes tractats a les actes de l'Ajuntament d'Inca (font principal d'informació d'aquest treball) relacionats amb la cultura, l'educació i l'oci d'Inca tracten més qüestions econòmiques que pedagògiques. Aquestes darreres qüestions són pràcticament inexistents i tan sols en podem fer inferències indirectes. L'assumpte principal és, doncs, el referent a les subvencions dedicades per part de l'esmentada institució a les escoles, l'Institut Elemental de Segona Ensenyança, la Biblioteca Municipal, les organitzacions juvenils...

La informació que posseïm és molt nombrosa. Podríem començar, en primer lloc, per l'Acta del dia 17 de gener de 1936, en la qual es dona a conèixer que el batle afirmà que havia de resoldre la qüestió de la casa habitació del mestre de Tiraset. Afegí que s'havia entrevistat amb el propietari de l'edifici i que havia estat al terreny amb l'arquitecte. Comentà també que aquest assumpte es podia resoldre fent unes obres amb què es construís una cambra de planta baixa i que, segons informes, aquestes obres "se valoran de 1800 a 2000 pesetas". Explicà després que, si bé l'Ajuntament hauria de gastar-se aquesta quantitat, s'havia de considerar que no s'havia abonat el lloguer als mestres, i això havia fet que la caixa municipal sortís encara beneficiada. Finalment, informà que l'amo de l'edifici tan sols volia contribuir amb la quantitat de tres-centes pessetes i el transport de materials. A continuació, el regidor Reus opinà que havia d'estudiar-se la conveniència de destinar una quantitat important en un edifici aliè, raó per la qual considerava que el tema havia de ser debatut durant una altra sessió. El regidor Capó manifestà llavors que, encara que l'Ajuntament es gastés tal quantitat, s'estalviaria les vendes de la casa habitació del mestre i per això considerava convenientes les esmentades obres. Finalment, el regidor Enseñat recomanà que es fes un pressupost i que se subhastés l'obra per tenir seguretat de la quantitat que l'Ajuntament havia d'invertir, "aprobándose la proposición del Sr. Enseñat".

La següent informació relacionada amb aquest tema va aparèixer el dia 6 de març de 1936. A l'acta pertanyent a aquest dia es donà compte del projecte de Pressupost ordinari i del dictamen de la Comissió d'Hisenda, "proponiendo varias ineluciones", com eren la quantitat de 25.499,30 ptes. per a la construcció d'una escola en el barri de Tiraset, entre altres coses¹. Aquest mateix dia l'interventor va informar també d'un pla de pressupost extraordinari per a la construcció de l'Escola Graduada en projecte. Ambdós pressuposts foren acceptats².

L'Acta del dia 13 de març de 1936 ens informa que havien estat pressupostats el plànol de l'escola i la casa habitació del mestre, al barri de Tiraset, projectat per l'arquitecte José de Oleza, acompanyat de la corresponent memòria i de les condicions tècniques de la subhasta per a les obres, i tot fou aprovat junt amb els plànols. A continuació s'acordà remetre l'expedient al "Excmo Ministro de Instrucción Pública por conducto de la Inspección Local de Primera Enseñanza de Baleares" per a sol·licitar una subvenció de 15.000 ptes. Finalment, es decidí procedir a la construcció de l'escola mitjançant subhasta³.

Poc després, el 24 d'abril de 1936, trobam que, a proposta del regidor Mateu s'acordà que l'Ajuntament s'inscrivís amb 25 pessetes a la subscripció oberta per als llibres per a la biblioteca infantil, iniciada per l'Institut Elemental de Segona Ensenyança⁴.

Passades tres setmanes, a l'Acta del dia 15 de maig de 1936 s'informa que el regidor Mateu manifestà la importància que s'abonés a la mestra Dª María Mas la gratificació per les escoles nocturnes que s'havia acordat i, a més a més, es costegessin "los cartelones con los ¿artículos? de la Constitución" que s'havia ordenat que fossin col·locats a les escoles, "quedando así acordado"⁵. Aquest mateix dia es donà compte de la subhasta de les obres per a l'edificació de l'Escola de Tiraset, a la qual s'havia presentat un únic postor, D. Francisco Ferrer Grau, qui es comprometia a realitzar-la pel preu de 20.000 pessetes, "sujetándose a las condiciones y planos aprobados. Habiendo sido considerado aceptable y

1 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 6 de Marzo de 1936" a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 20, signada per Miguel Beltrán (batle), L. Maicas (regidor), P. P. Capó (regidor), Bernardo Rubert (regidor), A. Martínez (regidor), J. Figuerola (regidor), A. Mateu (regidor), L. Reus (regidor), L. Marqués (regidor) i José Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

2 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 6 de Marzo de 1936", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 20, signada per Miguel Beltrán (batle), L. Maicas (regidor), P. P. Capó (regidor), B. Rubert (regidor), A. Martínez (regidor), J. Figuerola (regidor), A. Mateu (regidor), L. Reus (regidor), L. Marqués (regidor) i José Siquier (regidor), sense catalogar, de l'AMI.

3 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 13 de Marzo de 1936" a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 23, signada per Miguel Beltrán (batle), L. Maicas (regidor), B. Cabrer (regidor), Pedro P. Capó (regidor), B. Rubert (regidor), A. Martínez (regidor), J. Figuerola (regidor), A. Mateu (regidor), L. Reus (regidor), L. Marqués (regidor), M. Ferragut (regidor) i José Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

4 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 24 de Abril de 1936", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 34, signada per L. Maicas (tinent batle), Rubert (regidor), B. Cabrer (Regidor), Cabrer (regidor), Reus (regidor), Martínez (Regidor), Figuerola (regidor), Mateu (regidor), Capó (regidor) i Siquier (regidor), sense catalogar, de l'AMI.

5 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 15 de Mayo de 1936", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 38, signada per Pedro P. Capó (batle), B. Cabrer (regidor), A. Mateu (regidor), J. Enseñat (regidor), B. Rubert (regidor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

habiendo estado dentro del tipo de subasta, se adjudicó al mencionado señor definitivamente dicha subasta⁶.

Passats pocs dies, el 29 de maig es notificà que s'havia acordat abonar al mestre de Tiraset el lloguer de la casa habitació des del primer dia d'aquell any⁷.

La setmana següent, exactament el dia 5 de juny, es donà compte de l'expedient de l'Escola de Tiraset, que havia estat tornat per part de la Direcció General de Primera Enseñanza, perquè s'havia sol·licitat la subvenció de cinc mil pessetes per a la casa habitació del mestre i, segons el cens de la població, corresponien tres mil, "acordándose solicitar esta cantidad⁸".

El mateix mes de juny, concretament el dia 26, aparegué una informació que ens donà a conèixer una comunicació del Museo Pedagógico, en la qual es convidava l'Ajuntament que contribuís a les colònies escolars que aquest centre havia d'organitzar tots els anys, "acordando cooperar a ellas y se aplace señalar el número, facultándose a la comisión de cultura para que las determinase dentro del presupuesto⁹". Aquest mateix dia fou aprovat un dictamen de la Comissió d'Obres, amb la certificació de l'arquitecte, que proposava el pagament de dos mil pessetes al contractista de les obres de l'Escola de Tiraset i s'acordà que aquest assumpte passés a la Comissió d'Hisenda¹⁰. També aquesta jornada es tractà un assumpte referent a l'Escola Graduada, i a proposta del batle s'acordà llogar un piano per a aquest centre. Hi havia un oferiment per quinze pessetes mensuals de D. Jaime Jenestra de Moscarí (qui havia afirmat que el vendria per mil cent pessetes), "acordando alquilarlo de momento¹¹".

Poc abans del començament de la Guerra Civil aparegué una acta sobre la sessió extraordinària mantinguda el 29 de juny de 1936, l'objecte de la qual era l'aprovació del pressupost extraordinari i l'emissió d'un emprèstit per a cobrir-lo. El pressupost, que havia romàs

6 Vegeu: Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 15 de Mayo de 1936" a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 38, signada per Pedro P. Capó (batle), B. Cabrer (regidor), A. Mateu (regidor), J. Enseñat (regidor), B. Rubert (regidor) i José Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

7 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 29 de Mayo de 1936", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 47, signada per Pedro P. Capó (batle), Cabrer (regidor), Maicas (regidor), Reus (regidor), Ferragut (regidor), Rubert (regidor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

8 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 5 de Junio de 1936", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 48, signada per Pedro P. Capó (batle), A. Mateu (regidor), L. Maicas (regidor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

9 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 26 de Junio de 1936", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 53, signada per Pedro P. Capó (batle), J. Figuerola (regidor), A. Martínez (regidor), A. Mateu (regidor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

10 Vegí's: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 26 de Junio de 1936", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, pàg. 53, signada per Pedro P. Capó (Batle), J. Figuerola (Regidor), A. Martínez (Regidor) A. Mateu (Regidor), i José Siquier (Secretari), sense catalogar, de l'AMI.

11 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 26 de Junio de 1936", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 53, signada per Pedro P. Capó (batle), J. Figuerola (regidor), A. Martínez (regidor), A. Mateu (regidor), i José Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

a efectes de reclamació sense que ningú no n'hagués presentat cap, fou acceptat per l'Ajuntament, i comprenia les partides suficients per a la "construcción de un Grupo Escolar cuyo presupuesto asciende a 219.576 pts. asignándose una consignación de 20.000 pts para la construcción de dos colecciones y otras 25.000 pts para obras de reforma en varias dependencias del Instituto Elemental". En aquesta acta s'informà també que, per a cobrir les esmentades consignacions, es comptava amb la subvenció de l'Estat de 144.000 ptes. i la diferència, "que se estima en 125.000 se cubre mediante un empréstito público, cuyo presupuesto fue aprobado por unanimidad"¹².

La darrera informació de la qual tenim coneixement abans del començament de la contesa, pertany a l'Acta del dia 10 de juliol de 1936 i està relacionada amb l'Escola de Tiraset. Aquí es manifesta que el regidor Cabrer proposà l'arranjament i aixamfranat del camí d'aquest centre educatiu i s'assenyala també que el propietari d'aquesta via exigia per l'"achaflanado del terreno" quinze pessetes, "quedando acordado"¹³.

Abans de continuar amb les diverses notícies referents al tema dels pressuposts a càrrec de l'Ajuntament d'Inca adreçats a subvencionar activitats de tipus educatiu i cultural, seria interessant que ens aturéssim per un moment a reflexionar sobre tot allò esmentat fins ara. Hem comprovat que, durant els darrers mesos de República, el capital es dedicà a promoure la construcció d'una escola a un barri necessitat d'un centre educatiu, a l'edificació d'una casa per al mestre que allà hauria de treballar i a la millora del camí d'accés a aquesta escola. També es dedicà atenció a l'adquisició de llibres per a la biblioteca infantil, al lloguer d'un piano, al suport econòmic a les colònies escolars organitzades pel Museu Pedagògic, a la confecció d'uns cartells en què es mostraven articles de la Constitució... Observem que tots aquests són aspectes que mostren un especial interès per impulsar un tipus de pedagogia d'acord amb el foment de l'activitat de l'alumne (colònies), de manera que el nin pugui viure experiències per ell mateix, amb la dinamització de la lectura juvenil (adquisició de llibres per a la biblioteca infantil), amb intencions cíviques (mostra dels drets i deures dels ciutadans als cartells de la Constitució), amb l'interès per l'art (lloguer d'un piano)... Així, existia un saludable allunyament d'un estil d'ensenyament merament abstracte, tradicional i sense sentit per als educands.

La guerra començà i les coses, evidentment, canviaren. Però continuarem amb la narració de les notícies recollides pertanyents a aquells moments.

El projecte de l'Escola de Tiraset continuà endavant¹⁴ i el 12 d'agost de 1936 el gestor Caldentey "se interesó para que sean abonados al contratista de la Escuela de Tiraset

12 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 29 de Junio de 1936", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 54-5, signada per Pedro P. Capó (batle), J. Figuerola (regidor), L. Maicas (regidor), M. Reus (regidor), A. Beltrán (regidor), B. Rubert (regidor), A. Martínez (regidor), A. Mateu (regidor), M. Pujadas (regidor), A. Bennasar (Regidor), B. Ferragut (regidor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

13 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 10 de Julio de 1936", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 59, signada per Pedro P. Capó (batle), B. Cabrer (regidor), L. Maicas (regidor), A. Mateu (regidor), B. Rubert (regidor) i José Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

14 Vegeu el capítol d'aquest volum de les V Jornades d'Estudis Locals referit a l'Escola de Tiraset.

las obras que tiene en contrata¹⁵". Aquesta notícia continuà el dia 16 de setembre de 1936, quan fou aprovada una certificació de l'arquitecte director de les obres de l'escola, en què es proposava que es donessin vuit mil pessetes al contractista a compte de la seva contracta¹⁶.

Transcorreguts quasi dos mesos, el dia 11 de novembre de 1936 s'informà d'una sol·licitud de les mestres de primera ensenyança, en què demanaven que se'ls abonés l'import de les mensualitats per la casa habitació, "acordándose abonarlas a los actuales maestros a razón de quinientas pesetas anuales¹⁷".

Ja el desembre, exactament el dia 9, s'acordà que l'Ajuntament costegés els llibres de teatre als alumnes de batxillerat que havien obtingut matrícula gratuïta¹⁸.

Les dues informacions amb què conclou l'any 1936 daten dels dies 23 i 30 de desembre respectivament i se centren en un mateix tema: el del pagament de les cases habitació dels mestres. El dia 23 es donà a conèixer una sol·licitud de Maria Fullana, a través de la qual demandava, com a mestra nacional, el pagament de la gratificació de la casa habitació corresponent al tercer trimestre d'aquell any, i s'acordà que la Comissió d'Hisenda s'ocupés de l'assumpte¹⁹. A continuació, el dia 30 de desembre, s'informà d'una sol·licitud "de varias señoras que ejercen el cargo de maestras en esta ciudad, interesando el pago de la subvención para la casa habitación" i, novament, es resolgué que la qüestió fos resolta per l'esmentada Comissió d'Hisenda²⁰.

I arribà l'any 1937, encara que no és fins el dia 6 d'octubre que trobam alguna ressenya sobre el tema. A l'acta d'aquest dia en concret es manifestà la següent informació:

"Se dio cuenta de haberse llegado a un acuerdo con el propietario de la casa de la calle de Artá para destinarla a la Escuela del Trabajo, firmándose el correspondiente con-

15 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 12 de Agosto de 1936" a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 66, signada per Juan Erasmo Fluxá (batlle), A. Beltrán (gestor), B. Caldenty (gestor), G. Bisellach (gestor), M. Reus (gestor), B. Ferrer (gestor) i José Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

16 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 16 de Septiembre de 1936", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 69, signada per Juan Erasmo (batlle), B. Caldenty (gestor), G. Bisellach (gestor) i José Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

17 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 11 de Noviembre de 1936", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 78, signada per Juan Erasmo (batlle), B. Caldenty (gestor), A. Beltrán (gestor), B. Ferrer (gestor), G. Bisellach (gestor), A. Aguiló (gestor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

18 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 9 de Diciembre de 1936", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 83, firmada per J. Erasmo (batlle), Beltrán (gestor), Aguiló (gestor), Ferrer (gestor), Bisellach (gestor), Caldenty (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

19 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 23 de Diciembre de 1936", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 85, signada per Juan Erasmo (batlle), B. Caldenty (gestor), A. Beltrán (gestor), G. Bisellach (gestor), A. Aguiló (gestor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

20 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 30 de Diciembre de 1936", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 86, signada per Juan Erasmo (batlle), A. Aguiló (gestor), G. Bisellach (gestor), B. Caldenty (gestor), B. Ferrer (gestor), A. Beltrán (gestor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

trato de inquilinato, por la cantidad de cien pesetas mensuales; pudiendo ofrecer al Patronato de la Escuela de Trabajo, a mas del edificio para instalarla, un profesor de dibujo lineal, el Aparejador Municipal, que al adjudicarse la plaza se le impuso la obligación de dar dicha clase, y para el corriente trimestre y gastos de instalación de la escuela mil pesetas.²¹⁹

Aquest paràgraf ens mostra clarament la fort inclinació existent per impulsar l'esmentat centre educatiu. És indicatiu de la política de l'època comprovar que se subvencionava una escola dirigida a qualificar obrers i que se suprimia un institut elemental públic que els permetia poder aspirar a qualque més que a treballar de jornaler. Amb aquest comentari no pretenem desmerèixer la tasca que realitzava l'Escola de Treball, perquè sincerament consideram que és laudable i digna d'admiració. El problema era que tan sols s'oferia aquesta via a la gent que no es podia permetre el luxe d'anar al Col·legi Beat Ramon Llull.

La segona informació sobre subvencions, pertanyent a l'any 37 (i també la darrera), sorgeix a l'Acta del dia 24 de novembre. La mostrem a continuació:

"Se dio cuenta de una solicitud de D. Antonio Nicolau Burdils, como director del Colegio del Beato Ramón Llull, que solicita estar agregado al Instituto de Palma, interesando una subvención a fin de agrupar en dicho Colegio la sección femenina, para que pueda gozar de los beneficios de la incorporación acordando conceder una gratificación de doscientas pesetas mensuales, mientras dure la suscripción del Instituto de esta ciudad y siempre que se incorporen las secciones femeninas de los Colegios de las Hermanas de la Caridad y Colegio de la Pureza.²²⁰

Aquesta és la primera d'una sèrie de sol·licituds per part del director del Col·legi Beat Ramon Llull, un centre al qual havia de pagar per assistir-hi, atesa la seva condició de privat, i al qual, malgrat això, es dedicaven certes quantitats de doblers públics.

L'estiu de 1938, concretament el dia 20 de juliol de 1938, es decidí sol·licitar del Patronato de las Escuelas de Trabajo de Palma la condonació de la quota de l'any anterior, "a cambio del pago de varias facturas que hay pendientes y de los gastos ya hechos por el Ayuntamiento en la Escuela de este Municipio²²¹". Aquesta notícia ens ratifica allò prèviament comentat sobre la importància donada a aquest centre educatiu.

Les dues darreres actes en què es transmet informació d'interès per a aquest apartat contenen, entre d'altres, dues notícies que tenen de nou com a protagonista el director

21 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1937. Sesión del día 6 de Octubre de 1937", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 132-3, signada per Juan Erasmo (batlle), A. Busquets (gestor), A. Figuerola (gestor), A. Ramis (gestor), A. Adrover (gestor), i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

22 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1937. Sesión del día 24 de Noviembre de 1937", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 140, signada per Juan Erasmo Fluxá (batlle), D. Socias (gestor), A. Figuerola (gestor), A. Busquets (gestor), A. Ramis (gestor), A. Adrover (gestor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

23 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1938. Sesión del día 20 de Julio de 1938", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 172, signada per Juan Erasmo (batlle), A. Busquets (gestor), A. Figuerola (gestor), A. Ramis (gestor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

del Col·legi Beat Ramon Llull. La primera es remunta al dia 14 de desembre i en ella s'informa d'una sol·licitud d'Antonio Nicolau, qui demanava que li fos elevada la subvenció que es donava a aquest col·legi "en cuatro mil pesetas en vez de dos mil, acordando pase a estudio de la comisión²⁴". La segona, pertanyent al dia 30 de desembre, se centra en la contestació a l'esmentada demanda, per a la qual s'acordà "no poder acceder a dicha elevación, por tener el presupuesto confeccionado, y como máximo se podía elevar a quinientas pesetas más, comunicándose a dicho solicitante²⁵". Tot allò ens provoca novament la reflexió ja esmentada relativa a les subvencions públiques dedicades a un centre privat.

Els mateixos dies 14 i 30 de desembre també es tracten altres assumptes. El primer dia el gestor Figuerola assegurà que s'havia examinat la petició dels mestres referent al cobrament de lloguers per la casa habitació i que s'havia acordat que des de primer de gener s'abonessin les 750 pessetes²⁶. El segon dia decidiren subvencionar amb cent pessetes mensuals les organitzacions juvenils, per ajudar a la seva tasca d'educar a la joventut²⁷. Des d'aquest moment es començà a donar molta importància a l'assumpte de les organitzacions juvenils, ja que eren un tipus d'agrupacions que s'encarregaven de difondre els ideals del nou règim entre els nous membres de la societat. Més endavant podrem observar la quantitat subvencionada que se'ls dedicà des de l'Ajuntament.

Començà l'any 1939. El 21 d'abril es donà a conèixer una comunicació dels Sindicatos Femeninos, els quals sol·licitaven que l'Ajuntament abonés una subvenció per al pagament dels mestres de les escoles nocturnes i es facultà el batle perquè designés la quota de la subvenció²⁸.

A l'Acta del dia 3 de maig s'esmenta una carta de l'Enllaç Sindical local, perquè interessava que l'Ajuntament d'Inca una subvenció per a despeses de classe mensual, "en vista

24 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1938. Sesión del día 14 de Diciembre de 1938", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 195, signada per Lorenzo Fluxá (batle), Erasmo (gestor), D. Socias (gestor), A. Socias (gestor), Beltrán (gestor), Busquets (gestor), Mir (gestor), Alcina (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

25 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1938. Sesión del día 30 de Diciembre de 1938", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 197-8, signada per Lorenzo Fluxá (batle), Erasmo (gestor), Socias D. (gestor), Beltrán (gestor), Busquets (gestor), Mir (gestor), Figuerola (gestor), Alcina (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

26 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1938. Sesión del día 14 de Diciembre de 1938", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 195, signada per Lorenzo Fluxá (batle), Erasmo (gestor), Socias D. (gestor), Beltrán (gestor), Busquets (gestor), Socias A. (gestor), Figuerola (gestor), Mir (gestor), Alcina (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

27 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1938. Sesión del día 30 de Diciembre de 1938", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 197-8, signada per Lorenzo Fluxá (batle), Erasmo (gestor), Socias D. (gestor), Beltrán (gestor), Busquets (gestor), Figuerola (gestor), Mir (gestor), Alcina (gestor) i Siquier (Secretari), sense catalogar, de l'AMI.

28 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1939. Sesión del día 21 de Abril de 1939", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 4-1-1939 a 29-12-1943*, mecanografiada, sense numerar, signada per Lorenzo Fluxá (batle), Erasmo (gestor), Figuerola (gestor), Beltrán (gestor), Socias A. (gestor), Busquets (gestor), Alcina (gestor), Mir (gestor) i Siquier (Secretari), sense catalogar, de l'AMI.

de la cual y a propuesta del Alcalde, se acordó concederle la cantidad de treinta y cinco pesetas para dicho concepto a la Organización Nacional Sindicalista Femenina²⁹”.

El 21 de juny s'acordà contribuir amb mil pessetes als camps d'estiu que dirigien les organitzacions juvenils³⁰ i aquestes, el 19 de juliol, enviaren un ofici en què donaven les gràcies per la cooperació de l'Ajuntament³¹. Veiem, doncs, ratificat amb aquesta notícia el comentari que fèiem anteriorment referit a l'enorme importància impresa des de les autoritats a aquestes organitzacions.

El dia 23 d'agost s'informà de les obres fetes a l'edifici de l'Escola de Tiraset, les quals eren extraordinàries i a part de les pressupostades, “quedando dicha liquidación a estudio de la Comisión de Obras y Hacienda³²”. Una setmana després, el 30 d'agost, fou aprovat el pressupost extraordinari de les esmentades obres, “importante 1625'13 Pts.³³”.

De l'Acta del dia 25 d'octubre rescatem el següent paràgraf:

“El señor Alcalde solicitó permiso para ausentarse por quince días para asuntos propios, y toda vez que ha de ir a Madrid se acuerda delegarle para que en nombre de la Corporación gestione de los Ministerios la aprobación del presupuesto extraordinario y empréstito, así como la cuestión de las construcciones Escolares, el Sr Fluxá agradeció dicha delegación y prometió hacer las indicadas gestiones.³⁴”

D'aquesta manera, podem comprovar que tots els assumptes referits a pressuposts havien de ser tramitats des de Madrid, amb la consegüent lentitud que allò suposava. Si es

29 Vegeu: “Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1939. Sesión del día 3 de Mayo de 1939”, a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 4-1-1939 a 29-12-1943*, mecanografiada, sense numerar, signada per Lorenzo Fluxá (batlle), Erasmo (gestor), Figuerola (gestor), Beltrán (gestor), Beltrán (gestor), Socias A. (gestor), Alcina (gestor), Mir (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

30 Vegeu: “Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1939. Sesión del día 21 de Junio de 1939”, a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 4-1-1939 a 29-12-1943*, mecanografiada, sense numerar, signada per Lorenzo Fluxá (batlle), Erasmo (gestor), Figuerola (gestor), Beltrán (gestor), Daviu (gestor), Alcina (gestor), Mir (gestor), Busquets (gestor), Fullana (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

31 Vegeu: “Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1939. Sesión del día 19 de Julio de 1939”, a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 4-1-1939 a 29-12-1943*, mecanografiada, sense numerar, signada per Lorenzo Fluxá (batlle), Figuerola (gestor), Daviu (gestor), Mir (gestor), Busquets (gestor), Mir (gestor), Busquets (gestor), Fullana (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

32 Vegeu: “Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1939. Sesión del día 23 de Agosto de 1939”, a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 4-1-1939 a 29-12-1943*, mecanografiada, sense numerar, signada per Lorenzo Fluxá (batlle), Erasmo (gestor), Figuerola (gestor), Busquets (gestor), Alcina (gestor), i José Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

33 Vegeu: “Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1939. Sesión del día 30 de Agosto de 1939”, a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 4-1-1939 a 29-12-1943*, mecanografiada, sense numerar, signada per Lorenzo Fluxá (batlle), Erasmo (gestor), Figuerola (gestor), Beltrán (gestor), Alcina (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

34 Vegeu: “Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1939. Sesión del día 25 de Octubre de 1939”, a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 4-1-1939 a 29-12-1943*, mecanografiada, sense numerar, signada per Lorenzo Fluxá (batlle), Erasmo (gestor), Socias A. (gestor), Figuerola (gestor), Beltrán (gestor), Busquets (gestor), Fullana (gestor), Alcina (gestor), Daviu (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

donava el cas que qualche membre de la corporació realitzava un viatge a la capital, s'a-profitava aquest fet per realitzar activitats i gestions amb l'objectiu d'agilitar els assumptes que des d'allà es tramitaven.

Al mes de novembre aparegueren notícies sobre les manifestacions que, el dia 3, el gestor Erasmo va fer sobre l'estudi que tots els gestors havien de fer referent al projecte de pressupost escolar que era a la Intervenció, per passar-lo després a discussió³⁵. Malgrat tot, no es donaren més detalls i no tenim coneixement de la quantitat de doblers pressupostada, a quins assumptes estava adreçada...

Quan ja finalitzava l'any, es donaren a conèixer dues notícies amb les quals tanca-rem aquesta comunicació. En primer lloc, sabem que el 20 de desembre, el gestor Daviu afirmà que s'havia assabentat de l'acord al qual s'havia arribat a l'Ajuntament de Palma per subvencionar les escoles nocturnes. Aquesta subvenció consistia a donar als mestres que impartien les classes 62 pessetes mensuals amb la intenció de gratificar-los pels seus treballs i el material utilitzat, "acordando señalar dicha cantidad para los que se establezcan en esta ciudad"³⁶.

En darrer lloc, ens referirem a l'Acta del dia 27 de desembre de 1939, en la qual s'inclou informació sobre la manifestació del batle referida a la sol·licitud de pagament de les mensualitats de la Escuela de Trabajo de Palma. Comentà que havia existit una en la localitat d'Inca i que es precisava que es fessin les gestions perquè novament s'instal·lés aquest centre educatiu, "que tantos beneficios puede reportar"³⁷. Com ja s'afirma al capítol d'aquest volum titulat "L'Escola d'Arts i Oficis i l'Escola del Treball als anys de la Guerra Civil", arran d'aquesta notícia, no tenim més remei que deduir que l'Escola del Treball que s'havia establert l'any anterior s'havia clausurat després. Pareix evident tal conclusió, però no existeixen altres arxius que ho puguin confirmar.

Hi hagué coses que no canviaren malgrat el començament de la guerra amb el consegüent canvi de règim polític, com per exemple: les subvencions dedicades a pagar els allotjaments dels mestres de la localitat (cases habitació), les obres de la nova Escola de Tiraset, les gratificacions als mestres de les escoles nocturnes... No obstant això, molts d'altres assumptes canviaren completament la seva direcció. Una mostra d'això és el fet que ja no s'esmentaren els pressuposts dirigits a adquirir material escolar (piano) o cultural (llibres per a la biblioteca infantil)...como es feia a la República (època de la qual tan sols hem rela-

35 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1939. Sesión del día 3 de Noviembre de 1939", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 4-1-1939 a 29-12-1943*, mecanografiada, sense numerar, signada per Juan Erasmo (batle accidental), Socias A. (gestor), Figuerola (gestor), Fullana (gestor), Alcina (gestor), Daviu (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

36 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1939. Sesión del día 20 de Diciembre de 1939", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 4-1-1939 a 29-12-1943*, mecanografiada, sense numerar, signada per Antonio Rotger Nadal (batle accidental), Erasmo (gestor), Socias A. (gestor), Figuerola (gestor), Fullana (gestor), Daviu (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

37 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1939. Sesión del día 27 de Diciembre de 1939", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 4-1-1939 a 29-12-1943*, mecanografiada, sense numerar, signada per Antonio Rotger (batle), Erasmo (gestor), Fullana (gestor), Cortes (gestor), Pujadas (gestor), Alcina (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

tat uns mesos). Tan sols es proporcionaren llibres als alumnes de batxiller que havien obtingut matrícula gratuïta, però aquest exemple no durà, doncs la imminent clausura de l'Institut Elemental ho impedí.

I el rumb, que llavors varen prendre les coses va fer que es dediquessin elevadíssimes quantitats de doblers a la promoció de les activitats de les organitzacions juvenils o a proporcionar subvencions a una escola privada com era el cas del Col·legi Beat Ramon Llull. També es mostrà un destacat interès per la creació d'una Escola de Treball, cosa realment digna d'admiració, si no hagués estat perquè era l'única via d'estudis després de l'escola primària per als nins de pocs recursos econòmics, a causa de la ja esmentada clausura de l'Institut Elemental.

CONSTRUCCIONS ESCOLARS ALS ANYS DE LA GUERRA CIVIL (1936-1939)

ISABEL MARIA GONZÁLEZ BLANCO
JUAN FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ

Fou durant l'etapa republicana que, en un marc sociopolític caracteritzat pels valors democràtics i liberals, l'educació va rebre una empenta que faria honor a la seva magnificant funció socialitzadora a través de la reforma educativa i de la subsegüent promoció de la construcció d'edificis escolars, amb la idea que Espanya només podia ser transformada a través de l'escola. Però, l'inici de la Guerra Civil va suposar el trencament amb tota innovació ideologicopedagògica que la II República s'havia afanyat a escometre i ens havia deixat com a llegat.

Dia 13 de març del 1936, un dels gestors de l'Ajuntament, concretament el senyor Mateu, va dir que, segons comunicat de la Inspecció de Primera Ensenyança de la província, s'havien assignat a la ciutat d'Inca catorze seccions d'escoles primàries, per la qual cosa convenia estar preparats quan es creessin¹. No obstant això, no tornem a trobar informació relativa a l'establiment de les seccions esmentades, de manera que podem deduir que és molt probable que el projecte es trunqués en començar la Guerra Civil.

No és fins dia 18 d'agost del 1937, un pic iniciada la contesa, que apareix una nova notícia a la qual s'acorda, "en vista a la concurrencia a las escuelas"², demanar dues seccions més, ja que les seccions existents eren insuficients per a cobrir l'assistència.

Va transcórrer un any i la següent acta que tracta el tema data de dia 6 d'abril del 1938, la qual ens informa que el gestor Figuerola fou assignat per cuidar-se de la construc-

1 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 13 de Marzo de 1936", al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 23, signada per Miguel Beltrán (batle), L. Maicas (regidor), B. Cabrer (regidor), P. Capó (regidor), J. Figuerola (regidor), A. Mateu (regidor), L. Reus (regidor), L. Marqués (regidor), M. Ferragut (regidor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'Arxiu Municipal d'Inca (AMI).

2 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1937. Sesión del día 18 de Agosto de 1937", al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 125, signada per Juan Erasmo (batle), Antonio Figuerola (gestor), Bartolomé Adrover (gestor), Damián Socías (gestor), Antonio Ramis (gestor), Agustín Busquets (gestor) i José Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

ció d'uns cortinatges i d'una porta per a la cisterna de l'Escola de Tiraset³. Cal recordar en aquest punt que els ajuntaments eren ja aleshores els encarregats del manteniment dels edificis escolars.

Poc temps després, concretament dia 15 de juny del 1938, s'acordà d'efectuar les reparacions necessàries a l'edifici on es trobava instal·lada la Biblioteca Municipal, així com a les persianes de l'immoble en qüestió⁴. Aquesta notícia seria ratificada una setmana més tard -dia 22 de juny- quan s'afirmà que les esmentades reparacions es farien d'acord amb les indicacions de l'arquitecte⁵.

Dia 13 de juliol del 1938, gairebé un any més tard, hi trobem una acta segons la qual es resol no sol·licitar noves creacions, atès que les escoles particulars cobrien les necessitats del moment:

"En vista de una comunicació de Primera Enseñanza se acordó contestar los datos que solicita y toda vez que las escuelas particulares cubren las necesidades actuales no solicitar nuevas creaciones."⁶

A través d'aquesta informació es comença a marcar clarament el sentit polític de la nova ideologia imperant, perquè l'indicador considerat per demanar creacions de seccions escolars radicava en el fet que hi hagués suficients places per atendre la demanda d'alumnat, però això tenint en compte tant les places de les escoles públiques com les places de les particulars. Allò que no hi apareix reflectit és que es contemplés la capacitat econòmica de molta de gent que potser tenia plaça a una escola privada, malgrat d'altra banda no disposava de mitjans per poder assistir-hi.

Un mes i mig més tard, dia 31 d'agost del 1938, el gestor Figuerola interessà la reparació de l'edifici de la biblioteca, assumpte que qualificà d'urgent, "toda vez que las aguas pluviales se filtran". El mateix Figuerola tractà també la conveniència de fer una nova esporgada de les obres que hi havia a la biblioteca, "por existir algunas contrarias a los ideales del nuevo Movimiento Nacional"⁷, encara que no donà cap informació sobre la relació del títols de les esmentades obres.

3 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1938. Sesión del día 6 de Abril de 1938", al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 159, signada per Juan Erasmo (batlle), D. Socías (gestor), Figuerola (gestor), Adrover (gestor), Ramis (gestor), Busquets (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

4 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1938. Sesión del día 15 de Junio de 1938", al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 167, signada per Juan Erasmo (batlle), D. Socías (gestor), Figuerola (gestor), Adrover (gestor), Busquets (gestor), Ramis (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

5 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1938. Sesión del día 22 de Junio de 1938", al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 168, signada per Juan Erasmo (batlle), D. Socías (gestor), Figuerola (gestor), Adrover (gestor), Busquets (gestor), Ramis (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

6 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1938. Sesión del día 13 de Julio de 1938", al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 170, signada per Juan Erasmo Fluxà (batlle), D. Socías (gestor), A. Busquets (gestor), A. Figuerola (gestor), A. Ramis (gestor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

7 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1938. Sesión del día 31 de Agosto de 1938", al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 178, signada per Lorenzo Fluxà (batlle), D. Socías (gestor), A. Socías (gestor), Erasmo (gestor), Figuerola (gestor), Beltrán (gestor), Busquets (gestor), Alcina (gestor), Ramis (gestor), Mir (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

La següent ressenya referida al tema que és objecte d'aquest article pertany a l'Acta de dia 17 de març del 1939, a la qual s'anuncia l'acord d'abonar la instal·lació elèctrica de l'escola, de manera que quedés en propietat de l'Ajuntament i no pas del Patronat⁸.

Alguns mesos després, concretament dia 25 d'octubre, el batlle va sol·licitar permís per viatjar a Madrid per assumptes propis, on aprofità per gestionar amb els ministeris l'aprovació del pressupost extraordinari i l'emprèstit, així com la qüestió de les construccions escolars⁹. No obstant això, a les actes no s'especifica exactament a quin tipus de qüestió es referien.

Les darreres notícies referides a les instal·lacions escolars les trobem a l'acta de dia 22 de desembre del 1939 i parlen de l'acord de traslladar a la Comissió Gestora Municipal la petició que es digni a estudiar la possibilitat i conveniència d'instal·lar calefacció a les escoles de nins de la ciutat¹⁰. Aquesta darrera informació ens fa reflexionar si la conveniència de posar calefacció es refereix a les escoles d'ambdós sexes (perquè el gènere masculí al plural pot incloure també el femení) o si, realment, només contempla les escoles a les quals hi assistien els al·lots (atès que existia educació segregada).

8 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1939. Sesión del día 17 de Marzo de 1939", al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 4-1-1939 al 29-12-1943*, mecanografiada, sense numerar, signada per J. Erasmo (tinent batlle), Socias A. (gestor), Figuerola (gestor), Beltrán (gestor), Mir (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

9 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1939. Sesión del día 25 de Octubre de 1939", al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 4-1-1939 al 29-12-1943*, mecanografiada, sense numerar, signada per Lorenzo Fluxà (batlle), Erasmo (gestor), Socias A. (gestor), Figuerola (gestor), Beltrán (gestor), Busquets (gestor), Fullana (gestor), Alcina (gestor), Daviu (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

10 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1939. Sesión del día 22 de Diciembre de 1939", al *Libro de Actas de la Junta Municipal de Educación Primaria de 1939 a 1964*, mecanografiada, sense numerar, signada pel Sr. batlle-president i els vocals Srs. Amengual Riera, Alguacil, Sta. Mora i secretari, Sr. Daviu, sense catalogar, de l'AMI.

L'INSTITUT ELEMENTAL DE SEGONA ENSENYANÇA (1936-1937)

ISABEL MARIA GONZÁLEZ BLANCO
JUAN FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ

Sobre l'Institut Elemental de Segona Ensenyança existeix una gran quantitat d'informació, ja que el període de temps que hem decidit analitzar en aquest article va resultar ser crucial per a aquest centre. La raó d'això la trobem principalment en el fet que l'any 1937 el Govern decidí clausurar l'institut, la qual cosa provocà respostes en diferents direccions, el contingut i procedència de les quals relatem a continuació.

Mariano Fernández Enguita deia a un dels seus textos que les nacions tenen a les aules un instrument privilegiat per a crear o reforçar la seva identitat, cosa que justifica que els nous estats abordin reformes escolars immediatament per tal de servir-se de l'escola com a mitjà per aconseguir consens al seu voltant.¹

En el cas d'Inca, i concretament en el període de temps que s'estén entre l'any 1936, marcat per una situació prèvia a la contesa, i l'any 1939, no tenim dades directes sobre l'estil d'ensenyament que utilitzaven els professors a les seves classes, però sí que disposem d'una sèrie d'informacions que ens poden ajudar a inferir en certa manera el canvi metodològic que es va introduir a l'Institut Elemental, el qual va marcar una notable diferència entre els propòsits politicopedagògics de la institució escolar anteriors i posteriors a la Guerra Civil espanyola.

Entre les dades a les quals fem referència trobem els inventaris de recursos de l'institut, que ens donen una idea del seu possible ús a les aules, i els llistats de materials, que poden ésser útils per tal d'esbrinar el sentit de les despeses que es fan a partir de les partides pressupostàries. El conjunt d'aquestes informacions revelarà l'aposta per una determinada manera de concebre el procés d'ensenyament-aprenentatge i la seva finalitat, i evidenciarà el canvi radical de concepció de l'ensenyança que va acompanyar el canvi polític.

Podem fer referència, en primer lloc, al conjunt de material adquirit a càrrec de

¹ Vegeu: Mariano Fernández Enguita (1994): *La escuela a examen*. Madrid. Eudema. p. 33.

l'Ajuntament, corresponent al primer trimestre del curs 35-36². És interessant destacar el fet que apareixen a la llista, entre d'altres coses, un esquelet humà, un llibre sobre Mallorca i una subscripció a la revista *Analís*. Això ens transmet alguns trets de la pedagogia predominant, com ara la importància de percebre amb els nostres sentits allò que se'ns ensenya. També podem afirmar que els educadors no s'atenien exclusivament al llibre de text, sinó que empraven també altres fonts d'informació a l'hora de fer les seves classes. Observem també que el context immediat era objecte d'interès (el llibre *Mallorca* constitueix bona mostra d'això).

Quant a aquesta relació de material, apareix una certificació de Bernardo Payeras, interventor de fons municipals de l'Ajuntament d'Inca, a la qual afirma que de l'import de cinc-centes pessetes corresponent al primer trimestre del 1936 de la subvenció de l'Ajuntament a l'institut, havia estat descomptada la quantitat de 6,25 pessetes, import de l'impost corresponent, "habiéndose hecho entrega, por tanto de la cantidad líquida de cuatrocientas noventa y tres pesetas con setenta y cinco céntimos"³.

Disposem també de la relació del material adquirit amb càrrec a la subvenció de l'Ajuntament d'Inca corresponent al segon trimestre del mateix curs⁴. D'entre els llibres i altres materials apuntats a la llista, ens agradaria remarcar la subscripció a revistes com *La Nature* o *L'Art Vivant*. El fet que les revistes siguin franceses denota que no existia un aïllament de l'exterior, ans al contrari, es tenia intenció d'aprendre de les aportacions d'altres països. També volem remarcar el fet de trobar un *Album Meravella* en la relació de material, ja que això no revela només la importància concedida al context immediat, sinó que també demostra cert respecte i interès per la llengua autòctona.

La següent referència a l'Institut Elemental es fa palesa a l'acta extraordinària de dia 29 de juny del 1936, en què el batle manifesta que l'objecte de la sessió és l'aprovació del pressupost extraordinari i l'emissió d'un emprèstit per cobrir-lo. Aquest pressupost comprenia les partides suficients per a la construcció d'un grup escolar, el valor del qual sumava 219.576 pessetes, i s'hi assignava una consignació de vint mil pessetes per a la construcció de dues col·leccions i altres vint-i-cinc mil pessetes en concepte d'obres de reforma a diverses dependències de l'Institut Elemental. Per tal de cobrir aquestes consignacions, es comptava amb una subvenció de l'Estat de 144.000 pessetes, i la diferència, estimada en 125.000

2 Vegeu: "Relación del material adquirido con cargo a la subvención del Ayuntamiento de esta ciudad, correspondiente al primer trimestre del año actual, de 10 de Mayo de 1936", a *Instituto Elemental de Segunda Enseñanza de Inca*, 1 foli, mecanografiat, sense numerar, signat pel director (il·legible) i Antonio Garau (secretari), a la carpeta 267, a la secció d'ensenyament de l'Arxiu Municipal d'Inca (AMI).

3 Vegeu: "Certificación del Interventor de Fondos Municipales del Ayuntamiento de Inca, de 12 de Mayo de 1936", a *Instituto Elemental de Segunda Enseñanza de Inca*, 1 foli, mecanografiat, sense numerar, signat pel director (il·legible), a la carpeta 267, a la secció d'ensenyament de l'AMI.

4 Vegeu: "Relación del material adquirido con cargo a la subvención del Ayuntamiento de esta ciudad, correspondiente al segundo trimestre del año actual, Inca 30 de Mayo de 1936", a *Instituto Elemental de Segunda Enseñanza de Inca*, 1 foli, mecanografiat, sense numerar, signat pel director (il·legible) i Antonio Garau (secretari), a la carpeta 267, de la secció d'ensenyament de l'AMI.

pessetes, es va cobrir mitjançant un emprèstit públic, el pressupost del qual fou aprovat per unanimitat⁵.

Però, els efectes de la guerra no es tradueixen tan sols en el canvi metodològic introduït a les aules; l'estratègia del nou règim inclou també altres canvis que es fan evidents a la vida de l'institut, com és ara la purga de personal docent. Apareixen així als diaris locals les primeres llistes de professors que es consideren aptes per a continuar amb les seves funcions educatives. Dia 4 de novembre trobem una primera notícia al diari *La Última Hora* referida a aquest tema:

"Primera relación del personal afecto al Instituto de Segunda Enseñanza de Inca, en la actualidad residente en esta Isla, que esta Comisión Inspectoradora considera apto para que continúe en el desempeño de sus funciones:

Profesores: D. Roque Carnicer Ferrer; D. Andrés Muntaner Vanrell.

Profesores: Ayudantes: D. Juan Sbert Massanet; D. Jaime Armengol Villalonga; D. Antonio Nicolau Burdils.

Palma. 30 de Octubre de 1936.- El Vice-Presidente, José Enseñat."⁶

El mateix dia 4 de novembre apareix a *La Almudaina* exactament la mateixa relació de personal⁷.

Les dates de les convocatòries d'exàmens d'ingrés, els terminis de matrícula i la nominació de càrrecs també sofriren modificacions a causa de la guerra o de la incorporació a files d'una part del personal que feia feina a l'institut. Trobem referències a l'Institut Elemental de Segona Ensenyança d'Inca a diferents diaris. Dia 7 d'octubre del 1936, al diari *La Última Hora*, es publicà una notícia sobre l'obertura del termini de matrícula per als exàmens extraordinaris d'ingrés, que acabava dia 15 del mateix mes, certificada pel secretari⁸.

La darrera notícia procedent d'un mitjà de comunicació de què disposem data de dia 15 de novembre del 1936 i fou publicada a *El Día* amb el següent contingut:

"Los exámenes de Ingreso y de los alumnos del curso de 1935-36 que tienen pendientes asignaturas, tendrán lugar mañana, día 16, a las ocho de la mañana. Los alumnos que no pudiesen celebrar dichos exámenes por hallarse prestando servicios a la Patria o por

5 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 29 de Junio de 1936", al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 54-55, signada per Pedro P. Capó (batlle), J. Figuerola (regidor), L. Maicas (regidor), M. Reus (regidor), A. Beltrán (regidor), B. Rubert (regidor), A. Martínez (regidor), A. Mateu (regidor), M. Pujadas (regidor), A. Bennasar (regidor), B. Ferragut (regidor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

6 Vegeu: "De Enseñanza: Comisión Inspectoradora de Segunda Enseñanza", a *La Última Hora*, any de publicació XLIII, núm. 13 248, de 4 de novembre del 1936. Cita p. 3.

7 Vegeu: "De Enseñanza: Comisión Inspectoradora de Segunda Enseñanza", a *La Almudaina*, any de publicació XLVIII, núm. 18 975, de 4 de novembre del 1936. Cita p. 2.

8 Vegeu: "De Enseñanza: Instituto Elemental Segunda Enseñanza de Inca", a *La Última Hora*, any de publicació XLIII, núm. 13 224, de 7 d'octubre del 1936. Cita p. 2.

otras circunstancias razonables, sus padres o persona que le represente se servirá manifestarlo por escrito en la Secretaría del Instituto; concediéndose para estos casos, tan pronto como las circunstancias lo aconsejen, convocatorias extraordinarias de exámenes y continuando abierto el plazo de matrícula para dichos alumnos.

Inca. 10 de Noviembre de 1936.- El Secretario, A. Nicolau.⁹

Novament podem advertir la influència de la guerra a l'institut. Aquest cop foren els estudiants els qui, a causa de la contesa, no pogueren presentar-se a la convocatòria normal d'exàmens.

A l'acta de l'Ajuntament de dia 9 de desembre del 1936 apareix una nova notícia de l'Institut Elemental. En aquesta ocasió s'acordà que l'Ajuntament pagués els llibres de teatre als alumnes de batxiller que havien obtingut matrícula gratuïta.¹⁰

El mateix mes de desembre trobem una nova acta, de dia 30, referida a l'institut. Aquesta acta ens parla d'una comunicació del director del centre "proponiendo para auxiliar de la secretaría a Cesar Gómez Bibiloni y a Pedro Vallespir Figuerola, acordándose aceptar la propuesta". Això fou necessari perquè el senyor Bartolomé Beltrán Alcover, qui havia estat nomenat auxiliar de secretaria, s'hagué d'incorporar a files, i no va poder aleshores exercir el seu càrrec. Els nous auxiliars que havien de substituir Bartolomé foren designats amb caràcter d'interins.

Dia 30 de març del 1937 hi trobem la relació del material adquirit amb càrrec a la subvenció de l'Ajuntament d'Inca, corresponent al primer trimestre de l'any. Aquest llistat evidencia un canvi radical en la concepció de l'ensenyament clarament marcat pel canvi polític. Un exemple d'això és que, contràriament als llistats de materials esmentats abans, als quals la relació completa es refereix específicament a material didàctic, en aquesta es fa esment de l'adquisició d'altre tipus de material, com ara una bandera nacional, dues tarimes, una ampliació del general Franco, etc. En cap moment no es fa referència a material de caire exclusivament didàctic, fet que fa palesa una orientació més política que no pas pedagògica.¹¹

Aquesta darrera relació de material va acompanyada, com les altres, pel certificat de l'interventor de fons municipals de l'Ajuntament d'Inca, el senyor Bernardo Payeras, el contingut del qual és exactament igual al de la resta de certificats.¹²

9 Vegeu: "Instrucción: Instituto Elemental de Segunda Enseñanza de Inca", a *El Día*, any de publicació XVI, núm. 4 786, de 15 de novembre del 1936. Cita p. 4.

10 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 9 de Diciembre de 1936", al *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 83, signada per J. Erasmo (batlle), Beltrán (gestor), Aguiló (gestor), Ferrer (gestor), Bisellach (gestor), Caldenteu (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

11 Vegeu: "Relación del material adquirido con cargo a la subvención del Ayuntamiento de esta ciudad, correspondiente al primer trimestre del año actual, Inca 30 de Marzo de 1937", a *Instituto Elemental de Segunda Enseñanza de Inca*, 1 foli, mecanografiat, sense numerar, signat per Andrés Muntaner (director V^oR^o) i Antonio Garau (secretari), a la carpeta 267, a la secció d'ensenyament de l'AMI.

12 Vegeu: "Certificación del Interventor de Fondos Municipales del Ayuntamiento de Inca, de 30 de Marzo de 1937", a *Instituto Elemental de Segunda Enseñanza de Inca*, 1 foli, mecanografiat, sense numerar, signat pel director (il·legible), a la carpeta 267, a la secció d'ensenyament de l'AMI.

Després de la clausura de l'institut, en virtut de l'ordre de dia 15 de setembre del 1937, es va fer un inventari, en data de dia 30 de novembre del 1937¹³, a què es recull tot el material ubicat en el centre educatiu. Així doncs, es pren nota dels objectes existents a cada una de les dependències en què es troba dividit el centre, és a dir, la sala de direcció, la secretaria, la biblioteca, el magatzem, l'aula de ciències naturals, l'aula de matemàtiques, l'aula de dibuix, l'aula de física i química, l'aula auxiliar, i l'aula de geografia i història. Novament, aquesta informació ens aporta dades que ens permeten llegir entre línies com concebien l'ensenyament els professors que hi havien fet feina durant els anys de funcionament de l'institut, atès que encara que la metodologia no depèn del tipus de material i instal·lacions, sinó de l'ús que se'n fa, també és cert que el material i l'equipament afavoreixen un determinat tipus d'ensenyament o un altre. Per tant, podem afirmar que, probablement, es posava en acció una pedagogia amb trets força allunyats dels tradicionals, perquè la major part del material didàctic inventariat afavoreix un tipus de sessions d'aula a les quals l'alumne pot esdevenir agent actiu del seu propi aprenentatge. Com a exemples d'això, cal esmentar els flascons que contenien exemplars zoològics, les col·leccions de mineralogia en caps de cartó, el microscopi, la balança de precisió, les garrafes, els embuts, els tubs d'assaig i tota la resta del material d'experimentació que es trobava a l'aula de ciències naturals. A l'aula de matemàtiques trobem cossos geomètrics i d'altres materials manipulables, i a l'aula de dibuix, guix, vidre, fang, material auxiliar per fer projeccions i un llarg etcètera.

Amb tot això no pretenem afirmar taxativament que s'hi dugués a la pràctica una pedagogia activa com la de l'escola nova. No obstant això, tampoc no sembla deduir-se que s'hi posés en funcionament una pedagogia estrictament tradicional en la qual els alumnes són subjectes passius, i les interaccions d'aula, unidireccionals. Allò que sí estem en disposició de dir és que tot el material esmentat denota si més no un interès per certes activitats de caire manipulable.

Si fem una ullada a tot el material inventariat, podem concloure que, a pesar de ser un centre públic, l'Institut Elemental de Segona Ensenyança d'Inca estava proveït dels elements materials necessaris per esser un centre d'ensenyament de qualitat. Ben segur que aquesta era també l'opinió del senyor Antonio Socías Payeras, vicesecretari de l'Associació Catòlica de Pares de Família "Amparo de los Hijos", qui escrigué una certificació sobre els acords als quals s'arribaren a l'acta de la sessió celebrada dia 28 de setembre del 1937¹⁴ per la Junta Directiva d'aquesta societat.

En aquest text, ple de valuósíssima informació, perquè ens remet el sentiment produït a un conjunt de persones de la localitat la disposició de clausurar l'institut, se'ns comunica la intenció que tenien de fer el possible per a la reobertura del centre en qüestió. Per aquest motiu varen remetre una còpia de la certificació a la Comissió Gestora Municipal i al

13 Vegeu: "Inventario de todo el material existente en Aulas, Gabinetes y Secretaría, Inca 30 de Noviembre de 1937", a *Instituto Elemental de Segunda Enseñanza de Inca*, 5 folis, mecanografiats, sense numerar, signat per Roque Carnicer (director accidental) i Antonio Garau (secretari), amb segell de l'Institut Elemental de Segona Ensenyança d'Inca, a la carpeta 267, a la secció d'ensenyament de l'AMI.

14 Vegeu: "Certificación del Acta de la Sesión celebrada por la Junta Directiva de la Sociedad Asociación Católica de Padres de Familia "Amparo de los Hijos" de Inca provincia de Baleares, Inca 1 de Octubre de 1937", 3 folis, mecanografiats, sense numerar, signada per Antonio Socías Payeras (vicesecretari), a la carpeta 565, de la secció d'ensenyament de l'AMI.

president de la Comissió de Cultura i Ensenyament, "suplicando que de nuevo abra sus aulas el precitado Instituto", al·legant una sèrie de raons, fonamentades profusament, que recolzen aquesta petició i que es divideixen en raons geogràfiques, econòmiques, demogràfiques, relatives a la història de l'institut, a l'edifici en què es troba instal·lat i al seu personal, entre d'altres. Arribats a aquest punt ens agradaria reproduir el següent paràgraf, que trobem que demostra la rabiosa necessitat que senten les famílies de classes modestes que es torni obrir l'institut:

"g) El Instituto de Inca imprescindible a las clases modestas.-

Se puede asegurar que más del 30% de los alumnos matriculados en este Instituto se verán obligados a abandonar sus estudios de Segunda Enseñanza por pertenecer a familias modestas de esta ciudad y pueblos circunvecinos, cuya situación económica les impide en absoluto enviar a sus hijos a profesores particulares ni al Instituto de la Capital."

Troblem també diverses referències a la clausura de l'Institut Elemental a les actes de l'Ajuntament d'Inca. Concretament, dia 13 d'octubre del 1937, es fa palès que l'oficial de secretaria del centre havia cessat en el càrrec dia trenta d'agost en trobar-se absent el senyor César Gómez, qui la regentava¹⁵. Un grapat de dies més tard, concretament dia 3 de novembre, hi apareix una acta a la qual es comunica que el gestor Socías tractà la necessitat d'intentar la reposició de l'institut d'Inca, tot i al·legant els perjudicis que ocasionava a molts de joves i manifestant alhora el seu desig d'evitar que s'apoderessin de la secretaria "individuos extraños". El gestor Figuerola "abundó en la opinión sustentada por el Sr. Socías" i l'alcalde afirmà que s'havien fet consultes a Burgos i que no podrien acordar res fins que no fossin resoltes¹⁶.

Dia 10 de novembre, just una setmana després, el batle donà avís d'haver sol·licitat del Govern de Burgos el material de l'institut que havia estat suprimit, per tal que, sota la vigilància d'aquesta Batlia, pogués ser emprat pels col·legis del municipi, al·legant que havia estat abonat per l'Ajuntament¹⁷.

Dia 31 de desembre, el Ple de l'Ajuntament d'Inca acordà designar el senyor Jaime Alomar Bibiloni per tal que continués al càrrec de porter de l'institut, i el senyor Pedro Vallespir Figuerola, qui també havia exercit aquest càrrec, perquè ocupés una plaça de guàrdia municipal diürn, ambdues places amb caràcter interi¹⁸.

15 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1937. Sesión del día 13 de octubre de 1937", al *Libro de Actas de Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 134, signada per Juan Erasmo Fluxà (batle), Busquets (gestor), Figuerola (gestor), Ramis (gestor), Adrover (gestor), Socías (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

16 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1937. Sesión del día 3 de Noviembre de 1937", al *Libro de Actas de Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 137, signada per Juan Erasmo Fluxà (batle), Figuerola (gestor), Adrover (gestor), Socías (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

17 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1937. Sesión del día 10 de Noviembre de 1937", al *Libro de Actas de Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 138, signada per Juan Erasmo Fluxà (batle), Busquets (gestor), Ramis (gestor), Adrover (gestor), Socías (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

18 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1937. Sesión del día 10 de Noviembre de 1937", al *Libro de Actas de Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 145, signada per Juan Erasmo Fluxà (batle), Busquets (gestor), Ramis (gestor), Adrover (gestor), Socías (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

Quant a la sol·licitud que va fer el batle al Govern de Burgos esmentada a l'Acta de dia 10 de novembre, és necessari fer referència a l'inventari de material de l'institut en data 10 de gener del 1938¹⁹, que recull pràcticament el mateix material que l'inventari anterior. El conjunt del material del qual es feia ús a l'Institut Elemental va anar a parar a l'Institut Nacional de Segona Ensenyança de Mallorca, on es destinaria al seu aprofitament per part de la Secció Femenina. Tot això esdevingué segons disposició del Govern nacional de Burgos, que havia fet cas omís a la petició del batle d'Inca d'obtenir el material de l'institut perquè se'n beneficiés la resta d'escoles del municipi.

Dia 9 de febrer, iniciat ja l'any 1938, el batle comentà la necessitat d'interessar del nou Ministeri d'Educació Nacional que, una vegada suprimit l'Institut Elemental d'Inca, "aunque temporalmente", s'estalviés, "mientras durase la suspensión", d'haver de pagar un porter i un auxiliar de secretaria, tot i al·legant el fet que el material se l'havien emportat a l'Institut de Palma i que aquests diners podrien destinar-se en conseqüència a unes altres necessitats, "quedando así acordado"²⁰.

Evidentment pot deduir-se, arran d'aquests comentaris, que es tenia l'esperança que l'institut tornés a obrir les seves portes. Les paraules "supresión temporal" a les actes de l'Ajuntament manifestaven clarament aquesta esperança però, no obstant això, les notícies posteriors de les quals disposem apunten, contràriament, a aspectes relatius a la seva supressió. Així doncs, a l'acta de dia 13 de juliol podem llegir:

"El Sr. Figuerola trató de la conveniencia de que se interese el Ministerio de Educación Nacional la Supresión de la plaza de portero del Instituto toda vez que éste no existe, el Sr. Alcalde manifestó que se interesará aclaración al oficio recibido de dicho centro ya que autorizaba la supresión de la plaza da auxiliar de secretaría y nada dijo del portero, que también se solicitaba."²¹

Aproximadament un mes i mig més tard, concretament dia 31 d'agost, el gestor Erasmo manifestà que la Diputació havia establert beques per a estudis de batxiller adreçades a alguns dels veïns necessitats de la localitat que no podien estudiar per manca de medis econòmics.

19 Vegeu: "Inventario de todo el material existente en Aulas, Gabinetes y Secretaría, Inca 10 de Enero de 1938", al *Instituto Elemental de Segunda Enseñanza de Inca*, 5 folis, mecanografiat, sense numerar, signat pel director de l'Institut de Palma (il·legible) i Antonio Garau (secretari), amb segell de l'Institut Elemental de Segona Ensenyança d'Inca i segell de l'Institut Nacional de Segona Ensenyança Beato Ramon Llull de Palma, a la carpeta 267, a la secció d'ensenyament de l'AMI.

20 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1938. Sesión del día 9 de Febrero de 1938", al *Libro de Actas de Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 151, signada per Juan Erasmo Fluxà (batle), Figuerola (gestor), Busquets (gestor), Ramis (gestor), Adrover (gestor), Socias (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

21 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1938. Sesión del día 13 de Julio de 1938", al *Libro de Actas de Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 170, signada per Lorenzo Fluxà (batle), Figuerola (gestor), Busquets (gestor), Ramis (gestor), Socias (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

L'última informació que tenim sobre l'Institut Elemental d'Ensenyança Secundària data de dia 7 de setembre del 1938. L'acta d'aquest dia tracta d'un ofici del Ministeri d'Educació Nacional, "accendiendo a la supresión de la plaza de portero del Instituto de esta ciudad, acordando notificar así a D. Jaime Alomar, que desempeña la plaza, pudiendo cobrar el mes de Agosto". D'aquesta manera, l'aclariment demanat per part de l'Ajuntament, del qual tractava l'acta de dia 13 de juliol, quedà especificat.²²

22 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1938. Sesión del día 31 de Agosto de 1938", al *Libro de Actas de Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 al 30-12-1938*, manuscrita, p. 179, signada per Lorenzo Fluxà (batle), Erasmo (gestor), Socias A. (gestor), Socias D. (gestor), Figuerola (gestor), Busquets (gestor), Ramis (gestor), Adrover (gestor), Alcina (gestor), Mir (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

ESTUDI DE L'HORARI, L'ALIMENTACIÓ I LA HIGIENE A LES ESCOLETES INFANTILS CANGURS I SOL IXENT

CLARA MARIA QUETGLAS I CARBONELL

INTRODUCCIÓ

Per tal de dur a terme aquest treball ens centrarem en tres aspectes concrets: l'horari, l'alimentació i la higiene. Tot i que no tenen molta relació amb la tasca educativa pròpiament dita, hem de pensar que són aspectes molt importants que s'han de tenir en compte per a un bon funcionament de l'escoleta.

En primer lloc hem cercat informació sobre com s'han de tractar, teòricament, aquests tres aspectes dins la guarderia. Després he visitat dues escoletes d'Inca (escoleta Cangurs i Sol Ixent) per estudiar i veure si es du la teoria a la pràctica.

El que pretenem amb aquest treball és conèixer de prop i de forma pràctica com funcionen les escoletes.

TEORIA SOBRE HORARI, HIGIENE I ALIMENTACIÓ

HORARI

A l'escola infantil convé programar els moments de la jornada respectant una successió regular en l'ordre de les activitats i en l'alternança dels ritmes.

Les imposicions que s'han de tenir en compte són molt variades i alguns dels principis que convé respectar són, per exemple, alternar els moments d'esforç motor i els moments de calma, els moments "d'escollar" i els moments d'expressió personal... oferir cada dia activitats per exercir la motricitat global, la manipulació afinada, el control vocal, el recurs a allò imaginari...

Una vegada establert l'horari, convé respectar-lo el màxim possible, però també hem de tenir en compte la diversitat de les situacions i la irrupció de l'imprevist.

El moment de l'esplai és un moment molt apreciat. En el moment de l'esplai s'ha de vigilar:

*Que els nins no estiguin gaire temps exposats al fred o al sol.

*Que aquells que ho desitgin puguin asseure, descansar o jugar tranquil·lament.

El menjar que prenen a la cantina escolar és un moment important en la vida de l'alumne. És indispensable que el nin la visqui en un clima de calma, de relaxació, envoltat d'adults. El moment del menjar és important per l'intercanvi i proporciona l'ocasió d'aprendre comportaments sociables importants. El menjar és un moment educatiu tan important que hauria d'esser objecte d'un estudi per part de l'equip d'educadors: programació dels horaris... per permetre que tots els mestres participin en aquest moment.

Sempre que sigui possible, convé programar el funcionament de l'escola de tal manera que els nins que mengen a la cantina escolar puguin dormir després de menjar. Això afavorirà el llenguatge funcional i l'orientació en el temps. La calma de després de la migdiada afavoreix certes activitats que requereixen concentració i atenció. És un bon moment per escoltar un conte o un disc, aprendre una cançó o un joc amb els dits, en conclusió, proporciona aprenentatges de gran qualitat.

ALIMENTACIÓ

El menjar és indispensable a mig matí ja que alguns nins van a l'escoleta sense berenar. Aquest complement és més necessari durant els mesos d'hivern o quan el nin realitza un esforç motor important. Per això se li oferirà preferentment el berenar abans de sortir al pati o en tot cas a una hora bastant prest per no treure'ls la gana. El moment del berenar a l'igual que el de dinar pot donar l'ocasió per un treball educatiu, no només en el pla de la socialització, sinó també en el pla cognoscitiu.

Beure és una activitat quotidiana que no s'hauria de deixar de banda, ja que els nins es deshidraten amb rapidesa, per la qual cosa se'ls ha de permetre beure lliurement, sempre que tinguin set. És aconsellable que cada infant tenguí el seu propi tassó.

El **dinar** puntua i estructura el temps. És indispensable que el petit el visqui en un clima de calma, de relaxació... El dinar no consisteix només en la indigestió d'aliments, sinó que constitueix un moment important per l'intercanvi i proporciona l'ocasió d'aprendre comportaments socials fonamentals.

L'exposició dels menús de la setmana és un costum molt apreciat per a tots. Aquests menús hauran de ser molt variats i elaborats per personal qualificat, en ells no pot faltar cap tipus de nutrient necessari per a un correcte desenvolupament del nin.

Un bon berenar s'ha de formar de:

***Proteïnes:** ous, llet, iogurt, formatge, cuixot...

***Vitamines:** fruita, suc de fruita...

***Hidrats de carboni:** pa, galletes, cereals, mel, confitura...

***Greixos:** oli, margarina, mantega...

HIGIENE

En aquest apartat ens centrarem en tres punts:

◆ **Higiene a la cuina**

◆ **Higiene bucal** (càries)

◆ **Funcions fisiològiques** (defecar, orinar)

◆ Higiene a la cuina

La majoria de les intoxicacions alimentàries són producte d'una incorrecta manipulació dels aliments a la cuina i per falta d'higiene. Aquestes intoxicacions arriben al seu màxim nivell de risc a l'estiu, quan les altes temperatures es converteixen en aliades dels bacteris, com la salmonel·la, l'estafilococ i l'agent que provoca el botulisme. Per tot això hem de rentar-nos les mans abans de preparar els aliments. És precís rentar els estris que utilitzam a la cuina. També emprar paper de cuina, mantenir la gelera ben neta...

◆ Higiene bucal (càries)

La càries dental és el problema de salut més freqüent en els nostres escolars: aproximadament un 70 % dels infants té càries. Provoca la destrucció de les dents, a més dels problemes locals: dolors, inflamació...

La càries es produeix de la següent manera: els bacteris de la boca amb les restes d'aliments i la saliva formen la placa bacteriana. Els bacteris utilitzen la placa com a protecció i aliment, i van transformant els sucres en àcids. Aquests àcids ataquen l'esmalt i el descalcifiquen.

Es pot evitar mitjançant una acció preventiva on tots: pares, mestres, escolars, sanitaris, hi tenen la seva responsabilitat.

També seguint uns consells d'alimentació i d'higiene:

*Alimentació:

- 1) Fer una alimentació variada i completa, rica en llet i derivats.
- 2) Adquirir l'hàbit de menjar a hores fixes, evitant tenir aliments a la boca contínuament.
- 3) Suprimir completament el dolços fora de les menjades principals. No berenar de dolç.

*Higiene:

- 1) Acostumar als infants des de petits a netejar-se les dents tres vegades al dia sense deixar passar més de 10 minuts després de menjar.
- 2) El fluor reforça l'esmalt quan aquest està en període de formació. Glopejar fluor és molt senzill i es pot fer a casa o a l'escola.
- 3) És recomanable visitar el dentista de forma preventiva.

◆ Funcions fisiològiques (defecar, orinar)

De totes les funcions fisiològiques del nin petit, les excretòries figuren entre les pitjors integrades en els ritmes socials.

A l'escola els nins aprenen a anar al servei a hores regulars, però també a preveure, avançar-se a la urgència.

Tot i així, s'ha permetre anar sols quan en tenen ganes, això suposarà unes regles de vida i una organització material:

- Deixar sempre entreoberta les portes de la classe i el wàter.
- Assegurar-se que hi ha paper higiènic en tot moment.
- Donar la possibilitat de tornar al servei, encara que acabin de sortir.
- Ensenyar el respecte als altres (tirar de la cadena per exemple).
- Incitar als nins a desembotonar-se i a tornar-se a vestir ells sols.

CANGURS

INTRODUCCIÓ

L'escoleta Cangurs està ubicada a Inca al carrer del Triquet, núm 35. És una escoleta privada on hi van aproximadament 50 nins d'entre 0-6 anys.

Els nins són atesos per 6 mestres i una cuinera. Aquests es van alternant en les feines, perquè no tenen una persona de neteja i elles mateixes són les que ho fan tot. Entre elles tenen uns torns establerts anteriorment, amb els quals es reparteixen les tasques. Respecte a les titulacions de les mestres, cal dir que n'hi ha una que té la carrera d'Educació Musical, les altres tenen titulació d'auxiliar de Jardí d'Infància d'FP 1 i 2.

Per altra banda, les instal·lacions són en gran part antigues i a causa d'això les propietàries de dita escoleta tenen en marxa un projecte per a traslladar l'escoleta a un local més adequat i confortable pels nins perquè l'actual és en part petit i algunes sales han d'ésser adaptades a determinats moments per altres objectius, ex: sala de menjador = sala de dormir, a causa de la gran quantitat de nins que hi ha a l'escoleta.

Les activitats que fan són molt variades segons les edats perquè els més petits majoritàriament el que fan es dirigeix més a l'aspecte de guarderia perquè juguen i aprenen els hàbits i els més grans combinen el jugar amb tasques més educatives. Però una activitat que implica tota la guarderia-escoleta en general i que, curiosament, és l'única que la fa és la passejada de tots els nins pel Dijous, dia de mercat a Inca.

HORARI

L'horari de l'escoleta Cangurs està en gran mesura adaptat als pares, ja que els horaris d'entrada i sortida són bastant amplis per tal d'oferir més facilitats als pares que fan feina i que no poden anar a recollir els seus fills a una hora fixa establerta per la guarderia, per això deixen un marge d'opció de dues hores per dur i recollir els nins.

L'entrada es fa des de les 7:15h fins a les 9:30h i sobre les 10:00h berenen per torns, primer els petits i després els grans de forma que a les 11:00h tots han acabat i així fins hora de dinar. Després d'haver berenat fan tasca fins a hora de dinar.

12:00 h-13:00 h	Torn per a dinar dels més petits (0-3 anys)
12:30 h/13:00h-14:00 h	Torn per a dinar dels grans (3-6 anys)

Després de dinar de les 14:00 h fins a les 15:30 h fan la migdiada. Quan acaben la migdiada juguen, escolten contes, canten, fan tallers... fins a les 16:30 h o les 17:00 h, hora en què berenen i després poden anar a recollir-los a partir de les 17:00 h.

ALIMENTACIÓ

L'alimentació està planificada setmanalment així com el menú, que es canvia cada quinze dies. El berenar, de la mateixa manera que el dinar, és cada dia diferent i amb això pretén implantar als nins uns hàbits alimentaris correctes així com les formes i l'educació a la taula.

El dinar el fan a la cuina de la guarderia, les mestres ajuden a la cuinera perquè queden molts nins al menjador, normalment un 90% d'ells.

El berenar està degudament planificat a l'igual que el dinar. El berenar del matí ho pot dur cada nin de casa seva, però a la guarderia també en donen i el berenar de l'horabaixa el donen a la guarderia per mor dels que queden al menjador.

ALIMENTACIÓ	BERENAR DEL MATÍ	DINAR	BERENAR DE L'HORABAIXA
DILLUNS	Suc i galletes	Sopa de carn Bollit de patates i pollastre Poma	Pa amb oli amb cuixot dolç
DIMARTS	Batut de llet amb xocolata i magdalenes	Puré de verdures Puré de llenties Salsitxes amb patates Petit suisse	Pa amb paté i batut de vainilla
DIMECRES	Suc i galletes	Arròs de peix Lluç amb patata i amanida Pera	Pa amb oli amb formatge Plàtan
DIJOUS	Batut de vainilla i croissant	Macarrons amb carn picada Estofat de vedella iogurt	Pa amb oli amb mortadel·la Taronja
DIVENDRES	Suc i galletes	Sopa Pilotes de pollastre amb patates fregides Poma	Pa amb paté Petit suisse amb cereals "crispis".

HIGIENE

Pel que fa a la higiene, aquesta guarderia dóna molt que parlar perquè col·labora amb el Consell Insular en la Campanya per a la Salut bucodental. Això vol dir que els nins d'aquesta guarderia estan començant a prendre consciència sobre la boca i la seva salut de ben petits, a través de contes, vídeos de dibuixos animats i altres estratègies educatives...

Respecte a la higiene corporal, segueixen un horari generalment quotidià per a tothom com rentar-se les mans abans de cada menjada, després del pati, etc. Per tot això tenen unes instal·lacions adaptades a les edats dels nins, amb portes vigilades i amb mesures de seguretat adequades.

També hi ha un seguiment de tots els bolquers i a la vegada tenen una llista de tots els nadons, una de matí i una d'horabaixa, on apunten els canvis i les vegades que fan caca i "pipi". Per a la guarderia és totalment obligatori que els nins duguin roba còmoda i que ten-

guin sempre tres mudes per a canviar-se, però hem de dir que utilitzen un mètode de baveralls que és molt pràctic.

SOL IXENT

INTRODUCCIÓ

Aquesta escoleta està situada a Inca a l'avinguda del General Luque, però s'hi accedeix per un carreró del costat on passen pocs cotxes i no hi ha perill per als nins.

Els nins que assisteixen a l'escoleta tenen des de 9 mesos fins a 4 anys, on es fa la funció de guarderia. Després hi ha educació infantil concertada dels 4 anys als 6 anys (2 anys d'educació infantil).

L'escoleta consta d'una psicòloga, una directora, mestres d'educació infantil, una cuinera.

Cada dia es distribueix d'una manera diferent quant a les activitats que es fan a l'escoleta, però els horaris es compleixen de manera que el nin aprengui a seguir unes pautes, una sèrie d'hàbits que li serveixin per a independitzar-se, és a dir, que aprengui a servir-se per ell mateix. Llavors tot tipus d'activitat, d'una manera o altra, va lligat a un horari.

HORARI

Hi ha dos tipus d'horaris que es coordinen, és a dir, un per als qui entren a les 6:45 h-7:00 h del matí i un altre horari per als qui entren a les 9:00 h a les 9:00 h tots els nins segueixen un horari comú.

Tipus A:

Hora d'entrada	6:45 h-7:00 h
Hora de berenar	9:00 h
Activitats	9:30 h-11:30 h
Esplai	11:30 h-12:00 h
Dinar	12:00 h-12:30 h (inici)
Descans	14:00 h-15:00 h
Activitats de tarda	15:00 h-18:00 h
Sortida	18:00 h
Activitats addicionals voluntàries	18:00 h-20:00 h

Tipus B:

Hora d'entrada	9:00 h
Hora de berenar	9:00 h
Activitats	9:30 h-11:30 h
Esplai	11:30 h-12:00 h
Dinar	12:00 h-12:30 h (inici)
Descans	14:00 h-15:00 h
Activitats de tarda	15:00 h-18:00 h
Sortida	18:00 h
Activitats addicionals voluntàries	18:00 h-20:00 h
Sortida	20:00 h-21:00 h

Hora d'entrada: hi ha dos tornos d'entrada: un a les 6:45 del matí per a aquelles mares i pares que pels motius que siguin (normalment per la feina) han de deixar els nins molt prest a l'escoleta; aquests nins han d'arribar havent begut alguna cosa calenta a casa seva, llavors a les 9:00 h se'ls donarà berenar. El segon torn entra a les 9:00 h; en aquesta hora ja han d'haver entrat tots perquè se'ls dona un berenar a tots.

Hora de sortida: també hi ha dos tornos com a hora de sortida, un a les 18:00 h i l'altre, fins a les 20:00 h.

Quasi tots queden al menjador, però, si n'hi ha que no hi queden, poden anar a buscar-los a les 12:00 h.

Horari dels tornos per a començar a dinar:

12:00 h-12:30 h	Torn de dinar dels més petits
12:30 h-13:00 h	Torn de dinar dels mitjans
13:00 h-13:30 h	Torn de dinar dels grans

S'estableix aquest tipus d'horari en les menjades de forma que quan comença el darrer grup el primer ja ha acabat i el segon està acabant.

ALIMENTACIÓ

En l'alimentació fan dos menús distints que van alternat cada setmana.

Aquesta és la taula dels menús del dinar:

DILLUNS	DIMARTS	DIMECRES	DIJOUS	DIVENDRES
Macarrons o sopa	Puré o sopa	Arròs americana	Carns fredes	Sopa
Llom	Escalopa amb	o sopa	o sopa	Peix amb patates
Gelat/fruita	patata fregida	Pilotes	Croquetes o	Fregides
Melicotó almívar	Pastes	Melicotó/gelat	calamar arrebossat	logurt/fruita
	Flam/fruita	Fruita/pastes	Fruita Gelats	Pastes
Cuinat o sopa	Sopes mallorquines	Bollit o sopa	Puré o sopa	Sopa
Costelletes de mè o porc	o sopa	Truita espanyola	Ensalada de pollastre	Pollastre al forn
Gelat/fruita	Hamburgueses	Gelat/melicotó	Fruita/púding	amb salsa
Pinya almívar	Flam	Fruita		logurt/fruita
	Fruita			Pera almívar

El menú no sempre és així, a vegades preparen una pamboliada o per a Pasqua fan panades, tot depèn del temps en què es trobin perquè mitjançant el menjar aprenen tradicions i quines són les festes de Mallorca o del seu poble. Els divendres de la Quaresma, per exemple, no mengen carn.

El dinar és molt complet i, a vegades, no se l'acaben, però els plats els fan en una mesura adequada.

Per berenar se'ls dóna sempre llet o suc de fruita acompanyat de galetes, fruita, croissant o ensaïmada i magdalenes.

Als nins que queden a la tarda se'ls dóna també un berenar semblant al del matí (el berenar de la tarda se sol fer en el temps de l'esplai, el dels més grans està controlat per les mestres. Als més petits, se'ls dóna sobre les 16:30 h i les 17:00 h).

El dimecres és el dia de la fruita.

Hi ha un gran nombre de nins que queden al menjador.

Si hi ha qualche nin que pren un xarop, s'apunta a la capsa i la mare ho diu a la mestra; aquesta li donarà sense cap problema, però no volen donar cap tipus d'antibiòtics.

Als més petits, se'ls dóna sopes de fruita.

HIGIENE

Respecte a la higiene podem dir que tots els nins tenen el seu penjador, on deixaran la seva bossa amb una muda i els més petits amb dues; aquests darrers duren els bolquers de casa.

Tots duen un pitet amb el seu nom brodat.

Els banyes estan adaptats a la seva estatura. S'estableixen uns horaris per anar al bany a fer les necessitats; però, si un nin ho necessita, sempre hi pot anar tranquil·lament. Això ho fan per acostumar-los d'una manera i així les mestres no han d'estar cada moment acompanyant els nins al bany.

*Després de cada menjada.

*Després del pati.

Als més petits se'ls canvia el bolquer després de cada menjada i quan és necessari. Per fer nets els culets utilitzen tovallolletes i després es tiren.

Es renten les mans després del pati i abans d'anar a menjar.

Es renten les dents després de dinar. Tots tenen el seu tassó amb el nom escrit i el seu raspall (les mestres vigilen que no es canviïn els raspalls).

Les activitats de rentar-se les mans i les dents ho fan amb parelles de dos en dos.

Per beure aigua tenen tassons (això ho deim perquè a vegades hi ha abeuradors).

El mes de setembre, moment en què els infants comencen el curs, es recorden a tots els pares les normes d'higiene. Per exemple, que si un nin té febre o un determinat tipus d'infecció, polls... no assisteixi a classe.

CONCLUSIONS

Una vegada realitzades les visites podem observar que el funcionament d'aquestes dues guarderies-escoles és similar perquè empen un mètode semblant. La conclusió que podem arribar a treure d'aquest estudi és que la teoria s'aplica unes vegades i unes altres no; és a dir, no hi ha una forma estandaritzada de treballar ni de fer les coses, però sí que existeixen unes normes bàsiques en molts de casos que s'han de dur a terme.

Pel que fa a l'horari, hem vist que a les dues escoles aquest s'adapta al del treball dels pares i que sol ser ampli i flexible.

Podem comprovar que durant el matí solen realitzar tasques més educatives i pre-estructurades i per les tardes solen descansar i dedicar-se al joc lliure i a activitats més lúdiques, dinàmiques o més lleugeres que les del matí.

Respecte a l'alimentació, s'ha de dir que les dues escoles tenen unes normes bàsiques d'actuació pel que fa a aquest tema. Per començar, solen prohibir als nins que duguin llepolies i menjars dolços a l'escola. També solen tenir un dia establert per menjar un producte concret, com per exemple el dia de la llet o el dia de la fruita.

Els menús, que en alguns casos estan fets per l'equip directiu del centre i en altres són proposats del govern (aquest ajuda a la prevenció de la càries i a la bona alimentació), solen ésser dos o tres que van rodant cada setmana, cada quinze dies o cada mes. En general, sol ésser un menú variat i que pretén implantar uns hàbits d'alimentació sana i equilibrada, atès que cada edat té unes característiques especials.

Pel que fa a la qüestió de la higiene, ens adonam que és molt important, perquè és un aspecte que no poden deixar en un segon pla.

Finalment per acabar voldria dir que això només és un petit estudi, ja que podria ampliar-se molt més a causa de la importància que tenen tots els aspectes dedicats a la infància, aquest món tan meravellós.

EL DIRECTOR DE BANDA I COMPOSITOR MUSICAL INQUER JOSEP BALAGUER I VALLÈS (1869-1951)

ANTONI AULÍ GINARD
BARTOMEU GARAU MORANTA
JOAN PARETS SERRA

Josep Balaguer i Vallès va néixer a Inca el dia 13 de juny de 1869. Era fill de Joan Balaguer Nicolau i de Catalina Vallés Bestard. De molt jovenet va demostrar molt d'interès per la música; una afecció que va desenvolupar al llarg de la seva vida. Possiblement, la seva dedicació a la música es deu a la influència del seu oncle, el famós baix mallorquí Francesc Mateu, més conegut pel seu nom artístic Uetam (Mateu al revés), a qui acompanyà com a pianista pels principals teatres de les grans capitals europees. Als vuit anys va començar els seus estudis musicals amb el mestre Joan Torrandell (organista de la seva parròquia) i donà ben aviat un concert de piano al seu poble. A partir dels quinze anys es va dedicar a la música en cos i ànima, i anà a Palma a estudiar amb el conegut compositor ciutadà Guillem Massot (1842-1900).

Posteriorment, es traslladà a Madrid a realitzar estudis musicals en el Conservatori de Madrid, concretament estudià amb els mestres José Tragó i Pedro Fontanilla.

Durant dues temporades va ser mestre concertista de piano del Teatre Real de Madrid.

Després de la seva estada fora de l'illa, quan tornà a Mallorca, va influir sobre tota una generació de músics com Antoni Torrandell, Jaume Roig, Joana Barceló, etc.

Aquests eren els consells que Josep Balaguer donava als seus alumnes músics:

“- Educa tu oído cuidando constantemente la afinación y el buen sonido. El oído más duro, repele los sonidos estridentes. Evítalos.

- Estudia siempre sin que apenas te oiga tu vecino.

- Ejecuta las obras con alma.
- Dentro de la orquesta, identifica tu interpretación con la de tu director.
- No desdeñes la música popular. Ten presente que el folklore es el alma de los pueblos.”

Fou músic major de la Banda del Regiment d'Infanteria Regional de Balears des de 1897 a 1920, amb la qual obtingué una gran popularitat. Dia 24 d'octubre de 1897, per primera vegada va sortir com a director al front de la banda interpretant el pasdoble *Mi debut*, compost pel mateix Balaguer per a tal ocasió.

Encara que no fou un compositor excessivament prolífic, a més del pasdoble esmentat, podem destacar altres composicions musicals d'aquest músic inquer com: *Musas Latinas*, *Himno del Regimiento de Infantería Regional de Baleares* i altres peces avui perdudes dedicades al seu oncle Uetam.

L'any 1920, passà a dirigir la Banda del Regimiento de Infantería Inca número 62, lloc on s'incorporà el dia 6 de juny.

Més endavant, l'any 1927, a petició pròpia, passà a la reserva com a militar.

L'any 1931, gràcies als seus grans mèrits musicals, fou nomenat “Academico correspondiente de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando”.

El 1937 creà, per encàrrec del capità general de Balears, una banda-orquestra militar amb més de cent components. Va ser també membre fundador de l'Orquestra Filharmònica Balear (1942) i de l'Orquestra Simfònica de Mallorca (1947), de la qual se'l nomenà mestre fundador i director honorari, i n'era el mestre titular el prestigiós director coreà Eaktay Ahn.

Era propietari de la popular casa de música Banqué, situada al carrer de Colom de Palma.

Va morir el dia 16 de febrer de 1951 a casa seva, concretament al carrer Unió de Palma de Mallorca. A la seva mort, les seves germanes, tot recollint la seva voluntat, feren donació a l'Ajuntament de Palma de la casa familiar per constituir la Fundació Casal Balaguer.

El dimecres dia 28 de febrer de 1951, dotze dies després de la seva mort, l'Orquestra Simfònica de Mallorca va realitzar un concert extraordinari en memòria d'aquest gran mestre, justificant en un escrit adjunt al programe d'actes, el perquè d'aquest homenatge.

L'any 1958, a proposta de cinc regidors de l'Ajuntament de Palma de Mallorca, es va dedicar un carrer de ciutat a la memòria de Josep Balaguer. Igualment, els ajuntaments d'Inca i Santa Eugènia també li han dedicat un carrer.

EVOLUCIÓ URBANA I TORRENTS: 100 ANYS DE DIFÍCIL CONVIVÈNCIA

JOAN ESTRANY BERTÓS

Coincidint amb els 10 anys de les inundacions de l'octubre del 1990 -les més importants d'aquest segle- i amb el centenari del nomenament d'Inca com a ciutat, hom creu oportú ajuntar riscos naturals i ordenació del territori en una comunicació aprofitant la conjuntura que se'n presenta.

Durant aquesta centúria, amb un rerefons econòmic artesà, la nostra ciutat ha aconseguit el progrés econòmic, social i cultural. Emperò, aquest progrés ha tengut un elevat cost per mor de la ràpida expansió urbana: la pèrdua de referències geogràfiques que la societat preindustrial anà acumulant a partir de l'experiència i la transmissió oral. D'aquestes referències geogràfiques, els torrents en són part important i han quedat relegats a l'oblit i al menyspreu.

Inca es pot afirmar que és un cas paradigmàtic d'intent d'anihilació dels cursos fluviotorrencials, que irremeiablement actuen sempre seguint les lleis de la naturalesa que, en el nostre cas, són de caire violent a causa de les tempestats abominables que la Mediterrània genera durant les dues primaveres: la de l'estiu i la de l'hivern.

El que es pretén en aquesta comunicació és descriure i interpretar l'evolució urbana d'Inca des de la perspectiva de la Geografia dels Riscos, intercalant metodològicament la divisió per subconques urbanes i les fases de creixement urbanístic i així comprovar que l'actual estructura urbana inquera sostén una convivència difícil amb la xarxa fluviotorrencial.

La conca del torrent de Cantabou és una subconca del torrent de Muro, la conca del qual és la de major extensió de Mallorca, amb 456 km² i que drena una setena part de l'illa. D'aquests 456 km², 32 corresponen a la conca del torrent de Cantabou, el qual té la capçalera al ventall al·luvial que el torrent de Biniatzent forma a la sortida del comellar de la comuna de Biniamar, desguassant les seves aigües al torrent de Muro -16 km aigües avall- devora l'estació del tren de Muro.

Un 13% de la conca del Cantabou -4,17 km²- se situa al nord-oest del casc urbà d'Inca i les seves aigües entren a la ciutat per les barriades del Blanquer i Son Amonda. En total, són cinc subconques, la més gran de les quals és la de la capçalera del torrent de Cantabou que, tot i abastar 2 km², no representa gairebé cap perill d'inundació per raons hidrològiques i urbanístiques. La segona subconca més important pel que fa a superfície és la del torrent de sa Canaleta, amb 1,2 km². Això sí, és la més destacable hidrològicament per tenir elevada circularitat i jerarquització. Les altres subconques són de menor entitat.

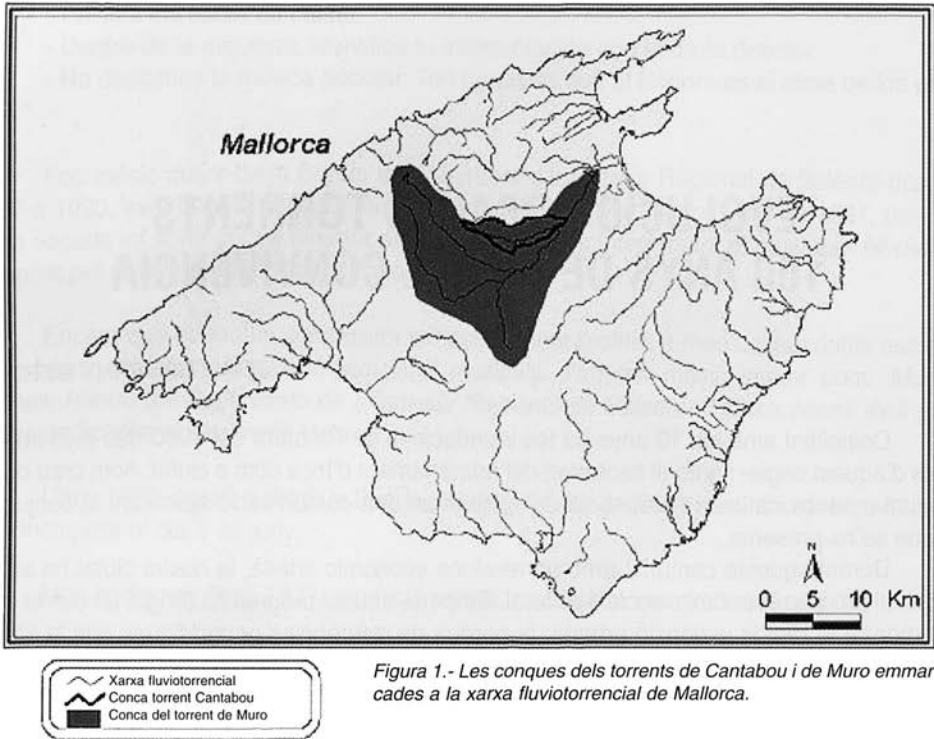

Figura 1.- Les conques dels torrents de Cantabou i de Muro emmarcades a la xarxa fluviotorrencial de Mallorca.

La societat preindustrial configurarà un casc urbà situat damunt un turó paral·lel als cursos fluvials i perpendicular als vents provocats per l'embat, evitant les inundacions i la calor intensa de l'estiu. Fins i tot, l'etimologia del topònim *Inca* podria relacionar-se amb la topografia esmentada. Així, segons Mossèn Alcover, *Inca* prové de l'àrab *hinka*, que significa *galta* o *coster*. En canvi, actualment la ciutat s'ha establert -des de finals del s. XIX- a les zones deprimides que envolten la vila primigènica. Aquestes zones són fredes i humides a l'hivern i molt caloroses a l'estiu, amb molt poca ventilació i exposades a les revingudes dels cursos fluviotorrencials que tan intel·ligentment esquivaren els nostres avantpassats.

La situació geogràfica excepcional, centre de gravetat de l'eix Palma-Alcúdia i de les comarques septentrionals de l'interior de Mallorca, a més de l'important mercat local que *Inca* ja tenia, féu que el creixement urbanístic fos considerable, cosa que provocà que es convertís en la segona ciutat de Mallorca al s. XVI, estructurada en relació amb la ubicació dels convents i les esglésies de St. Bartomeu, St. Francesc, Sta. Maria la Major i St. Domènec.

La pesta del 1652 produí la dispersió pel camp de la població i interrompé el creixement urbanístic fins als segles XVIII i XIX.

Precisament el s. XIX suposà l'inici de la configuració urbanística de la ciutat actual amb la revolució industrial, que comportà una concentració de la població. Així, del 1815 al 1910 la població creix més d'un 100%.

Aquesta conjuntura social i econòmica implicà el necessari creixement urbanístic de la ciutat. Es fan les primeres urbanitzacions, per tant, projectes d'alineacions ajustades als

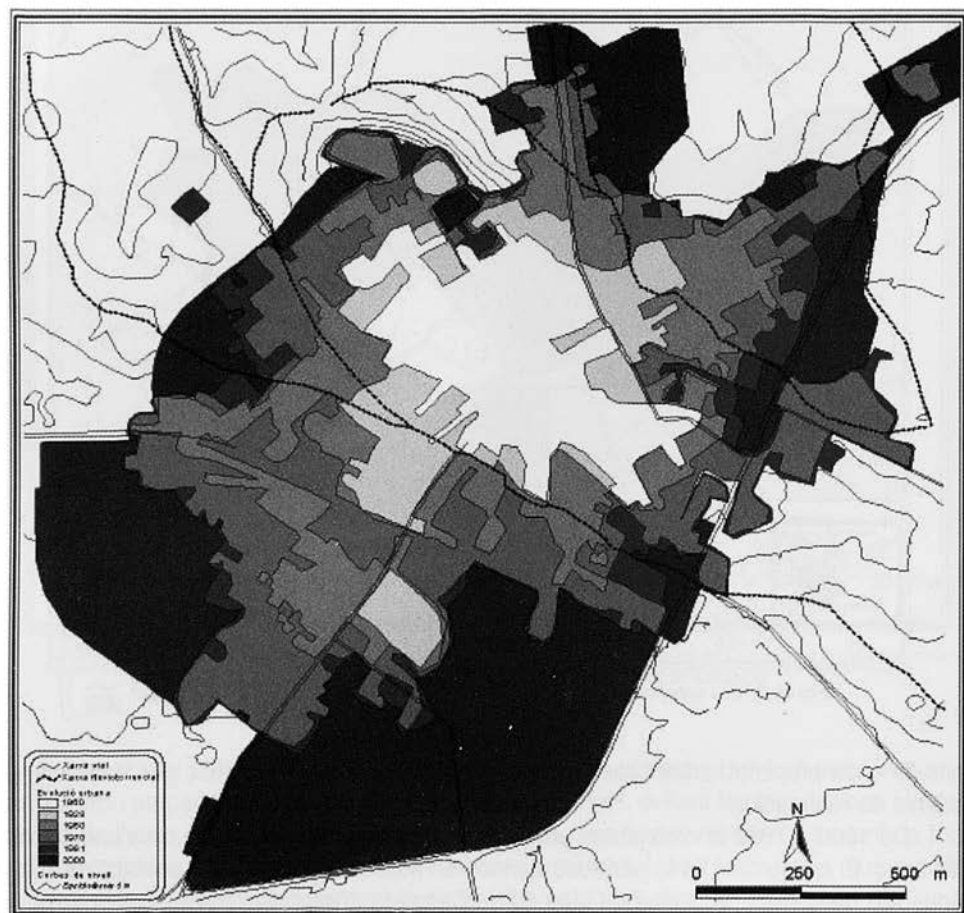
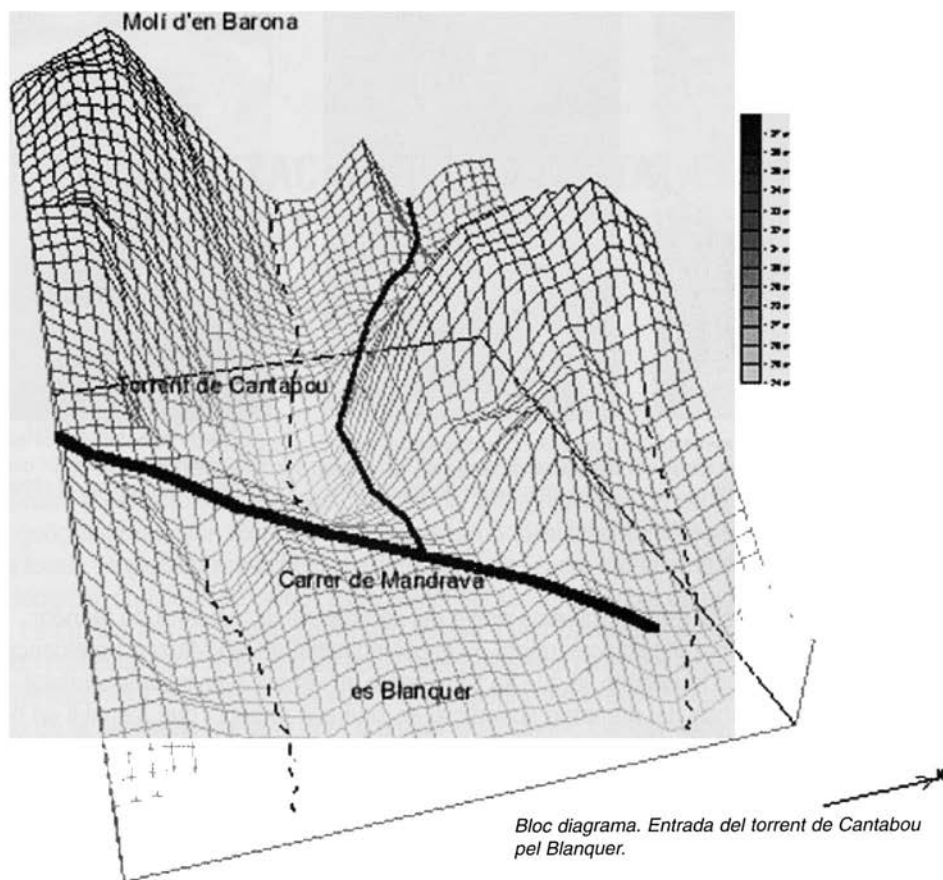

Figura 3.- Etapes de l'evolució urbana a Inca (1860-2000).

del Blanquer, tot i les parcel·lacions urbanes ja realitzades. És el moment en què es perden elements arquitectònics històrics com els Rentadors des pla de sa Font i molts altres símbols que durant generacions havien marcat les zones inundables, com són els ponts que travessaven el torrent de Cantabou per anar a Ciutat i al cementeri; camins que duïen a la perifèria rica en horts, els quals tenien un elevat nombre de topònims avui majoritàriament perduts i que caldria conservar mitjançant la investigació i el treball de camp.

De 1950 a 1970 l'expansió encetada al període anterior es consolida i continua, sense cap tipus d'ordenació, especialment a Crist Rei i a es Blanquer, on els problemes per inundació ja eren freqüents. A la barriada des Cós l'expansió urbana es fa seguint la carretera d'Alcúdia i afecta les petites subconques de sa Font Vella i del recent estrenat Institut d'Ensenyament Secundari Berenguer d'Anoia.

De 1970 a l'actualitat s'ha consolidat la urbanització del Blanquer i s'ha inutilitzat el torrent de Cantabou. Històricament, ha estat el curs fluvial que ha causat més mal a Inca, però des dels anys 80 del s. XX això ha canviat. De totes maneres, aigües avall, la xarxa de pluvials no pogué suportar el cabdal i l'aigua sortí per alt i s'infiltrà a molts soterranis de la zona. La urbanització del llit i de la plana d'inundació 4 m per damunt d'ells ha format una represa artificial que atura les revingudes i que pot formar una bassa de fins a 48.500 m³. A partir d'aquest volum, la bassa vessaria cap al xaragall de la carretera de Mancor (vegeu bloc diagrama) en cas d'una pluja superior als 200 mm amb molt poc temps i que taponàs de sediment i altres elements l'entrada de 1,2 m de diàmetre que el torrent de Cantabou té dins Inca al carrer de Mandrava. En definitiva, el potencial destructor d'aquesta subconca s'ha minvat molt, però pot causar danys per la saturació de les pluvials i per la infiltració, i

Figura 4.- Obres al llit del torrent de Cantabou a la cruïlla dels carrers de Luque i Gran Via al 1982.

Figura 5.- Canalització del torrent de Cantabou al mateix lloc que la fig. 4. Font: setmanari Dijous. 1991

Figura 6.- Canalització del torrent de Cantabou al mateix lloc que les figures anteriors, però al 1999.

afectar molts soterranis. Ara el problema prové del xaragall de la carretera de Mancor.

El que ha crescut espectacularment és el sòl industrial a Can Matzarí i residencial a Crist Rei Nou (zona no inundable, ja que se situa sobre un ventall al·luvial desmantellat, que fa que el punt de partida del drenatge superficial se situï allà mateix i que s'anul·li en bona part el risc d'inundació) i a Son Amonda, àrea residencial que s'ha col·locat ben al mig del llit del torrent de sa Canaleta i diversos afluents.

Com que la topografia és difícilment modificable (tot i que la microtopografia ja s'ha comprovat que sí), no queda més remei que canalitzar els torrents per dins el casc urbà. Així, es canalitzen aigües residuals i pluvials cap als punts deprimits d'Inca, que coincideixen amb el torrent de Cantabou (Gran Via) i el torrent de sa Canaleta (es Cós). És força significatiu que realitzant un buidatge d'informació en el setmanari *Dijous* (1974-1999) s'hagin trobat fins a 37 informacions referides a la xarxa de pluvials, 31 de les quals a la dècada dels anys 90 del s. XX, o sigui, després de les grans inundacions de l'octubre de 1990 i també per l'acabament de les urbanitzacions que es troben dins les planes d'inundació o dins el llit dels torrents de Cantabou i de sa Canaleta: es Blanquer i Son Amonda respectivament, ja que immediatament provocaren problemes d'inundacions, amb precipitacions de només 70 mm en 24 hores, quantitat de precipitació que estadísticament es pot repetir cada cinc anys.

En definitiva i conclouent, la causa de les inundacions al casc urbà d'Inca radica en un creixement urbanístic que no ha respectat mínimament l'espai dels torrents. Aquesta expansió urbana no s'ha aturat, i està en un clar període expansiu en el qual es consoliden urbanitzacions en àrees inundables.

LA LOCALITZACIÓ DE L'ACTIVITAT ECONÒMICA A INCA. FACTORS I CARACTERÍSTIQUES

JOAN ESTRANY BERTÓS
GUILLEM VICENÇ XAMENA

1.- INTRODUCCIÓ

Un dels aspectes importants de l'ocupació humana de la superfície terrestre és la diversitat d'estructures espacials creades per diferents tipus de societats. Tradicionalment, els geògrafs pretenien explicar els esquemes de localització mitjançant referències als factors locals i regionals específics de la interacció de l'ésser humà amb el medi ambient, a l'estil ideogràfic que posa de relleu l'especificitat del lloc, una escola que predominà fins als anys 50. La cultura era vista com un fet que estava influït pel paisatge humà i que contribuïa al mode particular en què aquest es constituïa a diferents parts del món. Emperò, el sorgiment de l'enfocament nomotètic, associat amb la denominada revolució quantitativa i la reformulació de la geografia humana com a anàlisi locacional o ciència espacial, que denominaren durant el decenni dels 60 i els 70, viraren cap a interpretacions més universalistes, en les quals la importància del caràcter variable de la cultura tendia a ésser mitigada, quan no completament ignorada. El ressorgiment de la geografia cultural, en el decenni dels 80, en el context de la preocupació post-moderna, tornà a centrar la geografia humana en allò local i particular, la qual cosa tengué implicacions notables per a les teories suposadament universals, que constituïren els fonaments de l'anàlisi locacional durant un quart de segle (SMITH, 1994).

Aquest enfocament teòric ha de servir de prefaci per a un estudi locacional que, a més de tenir en compte la quantificació de les dades, intentarà explicar les especificitats econòmiques a Inca, on l'arrelament del comerç ha tengut un desenvolupament al llarg de la història.

1.1.- L'activitat comercial i la geografia

El comerç, l'intercanvi de béns, de productes i de serveis, és una activitat tan antiga com la mateixa subsistència. Ara bé, des d'un punt de vista radical, el comerç és la negació de l'autosubsistència; sense les activitats comercials cadascú es trobaria reduït a consumir només allò de què és capaç de proveir-se. Amb el desenvolupament i la tecnificació de les

activitats econòmiques, en general, aquest fet ha romàs essencialment inalterat; alhora que la capacitat productiva ha anat augmentant, ha crescut també la divisió del treball i la consegüent especialització regional i local, i les tècniques comercials han progressat a un ritme més accelerat encara, tot afavorint l'augment d'escala i de magnitud dels intercanvis comercials.

L'activitat comercial s'entén com aquella mediació entre producció i consum que és realitzada amb ànim de lucre per persones físiques o jurídiques i dirigida directament a posar a disposició dels consumidors finals béns i serveis de tota mena. Així mateix, la geografia comercial s'interessa sobretot per la localització, l'anàlisi i la definició del que s'anomenen àrees comercials, com aquells espais, de dimensions diverses i sempre de qualque manera urbans, en els quals els establiments comercials tenen una presència destacada, tant si es troben distribuïts independentment com si apareixen agrupats en un sol edifici o en un conjunt d'edificis d'urbanització regular. D'aquesta manera, àrea comercial és qualsevol concentració d'establiments comercials, en el sentit més ampli en què s'acaba de definir. Un dels conceptes clau en la definició d'una àrea comercial és la diversificació de l'oferta comercial i de serveis que s'hi concentren, que contrasta amb l'especialització dels establiments en concret. De tota manera cal assenyalar que també hi ha àrees comercials especialitzades, ja que no se sol trobar millor localització per a un establiment que la proximitat a un altre del mateix tipus, perquè en cas de saturació de l'un en treu benefici l'altre i els consumidors, en general, també tenen assegurat d'aquesta manera trobar una gamma del mateix producte o servei prou àmplia sense haver de fer grans desplaçaments (CARRERAS, 1994). Aquest és el cas dels establiments joiers que s'agrupen històricament al carrer de l'Argenteria, a l'antic call jueu de Ciutat, o el cas dels establiments de calçat-pell a la Via Sindicat.

1.2.- El comerç a Mallorca i a Inca

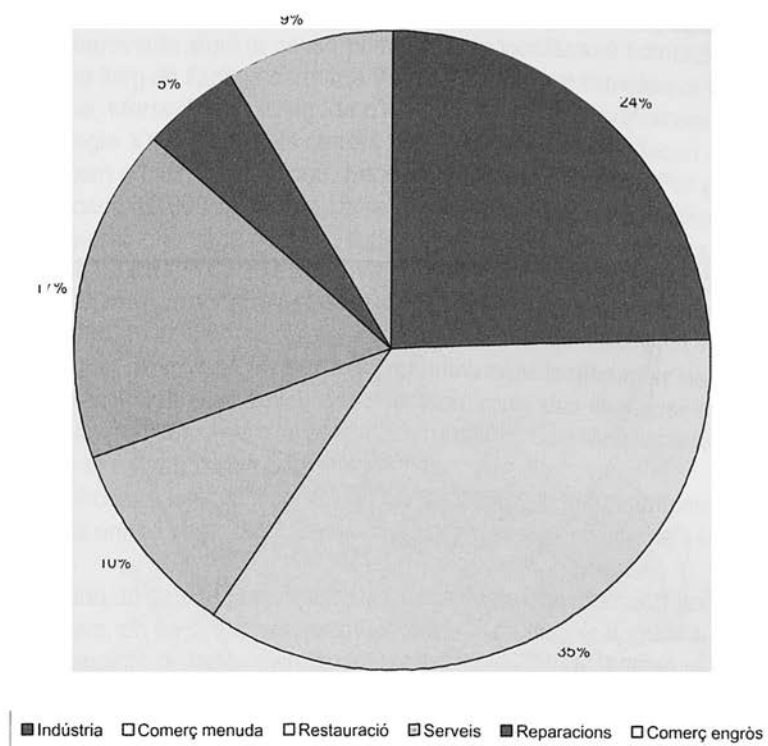
L'elevada terciarització de l'economia balear respon a una especialització molt forta en hostaleria i restaurants, i supera 3,4 vegades a la mitjana espanyola, mentre que als serveis comercials es dona una desespecialització productiva. Igualment, a l'estructura de l'ocupació es dona una tendència a la pèrdua de llocs de treball, tot i que encara és el segon subsector serveis pel que fa a ocupació i a la producció (REIG; PICAZO, 1998).

El 1990, el comerç ocupava 52.012 persones; un 26% dels treballadors del sector serveis i un 19% del total de la població activa ocupada. El cens comercial de 1989 presentava per a les Illes Balears un total de 17.994 establiments, el 77% dels quals es concentren a Mallorca.

La crisi econòmica que Inca patí durant el període 1988-1993 suposà una pèrdua de població només comparable amb la caiguda demogràfica que la pesta del 1652 provocà. L'entrada a la Mancomunitat des Raiguer i l'aplicació de l'Objectiu 2 del Fons Social Europeu per a regions en declivi industrial suposà la revitalització industrial i comercial d'Inca. Així, el comerç a la menuda ha crescut un 14% entre 1989 i l'any 2000.

2.- OBJECTIUS I METODOLOGIA

Tenint en compte la tradició comercial històrica, la concentració que suporta i l'especialització, el que es vol explicar de l'àrea comercial d'Inca és la seva localització, així com donar una visió global de les característiques de conjunt que ofereix.

Gràfic 1.- Distribució relativa de l'activitat comercial a Inca. Font IAE 2000.

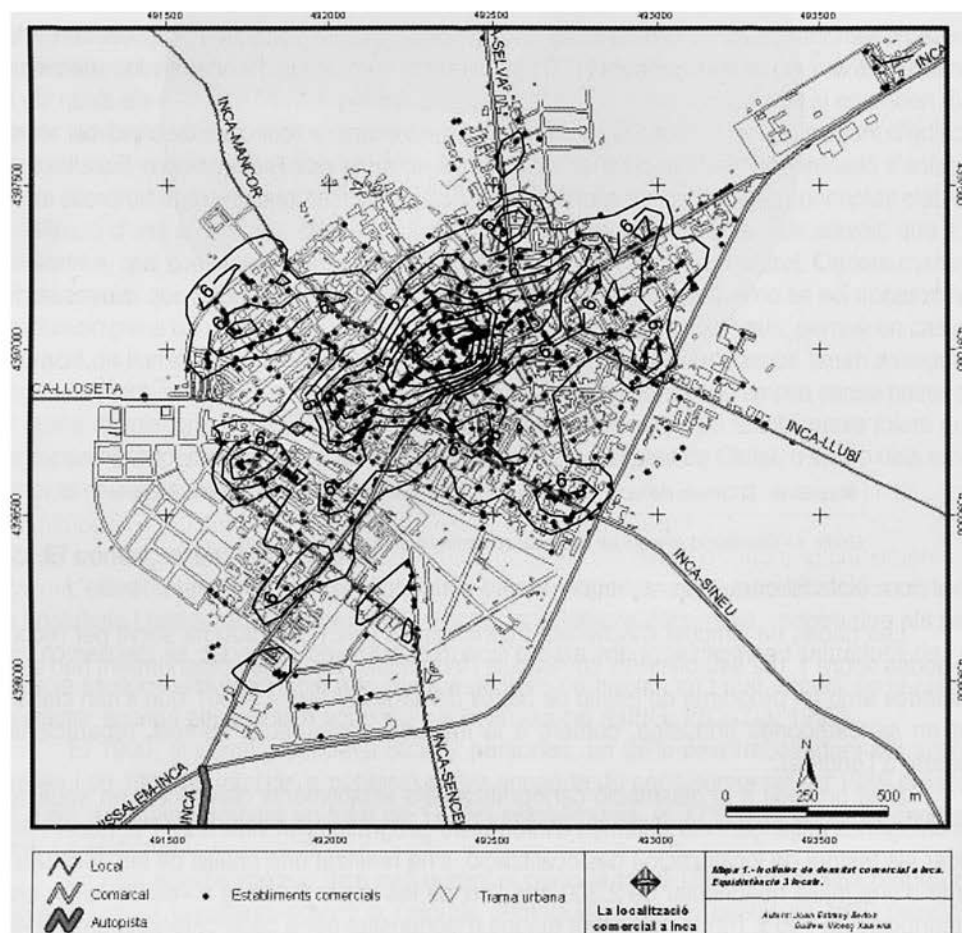
Les dades de l'Impost d'Activitats Econòmiques (IAE) del 2000 ha servit per recopilar dades sobre 1.162 establiments comercials i industrials, les quals posteriorment han estat tractades amb un programa de gestió de bases de dades (Access 2000), que s'han classificat en sis categories (indústria, comerç a la menuda, restauració, serveis, reparacions i comerç a l'engròs).

S'ha procedit a la plasmació cartogràfica dels establiments classificats en aquestes sis categories mitjançant els sistemes d'informació geogràfica (Arcview 3.2). Per poder identificar els factors de localització i deslocalització, s'ha realitzat una anàlisi de les densitats a partir d'una malla quadrícula de 2.300 m a l'eix de les x; per 2.000 m a l'eix de les y; amb quadrícules de 100 x 100 m, realitzant mapes d'isodensitat per a cada categoria amb el sistema d'interpolació-triangulació que proporciona el software Surfer 5.0.

Aquesta comunicació només és una primera aproximació a la localització comercial, ja que un estudi més a fons -necessari per planificar el futur comercial i urbanístic de la nostra ciutat- permetria conèixer i interpretar el centre de gravetat comercial al llarg del segle XX així com el comportament dels establiments industrials, els canvis demogràfics suscitats, l'evolució de les vies d'entrada principals i la problemàtica de les grans superfícies. En resum, el que es pretén és que el comerç inquer tengui un estudi preliminar on poder fonamentar

futures polítiques de planificació d'aquest sector tan important per a l'economia de la nostra ciutat.

3.- RESULTATS

3.1.- La localització de les activitats econòmiques a Inca

Abans d'analitzar els 1.162 establiments per categories, s'ha d'observar la distribució general de l'activitat econòmica a Inca.

A grans trets, cal advertir que Inca, com a centre de gravetat de l'eix Palma-Alcúdia i

de les comarques septentrionals de l'interior de Mallorca, ha provocat que la configuració de la xarxa viària i ferroviària sigui la causa primera de la localització comercial a Inca. En un primer moment, al llarg de l'antiga carretera Palma-Alcúdia que travessava Inca pels carrers de General Luque, Murta, Born i avinguda d'Alcúdia. En un segon moment, durant l'expansió urbana del segle XX a partir dels carrers i les avingudes que enllacen amb les carreteres que condueixen a Lluc, Llubí, Sineu, Sencelles, Lloseta i Mancor. Per això, la isodensitat 3 locals per cada 10.000 m² marca l'àrea d'influència bàsica de l'activitat econòmica a Inca en forma de creu orientada nord-est/sud-oest, amb la màxima concentració econòmica al casc antic, amb un extrem de 26 establiments comercials als voltants del carrer Major, dins una àrea de 40.000 m² que supera els 20 establiments comercials d'isodensitat (vegeu mapa 1).

Únicament se n'exclouen les barriades genuïnament residencials de sa Muntanyeta i St. Francesc (ambdues al casc antic); Crist Rei Nou, parts des Blanquer i de Son Amonda (totes tres a l'eixample). Finalment, el polígon industrial de Can Matzarí que, tot i estar urbanitzat, manca en bona part sense establir.

A partir del centre històric s'estableix una àrea d'influència delimitada per la isodensitat 6 establiments entre l'estació del tren i l'avinguda d'Alcúdia, remarcant les causes abans esmentades.

A la barriada de Crist Rei s'estableix una subàrea comercial delimitada per la isodensitat 6 establiments, on es conjuguen dos factors:

- a) l'estructuració de l'àrea al voltant de la carretera de Lloseta.
- b) la llunyania respecte a l'àrea comercial del centre històric i la barrera arquitectònica que suposa la línia ferroviària.

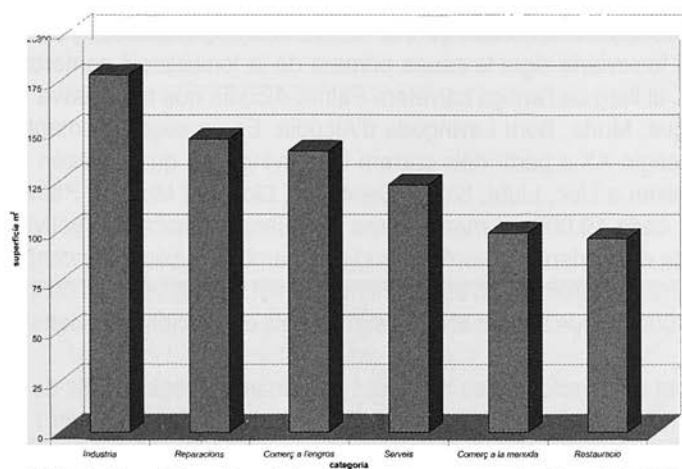
Les altres quatre subàrees comercials delimitades per la isodensitat 6 es configuren pel mateix factor (connexió amb les carreteres aprofitant l'accessibilitat i freqüència de pas dels potencials clients). Són els finals de les avingudes de Lluc, d'Alcúdia, Reis Catòlics i Gran Via Colom.

Finalment destaca una altra àrea d'isodensitat 6 a es Blanquer, en aquest cas de caràcter eminentment industrial, amb una casuística geogràfica determinada per ser zona inundable del torrent de Cantabou, fet que delimita els usos residencials i que abarateix el cost del sòl urbà, factors ideals per a l'establiment industrial.

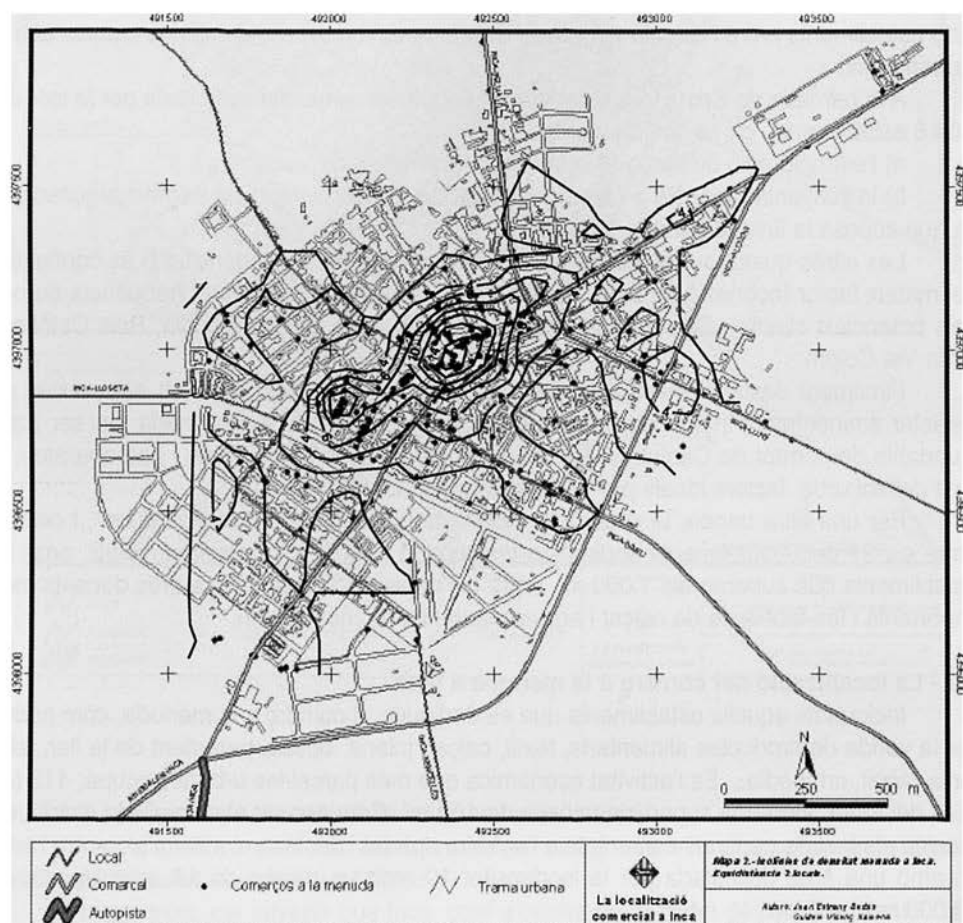
Per una altra banda, la superfície mitjana dels establiments és de 130 m², i oscil·la entre els 97 dels establiments dedicats a restauració i els 179 m² dels industrials, amb 16 establiments que superen els 1.000 m², entre els quals destaquen els centres docents més importants i les fàbriques de calçat i agroalimentàries de més renom.

3.2.- La localització del comerç a la menuda a Inca

Inclou tots aquells establiments que es dediquen al comerç a la menuda, com poden ser la venda de productes alimentaris, tèxtil, calçat, joieria, òptica, parament de la llar, telefonia mòbil, ortopèdia... És l'activitat econòmica que més parcel·les urbanes ocupa, 413 (un 35% del total), amb una superfície mitjana de 100 m². Com denota el mapa 2, la distribució recalca els factors generals esmentats a l'anterior apartat i destaca el màxim al centre històric amb una àrea delimitada per la isodensitat 10 amb un màxim de 18 establiments en 10.000 m².

Gràfic 2.- Superfície mitjana dels establiments per categories. Font IAE 2000.

3.3.- La localització de la indústria a Inca

Inclou tots aquells establiments que es dediquen a la indústria, des de la sabatera fins a les arts gràfiques, passant per la construcció, fusteria, agroalimentària... És la segona activitat econòmica que més parcel·les urbanes ocupa, 279 (un 24% del total), amb una superfície mitjana de 179 m², la més elevada de totes les activitats econòmiques. Com denota el mapa 3, els factors de localització industrials són força diferents als factors generals, atès que les necessitats infraestructurals i d'accessibilitat de la indústria són sensiblement diferents a la resta d'activitats econòmiques. El tret essencial de la indústria a Inca és la dispersió de l'activitat arreu del casc urbà. Únicament cal destacar tres zones: es Blanquer, amb una isodensitat màxima de 6 establiments per 10.000 m², i Crist Rei i es Cós amb un màxim de 5. Tot i aquestes pinzellades, la localització industrial inquera mereix un tractament més profund. Així, es descriuran una sèrie de factors que expliquen el dinamisme de la localització geogràfica industrial a Inca:

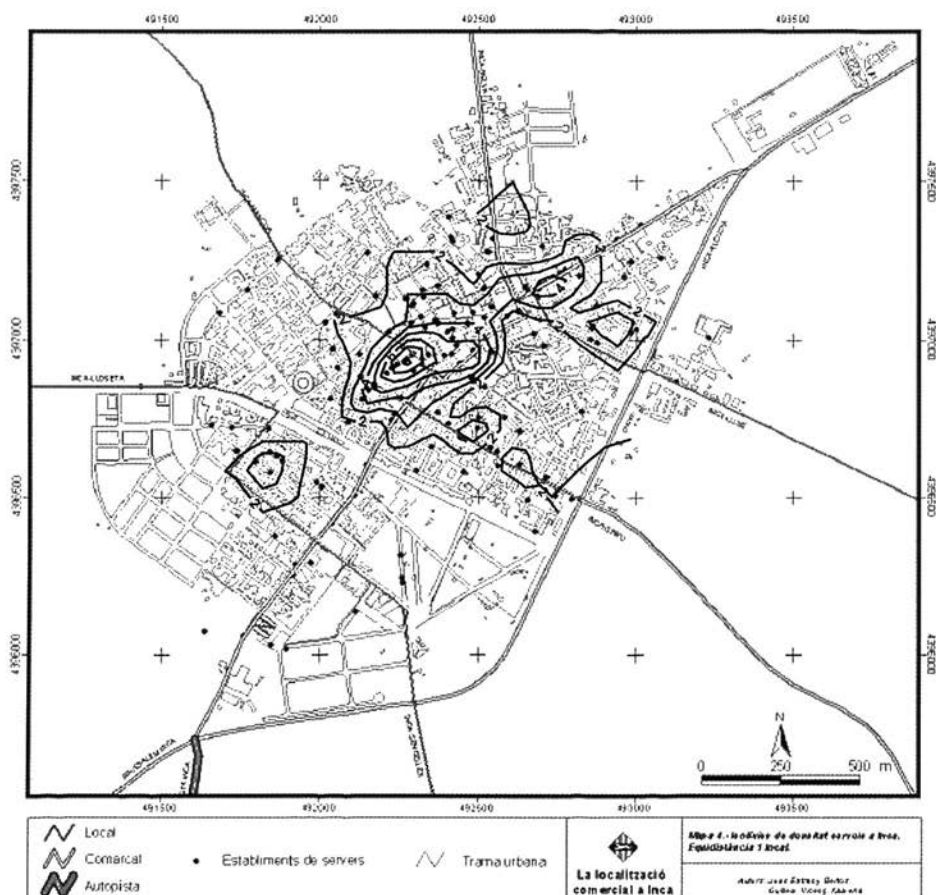
* Tradició artesana que es remunta al segle XV amb el Col·legi d'Honorables Sabaters (PIERAS, G., 1986).

* Fort desenvolupament industrial durant el darrer terç del segle XIX i primer del XX que provoca un creixement de la ciutat.

* Al 1944, la majoria de tallers industrials es localitzaven al casc antic, ressentits de la crisi econòmica patida durant la postguerra autàrquica a petits establiments artesans bàsicament (PIERAS, G., 1986).

* A partir dels anys 50 del s. XX, coincidint amb l'expansió econòmica mundial posterior a la II Guerra Mundial, la indústria es descentralitza a les zones d'eixample com són Crist Rei, es Blanquer, Son Amonda i es Cós, on hi ha més oferta de sòl urbà a baix preu, cosa que permet incrementar la superfície industrial. A més, l'accessibilitat s'incrementa gràcies a la proximitat amb les carreteres principals; l'alineació i l'amplitud dels carrers permeten una millor maniobrabilitat i les molèsties als veïnats són menors.

* Actualment, la creació de sòl industrial a la zona de Can Matzarí a principis dels 90 del s. XX i la inclusió d'Inca i comarca dins l'Objectiu 2 dels fons estructurals de la UE per a comarques en declivi industrial estan donant lloc a una nova localització de les activitats industrials i a una major especialització per mor de l'oferta variada de sòl industrial existent.

3.4.- La localització dels establiments de serveis a Inca

Inclou tots aquells establiments que es dediquen als serveis, com poden ser banca, asseguradores, agències de viatges, professionals liberals, perruqueria, fotografia, ensenyament... És la tercera activitat econòmica que més parcel·les urbanes ocupa, 198 (un 17% del total), amb una superfície mitjana de 124 m². Com denota el mapa 4, la distribució és molt semblant a la general o a la del comerç a la menuda. El sector d'influència d'aquesta activitat econòmica ve delimitat per la isodensitat 2 establiments, des de la Gran Via fins al carrer de Biniamar i des de l'estació del tren fins a les avingudes d'Alcúdia i Reis Catòlics. Dins aquest sector d'influència destaquen tres àrees:

* El centre històric, amb un màxim aquesta vegada desplaçat a l'avinguda del Bisbe Llompart amb una isodensitat que arriba als 9 establiments per 10.000 m² i amb un sector de 60.000 m² (que comprèn l'esmentada avinguda i la resta de carrers més cèntrics).

* El creuer de l'avinguda d'Alcúdia amb la carretera d'Artà i la de Lluc, amb un màxim de 5 establiments.

* La barriada des Cós, amb un màxim de 4 establiments.

* La Gran Via Colom, amb un màxim de 4 establiments d'isodensitat.

Finalment, al marge del sector d'influència principal, es configura una àrea a Crist Rei amb un màxim de 4 establiments per 10.000 m².

En resum, la concentració de les activitats de servei és acusada al centre històric, tot i que la tendència és a una lenta descentralització cap a barriades perifèriques per les deseconòmies d'escala que provoca la saturació patida en el centre i pel trasllat de l'activitat econòmica als polígons industrials.

3.5.- La localització dels establiments de restauració a Inca

Inclou tots aquells establiments que es dediquen a la restauració, o sigui, restaurants, cafeteries, bars, cellers, gelateries, xocolateries... És la quarta activitat econòmica que més parcel·les urbanes ocupa, 115 (un 10% del total), amb una superfície mitjana de 97 m². Com denota el mapa 5, la distribució presenta una forta concentració al centre històric, tot i que el màxim es desplaça al creuer entre el carrer General Luque i la Gran Via Colom, amb una isodensitat de 8 establiments per 10.000 m², aprofitant el trànsit per les diferents carreteres que travessen Inca.

En definitiva, els establiments de restauració responen a dos comportaments de localització:

- * Als carrers del centre històric, a locals d'antiga tradició vinatera.
- * A les carreteres que travessen Inca, punts d'atracció de clientela.

3.6.- La localització del comerç a l'engròs a Inca

Inclou tots aquells establiments que es dediquen al comerç a l'engròs, des d'alimentació fins a ferro i materials químics passant per calçat, vehicles, materials de construcció, maquinària de tot tipus... És la cinquena activitat econòmica que més parcel·les urbanes ocupa, 100 (un 9% del total), amb una superfície mitjana de 141 m². La baixa concentració d'aquesta activitat econòmica en el nucli urbà no ha permès cartografiar les isodensitats que només assoleixen 3 establiments per 10.000 m² a tres zones: plaça Mallorca, es Blanquer i quarter General Luque.

3.7.- La localització dels establiments de reparació a Inca

Inclou tots aquells establiments que es dediquen a la reparació, des d'electrodomèstics fins a rellotges passant pel manteniment industrial, automòbils... És la sisena i darrera activitat econòmica que més parcel·les urbanes ocupa, 57 (un 5% del total), amb una superfície mitjana de 147 m². La baixa concentració d'aquesta activitat econòmica en el nucli urbà no ha permès cartografiar les isodensitats, que només assoleixen 3 establiments per 10.000 m² a dues zones: plaça des Bestiar i es Cós. La resta es troba força disseminada al llarg del nucli urbà, exceptuant el centre històric, on només es presenten 3 establiments.

4.- CONCLUSIONS

La tradició comercial i industrial històrica d'Inca s'ha reflectit amb una concentració de l'activitat econòmica bastida des del centre històric, estenent-se cap a les barriades perifèriques.

S'han examinat 1.162 establiments, agrupats en sis categories: comerç a la menuda, indústria, serveis, restauració, comerç a l'engròs i reparació.

La isodensitat de 3 locals per cada 10.000 m² marca l'àrea d'influència bàsica de l'activitat econòmica a Inca en forma de creu orientada nord-est/sud-oest, amb la màxima concentració comercial al casc antic, amb un extrem de 26 establiments comercials als voltants del carrer Major, dins una àrea de 40.000 m² que supera els 20 establiments comercials d'isodensitat.

Aquestes densitats han duit a concloure que la localització econòmica és prou especialitzada i que s'observen quatre zones econòmiques:

1. **Centre històric.** Es produeix la màxima concentració econòmica i hi destaquen les activitats de comerç a la menuda, serveis i restauració.

2. **Son Amonda i es Cós.** Presenta concentracions moderades de reparació, indústria i serveis, amb un màxim de sis establiments per 10.000 m².

3. **Crist Rei.** Suposa la segona zona pel que fa a concentració d'activitat econòmica i hi destaquen la indústria, els serveis i en menor mesura el comerç a la menuda.

4. **Es Blanquer.** Amb uns factors de localització econòmica únics a Inca ja exposats, presenta concentracions elevades d'indústria.

S'han observat els factors de localització. La tradició històrica és un factor de localització per a l'oferta comercial a la menuda. Els serveis i la restauració, destacant la banca, fan servir els avantatges d'acumulació comercial, les zones més visibles (caps de cantó) i les carreteres que travessen la ciutat. La indústria i la reparació, en canvi, aprofiten els factors de deslocalització de les altres activitats econòmiques per concentrar-se.

Pel que fa als factors de deslocalització, el centre històric és el que més en sofreix, per patir degradació urbanística, elevada competència, trasllat del centre de gravetat cap a la perifèria, dificultats d'aparcament...

La solució passa per fer feina dins l'àmbit de l'Agenda Local 21 i l'Agenda 2000, les quals han de permetre resoldre el problema del centre de gravetat, les infraestructures, i una millor i major ocupació. El centre de gravetat econòmic comarcal es trasllada amb rapidesa cap a la costa nord. Inca ha de ser el referent de la comarca, cosa que l'Agenda Local 21 - conjuntament amb la 2000- pot desenvolupar amb la creació d'unes infraestructures que connectin els fluxos socials, comercials i econòmics entre els pobles del Raiguer i Inca. La diversificació econòmica en base a la qualitat, el disseny i les noves tecnologies ha de fer possible que el Raiguer no es converteixi en una simple comarca dormitori.

BIBLIOGRAFIA

CARRERAS, C. (1994): "Els serveis al consum" a Geografia general dels Països Catalans. Vol. 5: *El turisme, el comerç i les finances*.- Enciclopèdia Catalana, sa.- Barcelona.

PIERAS, G. (1986): *Breu història d'Inca*.- Ajuntament d'Inca.- Inca.

REIG, E. / PICAZO, A. (1998): *Capitalización y crecimiento de la economía balear 1955-1996*.- Fundación BBV.- Bilbao.

SMITH, D. (1994): *Geography and Social Justice*.- University of London.- London.

LA DIMENSIÓ MUSICAL I BIOGRÀFICA DEL COMPOSITOR INQUER I FILL IL-LUSTRE ANTONI TORRANDELL JAUME (1881-1963)

BARTOMEU MARTÍNEZ OLIVER

"Entre tantos gritos musicales, pictóricos, literarios y arquitectónicos, todavía quedan voces que flotan en el silencio cual recoletos ermitaños entre olivos y cipreses. Uno de esos eremitas de la música es Antonio Torrandell."

(Company Florit, Joan, et alia, *Tres músics mallorquins: Antoni Torrandell, Juan Maria Thomàs, Antoni Matheu*, Palma, Conselleria d'Educació i Cultura del Govern balear, 1985, p. 34.)

INTRODUCCIÓ

Totes les ciutats de relleu de les Illes Balears com Inca van iniciar la seva tasca pedagògica al llarg del segle XIX. A principis del segle XX la manca de regularitat i rigor en els ensenyaments féu aparèixer articles a la premsa de tota l'illa en què es demanava la unió d'institucions com la Diputació, el Teatre Líric de Palma i l'Ajuntament per tal de trobar finançament adequat per establir una escola de corda que fos a l'alçada de les de París, Brussel·les o Berlín.

El dia 30 de setembre de 1935 es va inaugurar el nou Conservatori de Música de Balears' creat per el Ministeri d'Instrucció Pública com a conservatori regional després de llargues gestions de caràcter polític, per consell d'Antoni Torrandell, que havia tornat a l'illa poc temps abans.

La vida concertística de les Balears mantingué una constant presència de la música popular a través de les bandes i dels orfeons. Aquest és el cas de l'Orfeo l'Harpa d'Inca, que va ser fundat el 20 d'abril de 1920 per Miquel Duran i Saurina.

Les representacions teatrals i la música organística i coral a les esglésies són una clara manifestació de l'acceptació que tenia la música a Mallorca. La progressiva institució

¹ D'entre els pedagogs balears cal recordar Miquel Negre i Nadal (1884-1932), el deixeble de Clara Schumann, Miquel Capllonch i Josep Ballaguer i Vallès (1869-1951), entre d'altres.

d'entitats destinades al foment dels concerts de major producció i compromís fou també a les illes un indicatiu del progrés reclamat per la societat del primer terç del segle XX.

No cal oblidar, però, que la música a Balears té un fort component religiós fomentat per la tradició de grans i petites esglésies dels diferents racons de Mallorca, com és el cas d'Inca, cosa que explica el fet que la ciutat i tot Mallorca disposin encara avui en dia d'un dels més rics patrimonis organístics del món.²

Paper fonamental a l'època d'infantesa d'Antoni Torrandell fou el redreçament musical de l'*Schola Cantorum* del Seminari de Mallorca, obra del bisbe Campins, tot i que a principis de la dècada de 1890 al seminari ja hi havia un professor de cant pla, mossèn Joan Albertí i Arbona (1850-1916).

Com a resultat de l'arribada a Palma del pare Clop i la introducció de la nova manera de cantar el gregorià i la polifonia, a partir d'ara, es va anar formant un grup de seminaristes que cantaven la música segons les noves disposicions i les anaven estenent entre les diverses poblacions del Pla de Mallorca, com a Inca.

Joan Maria Thomas i Sabater (1896-1966) és el més insigne representant de la música renovada religiosa mallorquina. Gràcies a la cooperació amb el bisbe Campins, estudià música i exercí d'organista mentre feia de capellà.

L'activitat creativa a les Illes Balears en aquests moments dóna mostres d'una època florida a causa del ressò que van tenir a la música les diferents societats i una bonança econòmica en què no tan sols es va desenvolupar la música religiosa sinó també la música orquestral i lírica, vinculada a les cultures catalana i valenciana.

Aquest paral·lelisme queda evidenciat en el paper exercit per Antoni Noguera i Balaguer (1858-1904), deixeble de Pedrell en la diversificació de la seva activitat, fundador de la Capella de Manacor (1897).³

En el camp compositiu, com a precedents de la generació de Noguera, cal considerar Pere Miquel Marquès i Garcia (1843-1918), que va residir la major part de la seva activa a Madrid i que fou autor de les sarsueles i de cinc simfonies estrenades en el segle anterior: per exemple a l'any 1905, Enric Granados li va estrenar al Teatre Principal de Palma l'obra titulada *La Cova del Drach*.

La mort prematura de Noguera deixà la tasca de promoció generacional en mans dels seus seguidors, com Miquel Capllonch (1861-1935), Baltasar Samper (1888-1966)⁴ i Antoni Torrandell (1881-1963).

Aquest treball vol ser una petita aproximació a la figura del compositor més important de la ciutat d'Inca i, sobretot, un estat de la qüestió actual de la música a Inca i de la cultura en general.

2 La tradició organística ha generat una àmplia bibliografia al voltant dels orgues i dels organers balears, així com els simposis històrics de Mallorca, gràcies als quals podem tenir notícies dels organers que van treballar a Mallorca durant aquets anys. Sobretot cal ressaltar la figura d'Antoni Portell i Petit, que va exercir el seu ofici a Sóller, Sineu, Pollença i la Seu.

3 Cal destacar que Noguera va escriure un bon estol de peces corals tenint en l'horitzó l'Orfeó Català, conreador de les tradicions musicals populars de la seva terra, que forniren el material per a algunes de les seves composicions com les *Trois danses sur des airs populaires de l'île de Majorque* de l'any 1901.

4 És una de les figures més importants i de relleu de la música mallorquina, fill de músics, ja que el seu pare era cantant d'òpera i el seu germà Julià Samper i Marquès (1898-1979) fou organista destacat de la Catedral de Palma fins a la seva mort. Va estudiar amb els mestres Cardell i Oliver i va destacar per tenir una gran personalitat, atès que fou un inquiet cercador de materials etnogràfics mallorquins, alguns dels quals foren inclosos per Pedrell en el seu *Cancionero*.

Antoni Torrandell i Jaume, fill d'Inca, va ser el deixeble directe del seu pare i dels mestres Josep Balaguer i Bartomeu Torres.

Va estudiar a Madrid, on aconseguí el primer premi de piano de la classe de Tragó i Fortanilla. Va residir llarg temps a París, on va coincidir dintre de l'àmbit d'estudi amb Rocard Viñes (1905-1907), i amb Charles Tournemire, deixeble de César Franck, amb qui va perfeccionar l'harmonia i l'orquestració, i posteriorment realitzà classes de piano, concerts i component música lleugera.

La seva formació, formal i acadèmica, queda entre el Nacionalisme influït per Cèsar Franck i l'admiració per les sòlides estructures barroques, amb una escriptura molt personal feta d'aventures cromàtiques de resultats molt expressionistes. La figura de Torrandell i la seva obra han de servir de reflexió per tal de dur a terme un apropament de la societat del segle XXI a l'art dels sons, ja que dintre de la societat contemporània l'art musical ha pres el relleu de moltes arts. És per això que els mitjans de comunicació com la ràdio, la televisió o el vídeo, necessiten utilitzar contínuament la música.

Així com a l'art plàstic l'element essencial és l'espai determinat per la llum, a la música l'element essencial és el temps determinat pel so. En aquesta captació periòdica del temps és on es troba la dimensió de la música de don Antoni Torrandell i Jaume.

NOTES BIOGRÀFIQUES

Abans de centrar-nos en el comentari de l'obra d'Antoni Torrandell, cal desenvolupar una petita recerca biogràfica del mestre inquer que ens ajudarà a integrar la composició professional en el context adequat.

Després de poder conèixer el sòlid procés de formació del compositor balear, entendrem el seu estil personal, el seu complex treball harmònic, la riquesa de la textura o la perfecció melòdica que el situen en el grup de compositors universalistes que cultiven una música continguda, plena de veritat i compromesa amb l'avantguarda dels primers anys del segle XX.

Antoni Torrandell i Jaume nasqué a la ciutat d'Inca el dia 17 d'agost de l'any 1881. El seu pare, de nom Joan Torrandell i Campamar, era dependent d'una administració de loteria encara que va destacar per la seva tasca de músic: va ser organista de l'església parroquial de Santa Maria la Major i professor de piano i de solfeig.

Bona part dels seus alumnes destacaren dins el món de la música com per exemple Mn. Bernat Salas i Seguí de Campanet, que va arribar a ser organista de diferents catedrals espanyoles com Segòvia, Sevilla i la Seu de Palma.⁵

Per tant, convé recordar una cita al voltant del músic de Campanet que va escriure Joan Maria Thomàs:⁶

5 No és l'objectiu d'aquest estudi realitzar una monografia de Bernat Salas, encara que hem de destacar la gran tasca d'aquest músic mallorquí. Fou un home d'església. Això pot ser una altra via per entendre la seva producció musical, plena d'obres religioses compostes per ser cantades a les esglésies mallorquines: gojos, parenostres, etc.

6 Pons i Pons, Damià, "Biografia de Mn. Bernat Salas i Seguí" a *Quaderns de Campanet*, número 3, 1989, p. 58.

“Segons la meua opinió, Mn. Bernat Salas i Seguí representa, dins d'aquella trajectòria, el moment cultural determinant i que, per anys que passin, el seu nom haurà de ser pronunciat el primer de tots si algun dia un hom vol fer recerques dins la història dels organistes mallorquins del segle XIX .”

Antoni Torrandell visqué, doncs, de jove i a la infantesa la música a la seva pròpia casa. L'ambient, unit a les qualitats innates, portaren el nin a començar una carrera brillant i entusiasta. Era un infant, segons ens conta el seu nét Bernat Torrandell en una de les moltes entrevistes, que es distingia de la resta per tenir una sensibilitat extraordinària; callat i introvertit, ja va cercar d'al·lot, el silenci.

El primer professor de música de Torrandell fou el seu propi pare, però va continuar amb Josep Balaguer i amb Bartomeu Torres, a Palma. A una edat molt primerenca va acompanyar el seu pare a l'església parroquial de Santa Maria la Major, que tocava l'orgue de manera sublim.

El petit Torrandell ja va realitzar petits recitals familiars, però és a partir de l'any 1893 fins a 1898 quan Josep Balaguer va saber moldejar i perfilar l'ensenyament musical de Torrandell consolidant el seu aprenentatge formatiu per tal de preparar-ho per al seu ingrés en el Reial Conservatori de Música de Madrid.

Una vegada acabats els cursos al Conservatori de Música a Madrid al 1900, va obtenir el primer premi de piano de la institució.

Ja a Madrid, José Tragó -catedràtic de Piano del Reial Conservatori que havia estudiat a París amb Georges Mathias, deixeble del pianista romàntic Frederic Chopin- i Pedro Fontanilla, catedràtic d'Harmonia- van conduir Torrandell a la consecució del primer premi de Piano de l'any 1900 i al 1903 al primer d'Harmonia, l'únic concedit en aquella època.⁷

Comença aleshores la que serà una important carrera com a pianista. La premsa de la capital d'Espanya es fa ressò de la menció d'aquesta manera:⁸

"Felicita al joven y notable pianista mallorquín, por haber obtenido el primer premio de armonía después de brillantes ejercicios."

Però Torrandell va tornar a l'illa de Mallorca. Al llarg de l'any 1904 apareix com a solista a diferents llocs de l'illa a la vegada que surten les seves primeres composicions: *Nocturn* i *Allegreto* de concert.

Un any després, en efecte, el músic inquer sortí cap a París al 1905. La capital francesa és el gran lloc per dur a terme una perfecció en els seus estudis. París és aleshores la capital de l'Art com anys després Nova York serà la nova metròpoli de la generació contemporània de pintors, escultors, arquitectes, músics, poetes, etc.

La finalitat de Torrandell és completar la seva educació rebuda a Madrid, escoltar la música per tal de deixar fluir el seu talent.

EL PRIMER PARÍS DE TORRANDELL

La vida de París de principis de segle se'ns presenta, a primera vista, màgica, lúdica, envoltada d'una boira de festa, llibertat i frescor. És el mateix any del 1905, és a dir, de l'escàndol de les FAUVES, al Saló de Tardor. París és per a Torrandell sinònim d'innovació i d'aventura artística.

L'ambient parisenc que es va trobar Antoni Torrandell va ser de total innovació ideològica musical: la música no s'entén ja com un mitjà d'expressió sinó fonamentalment com una forma sonora, per la qual cosa es dona prioritat a l'aspecte tímbric del so, i per això la instrumentació i l'orquestració adquireixen gran importància.

Per primera vegada la línia melòdica se'ns mostra fragmentada, però sense arribar-se a trencar. La textura rep també un nou tractament ja que, si bé es conserva la tonalitat, s'utilitzen noves escales inspirades en el món oriental i acords formats per conjunts inusuals de notes.

La font d'inspiració dels compositors de l'època que coneix el mestre inquer és gairebé sempre la natura, que se'ns apareix com una referència plàstica extramusical, com una impressió subjectiva captada en un instant i recordada vagament.

7 Segons el seu fill Bernat Torrandell, en una conversa mantinguda amb ell a la seva casa del passeig Antoni Torrandell de Palma, aquests premis li van obrir les portes a Madrid, i fou presentat als salons de la vescomtessa de Barrantes, de gran relleu a l'època i de cert prestigi per a polítics, escriptors, artistes, etc. Un fet que marcarà la seva carrera serà el gran ressò de la premsa de la capital, com per exemple, en els diaris *El Liberal*, *El Ejército Español*, *El Nacional*...

El representant més significatiu i potser l'únic que es mogué plenament dins el corrent impressionista fou Claudé Debussy, el primer a propugnar la construcció d'acords segons les sensacions buscades i no segons les lleis de l'harmonia.

Però aquest París no satisfà de manera plena Torrandell. El músic mallorquí va arribar a terres franceses per tal d'estudiar la tècnica de la composició i de la interpretació. Té moltes ganes d'aprendre i de moure's, d'avançar, d'adquirir coneixements i d'expandir-se més enllà de les nostres fronteres.⁹

A la vegada, va començar a compondre, amb el pseudònim d'Antonio del Ranto, música lleugera per a les orquestres dels restaurants.

Els editors Gallet i Fils li van demanar tot tipus d'obres per compensar l'edició de les partitures de la música clàssica. París sap donar-li allò que ell cercava. Va començar un estudi molt aplicat de piano i de virtuosisme amb Ricard Vinyes, el qui fou deixeble de Lavignac.

Amb Vinyes, el qual tenia format un bon nom com a pianista, sobretot com a intèrpret dels compositors de l'escola francesa moderna a partir de Debussy, Torrandell hi estudià dos anys, de 1905 a 1907, alternant amb les ensenyances d'orgue, contrapunt i fuga, sonata i orquestració amb un dels grans del moment: Charles Tournemire, catedràtic del Conservatori de París i deixeble de Widor i César Franck, a la vegada que successor d'aquest a l'orgue de Santa Clotilde.

És en aquestes classes magistrals amb Tournemire on Torrandell coneix Robert Ravarin, el qual anys més tard i a les portes de la guerra del 1914 li lliuraria els manuscrits de la que seria la seva darrera obra: Ravarin moriria durant la desastrosa contesa.

Torrandell i Tournemire ben prest establiren una relació i una amistat més fonda que la de simple professor i alumne: diverses composicions del músic francès porten la dedicatòria al músic mallorquí. Tampoc no foren poques les vegades que Torrandell aparegué al teclat de l'orgue de Santa Clotilde.¹⁰

Són, en definitiva, quatre anys d'intensa col·laboració entre les dues personalitats. De 1905 a 1909, Torrandell adquireix una formació completa i sòlida que més endavant apareixerà reflectida a les seves obres, tant per a orgue com per a diversos instruments.

L'il·lustre concertista i acadèmic Leopoldo Querol a l'abril de l'any 1982 va confirmar que Torrandell es va establir a París, on va residir la major part de la seva vida, i allà es va formar musicalment i fou el màxim deixeble d'un dels millors representants de l'Schola Cantorum: Charles Tournemire.

Aquest és el fet principal de la importància del mestre d'Inca Antoni Torrandell: amb la seva brillantor musical i professional ha donat a la música espanyola del nostre segle XX el valor internacional que el col·loca al capdavant dels nostres compositors més importants.

9 Es va instal·lar el 12 de gener de l'any 1905 en un pis de la rue de Chateaubriand, número 5, que va ser el seu racó d'estudi i feina.

10 Aquí podem apreciar un fet important de la carrera de Torrandell: la seva inquietud per aprendre l'art de l'orgue prové de la seva infantesa, quan el seu pare el portava amb ell a Santa Maria la Major d'Inca per tal de tenir els primers contactes musicals amb un instrument virtuós des del punt de vista sonor. És ara quan el músic mallorquí s'inicia en l'art de la improvisació.

EL SEU MATRIMONI A INCA

En una ràpida escapada a Mallorca, Antoni Torrandell va casar-se el dia 5 d'abril de 1906 amb qui es deia Maria Beltran Suau. La cerimònia va tenir lloc a l'església parroquial de Santa Maria la Major i fou oficiada per l'oncle matern de l'artista mossèn Jaume Salvà.

La jove Maria Beltran era la menor d'una modesta família camperola, que va haver d'emigrar a final del segle passat. Els seus pares, a causa del fet d'haver de marxar de terres mallorquines, van deixar la petita dels Beltran a l'atenció dels seus oncles residents a Inca, per tal de donar-li una educació òptima i, a més, fer-la hereva primera.

Els seus estudis van anar a càrrec de Severa Madariaga Basterrechea, una pedagoga basca que es va encarregar de proporcionar-li un alt nivell de formació per tal de poder presentar-se al nou món cultural del món: París.

És ara quan el matrimoni surt de camí cap a la capital francesa i el número 17 de la *rue de Chaptal* es converteix des d'ara un lloc obligat per a tot mallorquí il·lustre en viatge a terres franceses.

Antoni Torrandell va continuar estudiant. París seria ja per sempre el lloc decisiu per al futur gloriós del músic. Maria també estudiava. Va aprendre la tècnica de la declamació amb Madame Excoffon.

Junts, el matrimoni va començar una vida intensa de relació social: els salons de la Ville Lumière o de la Salle D'Anó són els llocs on Torrandell va començar a sonar com a pianista professional.¹¹

És ara quan el compositor recupera a la seva memòria les imatges de la infantesa i es crea en ell un sentiment d'atracció cap a l'illa de Mallorca. L'imant del Mediterrani és molt fort, és intens. Així, escapades més o menys llargues permeten al públic mallorquí gaudir de l'art del músic: concerts a Sóller, Palma...

Però és a París on el pianista i compositor avança amb pas ferm a la carrera professional internacional i consolida ara l'ingrés a la Société des auteurs, compositeurs et éditeurs de musique de France (SACEM).¹²

La publicació de gran relleu artístic a París *Comoedia* en el desembre de l'any 1912 comenta:¹³

"El concert-Rouge, ayer fue de los más interesantes vistos jamás. Pudimos oír una Sonate de un compositor de gran talento de Antoni Torrandell. La ejecutó al piano con el concurso de Henri Choinet, el notable violoncellista des Concerts- Colonne (...)."

11 És en aquest sentit que el seu fill em contava que les planes de la premsa Parisina li comencen a dedicar uns espais al diari: "En el Théâtre des Capucines, un públic selecte ha aplaudit les interessants composicions d'Antoni Torrandell." Aquest article fou publicat l'any 1906 pel prestigiós diari *Le Monde Musical*.

12 La data de l'ingrés és la del 11 de setembre de l'any 1911, amb la particularitat que no va necessitar examinar-se. Tots els diaris i publicacions parisencs es van fer ressò de l'èxit musical del mestre inquer, i destaca, entre d'altres, l'escenari de l'estrena de la Sonata per a cel·lo i piano al Grand Palais dels Camps Elisis de París, premiada en el concurs internacional de la Société National des Beaux Arts.

13 Torrandell, Bernardo, Torrandell: *Músico contemporáneo*, Palma, Bernardo Torrandell Editor, 1999, p. 15.

A poc a poc Torrandell va afiançant la seva posició. El matrimoni va comprendre que la seva permanència al carrer on es van instal·lar a la seva arribada de recent casats no afavoria la necessària obertura de Torrandell a la vida social, per la qual cosa el 15 de febrer de l'any 1911 es van traslladar a un petit apartament del número 18 de la *rue* de Moscou, en què van viure dos anys. El músic mallorquí era aleshores un compositor de gran prestigi i de consolidada fama. En els cercles i salons de l'alta societat *parisenca* ja no és presentat com Mr. Torrandell sinó com a Maitre Torrandell.

El dia 22 de febrer de l'any 1913 es van instal·lar en un pis molt cèntric del número 17 de la *rue* de Chaptal, davant del Theatre Gran Guignol i a pocs metres de la seu de la Sacem; pis en el qual van néixer els seus primers fills i que viuran fins al 25 de setembre de l'any 1933, data de la tornada definitiva a Mallorca per complir amb el seu deure com a fill.¹⁴

EL PARÍS DE LA POSGUERRA

Acabada la guerra, signat l'armistici de l'11 de novembre de l'any 1918, el matrimoni Torrandell va tornar a París.

Alemanya capitulà però Europa estava en runes. La parella es va instal·lar de nou a la *rue* de Chaptal del número 17, que no va sofrir cap deteriorament material.

No era, el París de l'any 1918, el mateix que va conèixer Torrandell quan va fugir a l'any 1914, abans de començar el desastre. La ciutat, desfeta i endolada, ja no inspira aquella passió popular ni dóna aquella imatge de festa social que va conèixer el músic mallorquí a les tertúlies i als salons.

Ara tot és un clam de dolor i de pena pels quatre anys perduts.

És aquell París que va inspirar a Torrandell la *Marxa Heroica*, obra escrita en homenatge als amics desapareguts al llarg de la gran catàstrofe: Robert Ravarin, Popesco, Weber...

Però en un afany de superació constant i accelerat, París vol renéixer de bell nou. La pau va portar les ideologies parisenques a la reconstrucció a tots els nivells socials. La vida cultural i social de la ciutat no havia mort del tot: l'Art camina cap a una nova època.

Si bé és veritat que els primers mesos d'aquesta nova vida parisenca van estar marcats per la inquietud de la pròpia postguerra, a poc a poc el matrimoni Torrandell anà normalitzant la seva situació: van tenir contactes amb editors, amistats novelles i concerts.

Amb tot això, el número 17 de la *rue* de Chaptal va inaugurar una nova etapa plena de rics moviments socials. Van passar per aquell pis molts intel·lectuals i artistes de l'època. També és en aquest període quan va tenir una gran relació amb Iturbi, o amb el mateix poeta Jean Renouard, qui Torrandell va utilitzar per algunes de les seves composicions: *La Solitude* o *S'il Revenait*, escrits el 1956 a Mallorca.

Arribam a l'any 1920. El 12 d'agost neix a París el primer fill del matrimoni Torrandell: Joan.

¹⁴ Va ser en aquestes dates quan Bernat Torrandell em contava que el 25 de setembre de l'any 1913 va adquirir a The Aeolian Company, a l'avinguda de l'Òpera, el seu primer piano de la marca Steck, que també haurà de fer el seu viatge cap a l'illa de Mallorca.

Per a tal efemèride, el músic inquer va compondre la *Nativité*, una obra per a violí, violoncel i piano.

Un any més tard, el vespre de Nadal de 1921, va néixer el seu segon fill: Bernat.

Novament el músic sent la gran necessitat de signar una partitura: *Berceuse*, per a soprano, violoncel i piano, amb lletra del poeta Georges Blanchard.

La publicació francesa de relleu, especialitzada en economia política, ciències, literatura i turisme anomenada *La Vie en Chemin de Fer*, número 79, de París al març de l'any 1922 cita el següent:¹⁵

“Una muy brillante recepción en casa de los Torrandell con motivo del bautizo de su segundo hijo Bernardo, nos permitió el placer de escuchar obras de Antonio Torrandell, interpretadas al piano y violoncelo por los perfectos artistas F. de Grossi y G. Duméil y por Mlle. Myléne que prestó el concurso de su bella voz”.

Però quan encara la bulla de l'alegria en el si de la família era de festa i goig, arribà una desgràcia insospitada. La llar dels Torrandell es va posar de dol: el dia 2 de març de l'any 1923, a l'edat de trenta mesos, va morir el seu primer fill Joan.

Va ser tal l'impacte d'aquesta mort que el compositor difícilment va saber respondre al dolor, i acudí diàriament i durant més d'un any a plorar davant la tomba del seu fill en el Cimetière des Batignolles.

Certament la desaparició d'aquell infant tan estimat havia trastornat la vida familiar del compositor d'Inca.

Després d'aquesta tragèdia familiar va començar a preparar els primers esboços del *Rèquiem* per a orquestra, òrgan i cor a quatre veus mixtes que acabà finalment a Mallorca.

És aquesta una fita clau dins la vida de l'artista. La influència de la desgràcia es deixarà sentir molt temps. La música i els fets demostraran una pena i un sentiment de dolor en el seu interior, difícils de superar.

És de Mn. Bartomeu Barceló, poeta felanitxer, el següent poema escrit anys després, que retrata de manera fidel la tristor d'Antoni Torrandell:¹⁶

“VENIU, TORRANDELL, VENIU”

Com? Vós a Felanitx? Oh bona nova!
Jo me'n faria el saig i el campaner
I el clarí i les campanes i el cloquer,
Ja que en semblant anunci un hom retroba
Bell temps que a esclata cor mon cor visqué.

Aquell temps... Oh records! Sembla mentida
És ell la nostra viva veritat:

¹⁵ Torrandell, Bernardo, op. cit., p. 37.

¹⁶ Company i Florit, Joan, et alia, Tres musics mallorquins, Palma, José de Olañeta Editor, 1985, p. 24-25.

Que d'arrels xucladisses del passat
 Enfonsa en el present de nostra vida!
 Proust el recerca? Jo'l revisc fixat.

I el nom de Mestre Torrandell em basta
 Per a fer-me reviure cop en sec,
 Tot l'esplai d'aquell dia sense un plec
 Ombrívol que visquérem, com si tasta
 Ens feia en mar d'ensomnis el batec...

Ah, Mestre Torrandell, veniu tot d'una,
 Veniu, veniu que vos enyor i enyor!
 Jo no en sabia res
 Ja ho sé i sent
 Una vella, novella i delirant dolor!
 Al genial pianista i compositor
 eminent En Torrandell: L'Amic a l'Amic

Mossèn Bartomeu Barceló
 Mestre en Gai Saber
 Felanitx, 29 de maig de l'any 1946"

LA MISSA PRO PACE

Per tal de coronar aquests triomfs, Ràdio Tour Eiffel va emetre un programa dedicat íntegrament a obres del músic mallorquí. Aquestes audicions són escoltades a l'abril de l'any 1925. André Delacom va presentar, com a crític musical, el programa de les obres del mestre mallorquí:¹⁷

"Torrandell es un español místico y apasionado, el cual pasa de la nostalgia más honda a la más exaltada alegría. Y es tan sensible a la violenta belleza de los espectáculos exteriores como también al encantamiento de las armonías misteriosas del alma y del pensamiento."

La presentació de l'obra del músic a la revista francesa titulada *Radioconcert. Journal hebdomadaire d'information artistique* li va dedicar una portada al seu número 53, amb data del 28 de març de l'any 1925. La presentació va anar acompanyada d'aquest escrit:¹⁸

"La obra de Torrandell no es vasta. Ha escrito poco pero de manera impresionante. Su gran inspiración le deja unos tintes claramente personales. Torrandell ha sido uno de los primeros compositores que se han interesado por la radio difusión."

Justament un any abans, el dia 5 de març de l'any 1924, havia nascut a París el tercer fill del matrimoni Torrandell-Beltrán: Joan, en record del seu primogènit desaparegut.

¹⁷ Company i Florit, Joan, et alia, op. cit., p. 26.

¹⁸ Company i Florit, Joan, op. cit., p. 27.

Amb el fill, neix també *Sommeil Paisible*, una partitura per a violí, violoncel i piano. Però els èxits i la popularitat parisenca no aconsegueixen truncar els seus lligams amb Mallorca.

El maig de 1926, la Junta Directiva de l'Orfeó l'Harpa d'Inca, en gratitud a la partitura del seu himne, envia a Torrandell un obsequi on veurà aplegats els símbols principals de la nostra identitat, com és el seu himne oficial, les fotografies dels cantors i de la senyera, i amb el plec de firmes de gairebé tots els seus components. Es conserva encara la carta que plasma aquest fet i de la qual conserva una còpia don Miquel Aguiló, director actual de l'Harpa d'Inca, qui molt amablement em va facilitar tots els lligams per tal de fermar i completar la vida de Torrandell:¹⁹

"Rebi per part de nosaltres aquest homenatge perquè això vengui a significar a Vosté encara que amb desproporció, l'agraïment que l'Harpa d'Inca sent vers de Vosté per la bella e inspirada música que ha posat en el seu Himne. El director Jaume Albertí."

Dos anys després, tornant de gira europea de concerts, Torrandell va rebre el calorós homenatge de la Universitat Mercerau, en forma d'un Festival Torrandell.

Tal va ser el renom que ha adquirit el músic que la Société Générale et Internationale de l'édition phonographique et cinématographique i el mateix compositor van signar un contracte per deu anys, renovable cada cinc.

Arribam al dia de Pasqua de l'any 1932. La catedral de Sainte Croix d'Orleans acull la primera audició francesa de la *Missa Pro Pace*.

Referent al gran esdeveniment és coneguda la frase del bisbe d'Orleans, dedicada a Torrandell, amb una abraçada:

"Mestre Vos no morireu."²⁰

El dia 30 de març de l'any 1932, el cronista Betzy informa a *Le Journal du Loiret*:²¹

"De una factura fina y elegante, donde el estilo fugado es felizmente y sabiamente empleado, esta obra cuyo título es de una actualidad punzante, hace el efecto de una joya puesta en un estuche demasiado grande, obra compuesta parece, para ser escuchada en esas iglesias de España, dónde la luz filtrada a través de las grandes vidrieras pide como compañía, una sonoridad tamizada y tonalidades aterciopeladas..."

La *Missa* va ser interpretada de nou uns mesos després, a l'aniversari de l'alliberació d'Orleans per Joana d'Arc.

I una vegada més, quan la carrera artística es consolida i la premsa no deixa d'elogiar-la, arriba a París una notícia: la mort de la mare del músic, a Mallorca. Era el 17 de novembre de l'any 1932.

La família dubta entre continuar a la capital o tornar a Mallorca per acollir el pare malalt i viudo. Com molt bé va definir i escriure Joan Maria Thomàs:²²

19 Torrandell, Bernardo, op. cit., p. 53.

20 Company i Florit, Joan, op. cit., p. 29.

21 Torrandell, Bernardo, op. cit., p. 47.

22 Company i Florit, Joan, et alia, op. cit., p. 28.

“Torrancell se ve precisado a escoger entre su carrera artística y sus sentimientos filiales. El hijo vence al músico. Desde entonces Torrancell viene pagando el precio de esta victoria.”

Precisament quan el músic estava en el moment més àlgid de la seva carrera a França, quan el seu futur professional era una fita molt important per a la seva família, ha de tornar a Mallorca per poder atendre el seu pare, un vell i ja cansat organista.

El compositor inquer té aleshores 51 anys i deixa París.

LA MORT DEL SEU PARE I LA GUERRA CIVIL

El dia dos de febrer de l'any 1935, va morir a Palma el pare d'Antoni Torrandell. Complert el seu deure com a fill, passats uns mesos, va realitzar un viatge a París, amb el fi de trobar una solució definitiva per estar-hi la resta de la seva vida, sense tenir el deure de nacionalitzar-se francès, tal com li va proposar el seu amic Rogeli Huguet Tagell.

A partir d'aquí i alternant amb concerts arreu de l'illa, el músic viatja a París per establir tots els contactes necessaris per tal de retornar-hi a viure.

Però un fet va marcar aquesta etapa: l'admissió de Torrandell com a soci definitiu de la SACEM (Société d'auteurs, compositeurs et éditeurs de Musique de France) fou pràcticament impossible, ja que era estranger. Sense aquesta admissió el músic no podrà cobrar el retir corresponent, als 55 anys.

Així, en una carta del mes de gener de l'any 1935, Rogeli Huguet, compositor francès d'origen català, informa a Torrandell:²³

"Aghazarian debe haberle dicho que este año he intercedido de nuevo en su candidatura, respecto al asunto que le preocupa como socio definitivo, pero temo que esta vez suceda lo que ya ocurrió el año pasado, que nombraron solamente a los franceses. Si la crisis continua, temo que habrá por mucho tiempo antes que nombren definitivos los extranjeros, pues deben ocuparse primero de los franceses que llegan al límite de la edad reglamentaria (...).

Según su carta veo que Vd. me permite un buen consejo, no creo que le conviniera, pues sería muy difícil adquirir una nueva situación interesante en el extranjero. Dos soluciones existen a mi parecer:

1) La primera es continuar, en tierras españolas, su carrera artística a pesar de las dificultades que Vd. me dice.

2) La segunda pedir la naturalización francesa, con lo cual le permitiría ejercer su carrera en Francia sin ningún impedimento y su nombramiento como socio definitivo inmediato o por lo menos a los 55 años.

Muy, cordialmente, le saluda su amigo Rogelio Huguet."

Antoni Torrandell mai no va tenir la idea de dur a terme la nacionalització francesa. El mestre inquer, si bé estimava França, adora Mallorca i es deu a ella. No pot d'un cop abandonar a les seves arrels que l'han vist néixer, i és ara quan el compositor recorda els seus inicis davant els orgues de les esglésies mallorquines a la vora del seu pare.

Fins i tot el consolat francès garantirà una acceleració de tots els tràmits burocràtics i legals per tal de convèncer el músic de la seva nova nacionalització.

Un segon problema a la seva vida arriba en aquests instants després de la mort del seu pare: apareix la Guerra Civil.

23 Torrandell, Bernardo, op. cit., p. 60.

Una vegada més l'horror d'una lluita s'instal·la com a fons de la carrera artística d'un músic.²⁴

Ara les discussions, els punts de vista diferents entre el matrimoni són constants, i es reafirma una idea molt important: partir és gairebé impossible.

Comença a partir d'ara l'aïllament físic del mestre Antoni Torrandell.

Enrere queden tots els recitals de París, les seves magnífiques composicions, l'intercanvi d'idees i pensaments amb els artistes de França, els projectes... i una carrera internacional brillant.

Ara sorgeix es Resquell, la petita casa del puig de Santa Magdalena d'Inca, ja que tornarà a ser el punt d'acolliment de la família Torrandell després que ell tingués la sensació de sentir-se exiliat a la seva pròpia casa.

Mentre la guerra prenia el seu camí, ell anava component obra darrere obra i d'ençà van sorgir magnífiques peces com *La noche burlesca* i fragments del *Rèquiem*, i destaca que aquests anys són de penúria econòmica, de certa tristesa i de ganes de fugir.

Acabada la guerra, Torrandell inicia una normalització personal i social.

Un any d'espera del músic inquer per tal de sortir de l'illa, va decidir fer les maletes i anar a Barcelona, ciutat comtal. Un concert al Palau de la Música Catalana amb la Banda Municipal de la ciutat va ser del gust del públic barceloní. Xavier Montsalvatge, crític i compositor, ho va viure de la següent manera:²⁵

“El pasado domingo por la mañana la colaboración del pianista mallorquín Antonio Torrandell con la Banda Municipal de la ciudad de Barcelona aumentó considerablemente el interés que normalmente despiertan los tradicionales conciertos matinales que celebra la corporación musical de la ciudad.

Torrandell, además de pianista es un notable compositor y ambos aspectos de su personalidad han sido hasta ahora desconocidos en la ciudad de Barcelona.

La permanencia en París y, últimamente, su retiro en Mallorca, no justifican que hasta ahora haya sido poco conocido. Hay que destacar este último concierto de la Banda Musical de Barcelona por haber contribuido a familiarizarnos un poco, a través del *Cuarto Concierto en Sol Mayor* de Ludwig Van Beethoven, con la manera fina y aristocrática de un intérprete tan notable como es Antonio Torrandell.”

Finalment, convé destacar aquí unes paraules que Joan Maria Thomàs va escriure al voltant de la situació actual del mestre Torrandell:²⁶

“En el retiro en la isla de Mallorca, en su isla natal y espiritual, Torrandell trabaja y enseña a muchos pupilos y sobretodo empieza a escribir el *Requiem* para órgano y orquesta, un difícil concierto pianístico, una fuga 'a capella' y otras obras de semejante envergadura, siempre al margen de los gritos que suben desde la calle. Con un poco de humorismo, no ajeno a su carácter, podremos decir que Dios le dió un perfecto oído.”

24 Segons em comenta a la casa dels Torrandell el seu fill Bernat, no cal oblidar i convé tenir molt present que Antoni Torrandell va haver de fugir de la capital francesa a causa de l'inici de la Primera Guerra Mundial.

25 Company i Florit, Joan, op. cit., p. 35.

26 Company i Florit, Joan, op. cit., p. 45.

EL RÈQUIEM DE TORRANDELL

La relació entre Torrandell i el pianista i amic José Iturbi a París es va veure amenitzada un altre cop l'octubre de l'any 1956, després de més de trenta anys de no veure's. El retrobament va tenir lloc a Mallorca.

Dos anys més tard, el juliol de l'any 1958, i amb l'Orquesta Municipal de València, Iturbi va estrenar a Palma l'obra del mallorquí *Vendimia*.

Segons la premsa de l'època, fou enorme l'interès del públic vers l'obra:²⁷

“Uno de los recuerdos que más perdurarán en el ánimo de cuantos somos los amigos y admiradores de Antonio Torrandell será el constituido por el hermoso gesto que José de Iturbi y la Orquesta Sinfónica de Valencia tuvieron al rendir homenaje a nuestro paisano.”

En molts moments anteriors a aquest treball he parlat de l'obra titulada *Rèquiem*, i és el 1959 quan d'una manera tan singular es dona a conèixer la partitura que va guanyar el primer premi Ciutat de Música de Palma.²⁸

Va ser un premi i una composició que no veurien l'estrena real fins vint-i-cinc anys després, exactament el 29 de setembre de 1984 a l'Auditori de Palma amb l'Orquestra i Cors Nacionals d'Espanya, dirigits per Odón Alonso.

Fou una estrena que donaria per parlar a la societat musical mallorquina. Tomás Marco, aleshores gerent de l'esmentada orquestra, declarà que el *Rèquiem* és una de les partitures més importants del segle XX, dins el seu gènere.

Aquesta partitura és sens dubte la més ambiciosa, però a la vegada més íntima i profunda, de l'obra de Torrandell.

Concebuda a París després de la mort del seu primogènit al març de 1923, la figura del compositor al parisenc cementiri des Batignolles era molt corrent, ja que romania moltes d'hores davant la tomba.

²⁷ Company i Florit, op. cit., p. 43.

²⁸ Convé destacar que fou la persona de Joan Maria Thomàs la que va instar Torrandell a presentar l'obra a concurs.

Al novembre de l'any 1932, va morir la seva mare a Inca i després la greu malaltia del seu pare fa que el compositor deixi la seva casa de París, i juntament amb la seva família torni a l'illa.

Abatut pel greu dolor que implica la situació familiar, va reprendre l'obra de *Rèquiem*, perquè l'havia deixada apartada del seu repertori per la mort del seu fill. És ara quan porta a terme d'una manera definitiva la redacció final de la peça, amb la composició de l'*Agnus Dei*, el setembre del 1933. Aquest fet és important i així ho va fer pal·lès dos anys més tard al 1935 incorporant a la seva missa de difunts una brillant i triomfal pàgina: *In Paradisum*.

En el transcurs de la seva vida, Torrandell anirà perfilant d'una manera molt laboriosa aquesta magnífica obra, que fou considerada per la crítica musical del moment com el seu vertader testament.

El gener de l'any 1959 va rebre el primer premi Ciutat de Palma i fou catalogat pel compositor i el director de la coral Saint-Eustache de París al 1977 com una obra monumental i elevada d'inspiració:²⁹

“La espiritualidad que se desprende de esta vasta composición, escrita con tanta fortuna, testimonia la nobleza del alma y el misticismo de su autor.”

El dia 29 de setembre de l'any 1984, després de la mort de Torrandell, el *Rèquiem* va conèixer la seva estrena després d'un memorable triomf.

Enrique Franco, cronista musical d'*El País* de l'època, va escriure que el principi de tota la música de Torrandell és la característica peculiar de la seva sensibilitat, capaç de crear un rigorós contrapunt i una harmonia cromàtica accentuada pels colors instrumentals de clara arrel francesa.

LA MORT DEL COMPOSITOR: L'ADÉU A TORRANDELL

Els anys que segueixen són plens d'homenatges a la figura del músic inquer. Es comença un primer esbós per dur a terme l'estudi musicològic de l'obra de Torrandell.

Així, per exemple, la delegació de Palma de Joventuts Musicals sol·licita a la Junta Nacional que es nomeni Torrandell membre d'honor. El nomenament va tenir lloc el mes de juny de l'any 1960.

També la revista *Cort*, en un número extraordinari del maig de 1961, publicà un estudi seriós de l'obra de Torrandell i la seva personalitat, degut a Joan Maria Thomàs. El nostre compositor tenia aleshores 80 anys. Al setmanari *Ciudad* d'Inca es poden llegir les següents paraules:³⁰

“El pasado jueves día 17 de agosto cumplió ochenta años nuestro ilustre conciudadano el laureado y eminente compositor Maestro Don Antonio Torrandell. Para celebrar tan efeméride destacada se reunieron con el Maestro, en una cena íntima que tuvo lugar en Es Resquell, buen número de personalidades del mundo musical y social.”

El dia 14 de gener de l'any 1963, a mig matí, en el seu domicili del carrer de Rosselló i Caçador, número 14, Torrandell va rebre en mans del seu amic Bruno Morey, canonge doc-

²⁹ Torrandell, Bernardo, op. cit., p. 117.

³⁰ Torrandell, Bernardo, op. cit., p. 134.

toral, els sants sacraments. És ara quan el mestre inquer va pronunciar les darreres paraules:³¹

“... Estic en el Cel...”

El dia 15 de gener va morir a les cinc de l'horabaixa, tancà els ulls per reposar o, tal volta, per meditar.

Un dia següent, atesa la voluntat del músic abans de morir, les seves despulles són traslladades a la seva ciutat natal, Inca, i és enterrat el dia 17, festivitat de Sant Antoni.

La tomba on roman el mestre Antoni Torrandell va ser construïda sota la direcció de l'escultor mallorquí Tomàs Vila, un amic de la infància que va tenir una relació de molta fidelitat al llarg de tota la seva vida. És ara quan reafirmant la seva amistat amb el compositor mallorquí va projectar diversos monuments i làpides commemoratives com la d'Antoni Torrandell d'Inca. A l'any 1914 el consistori municipal de Palma, en sessió de Ple a l'Ajuntament de Cort, atorga el nomenament d'un carrer de la ciutat a don Antoni Torrandell.

A l'any de 1973 hem de destacar un homenatge dels Serveis Culturals Francesos.

Quatre anys més tard, es du a terme un concert a la ciutat de Brussel·les, concretament al Centre Cultural de Boondael el dia 28 d'abril. Sota el patrocini dels Agregats Culturals de les ambaixades d'Espanya i França, Collete Truyol portarà un extens programa del compositor mallorquí, gràcies també a la tasca realitzada pel seu marit Bernat Torrandell.

Les publicacions *Le Soir*, *Bruselles Times* i *Toip-Loisirs* comenten de manera grandiosa el gran recital.

A l'any de 1978 el pianista Joan Moll actua a Madrid al Reial Conservatori de Música amb un programa de compositors mallorquins; el diari de Madrid *El País* publicà els testimonis de l'acte gràcies a la redacció de l'article del musicòleg Andrés Ruíz Tarazona. Entre d'altres moltes coses va dir el següent:³²

“(...) a Capllonch le siguió el ilustre compositor Torrandell, muy ligado a la vida musical francesa y cuya obra, de corte romántico y tradicional, abarca diversos géneros, desde el pianístico y de cámara hasta el coral y sinfónico. Torrandell está más cerca de César Franck que del Impresionismo puro (...).”

El mateix any, però, el dia 30 de juliol, el setmanari d'Inca *Dijous* treu un número extraordinari dedicat a Torrandell. A primera plana, a part de la fotografia del compositor, un facsimil de la primera plana original de la *Sonata per a violoncel i piano*. La ciutat començava així les celebracions del centenari del músic. Podem llegir en aquest número del *Dijous*:³³

“Antonio Torrandell es sin lugar a dudas la figura más representativa de la música mallorquina en el mundo entero. París le acogió en sus años jóvenes, supo ver en él al artis-

31 Els darrers pensaments del compositor en el seu dormitori van ser harmonitzats en una sala annexa de la casa per la Schola Cantorum del Seminari, que donà el darrer adéu musical al compositor interpretant l'Himne a Ramon Llull. Torrandell ho va agrair pronunciant les paraules que he escrit en aquesta pàgina.

32 Torrandell, Bernardo, op. cit., p. 145.

33 Agraieixo la col·laboració del cronista municipal d'Inca, don Gabriel Pieras i Salom, per la documentació facilitada del fons bibliogràfic actual.

ta trabajador, de refinado estilo, al buen músico. Su nombre está escrito junto a los más famosos artistas i compositores.”

Aquest mateix trenta de juliol es va dur a terme un magnífic concert a càrrec de l'Orquestra de la ciutat de Palma a l'església de Santa Maria la Major, patrona d'Inca. A l'any de 1982, després de l'estrena del *Rèquiem* i d'un any farcit de commemoracions, l'Ajuntament de Marratxí pren l'acord de posar el nom del mestre Antoni Torrandell a un dels carrers del seu municipi. També el setmanari inquer *Dijous* notificà que l'Ajuntament d'Inca vol nomenar Torrandell fill il·lustre de la ciutat.

CONCLUSIÓ

Encara que sigui una figura de clara referència per al panorama musical balear i una de les figures més importants en el camp de la simfonia coral, mestre Antoni Torrandell és poc conegut entre el públic de la generació que camina cap al segle XXI.

Les obres de Torrandell, tan ben instrumentades, tan hàbilment interpretades, van renovar completament el panorama musical a Espanya.

És per això que l'erudit J. Demerson va qualificar Torrandell de Modern Ramon Lluís de la música mallorquina.

Resumint es podria dir que la producció del mestre Antoni Torrandell (1881-1963) porta el segell de l'obra ben feta que combina l'expressivitat profunda amb l'academicisme formal.

Sentint les seves peces s'arriba a la conclusió que el compositor mallorquí retorna la mirada cap al passat, en el sentit que es manté fidel a uns postulats estètics heretats de la tradició i que rebutja els corrents més renovadors que feren trontollar tot l'edifici de la música occidental i obriren nous camins a la creació musical.

Per tant, permet i prefereix la consolidació del patrimoni rebut a l'experimentació de noves tècniques.

L'essència del seu classicisme vol expressar la idea de perfecció formal de la realitat, amb la força més absoluta. Així, es tendeix a veure el món com un ser perfecte transmetent a través de la música el sentit de perfecció i de tranquil·litat.

Per això l'obra de Torrandell intenta mostrar més la forma de les coses que el seu contingut i produeix una música alegre, plàstica i brillant, que s'encamina a la recerca de la bellesa i la perfecció.

La idea essencial en la seva obra és el respecte a la llei, a la forma i a la norma, atès que per arribar a aquesta perfecció que li va transmetre l'herència del classicisme el primer que cal establir és el respecte a les lleis musicals mitjançant dos gèneres que Torrandell cultivarà en tota la seva vida: la sonata i la simfonia.

AGRAÏMENTS

Per tal de dur a terme un estudi profund al voltant de la figura d'un mestre de la música com ho ha estat don Antoni Torrandell cal tenir en compte fonts documentals de molts tipus.

En aquest capítol m'agradaria esmentar totes les persones que m'han ajudat a definir i a retratar una gran personalitat dins el món cultural illenc i, per suposat, europeu.

La primera nota d'agraïment va dirigida al meu tutor del treball: el doctor de Música de les Escoles Universitàries Pius Tur i Mayans.

En segon lloc, no puc oblidar una de les persones que m'ha guiat a seguir un camí segur per tal de dur a terme un bon estudi del mestre inquer: gràcies a la família Torrandell en general, però en particular al seu fill Bernat Torrandell. Agraïxo les seves múltiples invitacions a la seva llar de Palma, totes les converses que hem mantingut al voltant del seu pare i, sobretot, la bibliografia que m'ha facilitat.

En tercer lloc, no m'agradaria deixar de nomenar els actuals responsables musicals de la nostra ciutat en el seu centenari.

En primera instància, el director de l'Harpa d'Inca Miquel Aguiló, qui em va obrir molt amablement les portes de ca seva a Inca, ja que ell és una font de primera mà perquè va conèixer personalment les inquietuds musicals del mestre don Antoni Torrandell.

També vull destacar la gran labor d'expansió de la música inquera a tota la Mancomunitat del Raiguer gràcies a la feina de la Unió Musical Inquera i del seu director Miquel Genestra. Els concerts que porten a terme a la nostra ciutat fan que les obres dels nostres compositors més importants siguin gaudides per tota la gent amb una mica de sensibilitat musical.

Que aquestes paraules siguin el testimoni de la meva gratitud envers aquelles persones que possibilitaren que aquest treball es fes realitat. No hi ha dubte que, sense la seva inestimable col·laboració, la tasca hauria estat força difícil. A tots, moltes gràcies.

BIBLIOGRAFIA

AVIÑOÀ, Xosé, *Història de la Música Catalana, Valenciana i Balear. Del Modernisme a la Guerra Civil (1900-1939)*, Volum IV, Barcelona, Edicions 62, 1999.

CASARES RODICIO, Emilio, *La música y sus actividades musicales*, Barcelona, Editorial Everest, 1991.

COMPANY FLORIT, Joan, et alia, *Tres músics mallorquins: Antoni Torrandell, Joan Maria Thomàs i Antoni Matheu*, Palma, Conselleria d'Educació i Cultura del Govern balear, 1985.

DE CÁCERES, Aguiló, "Éxito para el estreno del Requiem de Torrandell" a *Diario de Mallorca*, Palma, dilluns 1 d'octubre de 1984.

DE CARLE, Roland, *Diccionari de la Música*, Barcelona, Edicions 62, 1982.

DIVERSOS AUTORS, *Cent anys d'Història de les Illes Balears*, Navarra, Ediciones Salvat, 1982.

DOMINGO, Biel, "Un Requiem para la Historia" al diari *Última Hora*, Palma, dijous 1 d'octubre de 1984.

DONINGTON, R., *La Música y los instrumentos*, Madrid, Alianza Editorial, 1986.

DURAN, Llorenç M., *Crònica comentada de l'Orfeó l'Harpa d'Inca*, Inca, Gràfiques Miramar, 1995.

ENCINA, María, *Las canciones opus. 27 de Antonio Torrandell: una sonoridad abierta a Europa en la música mallorquina de principios del siglo XX*, Oviedo, Universidad de Oviedo, 1985.

GROUT, D.J., *Historia de la Música Occidental*, Madrid, Editorial Alianza, 1984.

HONOLKA, Kurth, et alia, *Historia de la música*, Madrid, Ediciones EDAF, 1979.

HÖWELER, Casper, *Enciclopedia de la Música*, Barcelona, Editorial Noguer, 1977.

IBERNI, Luis G., "La recuperación del Requiem de Torrandell" a *Diario de Mallorca*, Palma, divendres 5 de juny de 1998.

MATAS, Ricard, *Diccionario Biográfico de la Música*, Barcelona, Editorial Iberias, 1986.

MICHELS, U., *Atlas de Música I*, Madrid, Alianza Editorial, 1982.

PAHLEN, K., *El maravilloso mundo de la música*, Madrid, Alianza Editorial, 1985.

PERELLÓ, Rafael, *Escultores contemporáneos en Mallorca*, Palma, Imprenta Mossèn Alcover, 1973.

QUEROL, Leopoldo, "La personalidad de Antonio Torrandell" a *Día de Baleares*, Palma, 18 d'abril de 1982.

QUETGLAS, Andreu, "Concierto con motivo del 80 aniversario de la fundación de l'Orfeo Harpa d'Inca" al diari setmanal *Dijous d'Inca*, número 1360, 30 de març del 2000.

ROMERO, Justo, Falla. *Obra completa comentada*, Barcelona, Editorial Península, 1999.

RUIZ, Fernando, "La orquesta y los coros nacionales estrenan el requiem de Torrandell" a *Revista YA*, Madrid, dijous 4 d'octubre de 1984.

SADIE, Stanley, *Guía Akal de la Música*, Madrid, Ediciones Akal, 1994.

SOPEÑA, F., *Historia de la Música*, Madrid, Editorial Epesa, 1978.

TORRANDELL, Bernardo, *Antonio Torrandell: músico contemporáneo*, Palma de Mallorca, 1999.

TUR MAYANS, Pius, "El Requiem de Torrandell, vida eterna de un gran artista" al diari *Última Hora*, Palma, dijous 22 d'abril de 1999.

TUR MAYANS, Pius, *Reflexiones sobre la educación musical*, Barcelona, Universidad de Barcelona, setembre de 1992.

VALLS, M., *Diccionario de Música*, Madrid, Editorial Alianza, 1985.

VALLS, M., *La Música en el món d'avui i altres assaigs*, Palma de Mallorca, Editorial Moll, 1971.

L'OBRA ARQUITECTÒNICA DE FRANCESC CASAS LLOMPART (1905-1977) A INCA

BARTOMEU MARTÍNEZ OLIVER

INTRODUCCIÓ

La perspectiva científica i d'investigació que aporta la història local a través de temes concrets en les darreres dècades del nostre segle ha contribuït, sens dubte, a aprofundir i a ampliar el coneixement del passat, a respondre nous interrogants i a plantejar noves qüestions.

Aquest estudi que els vull presentar significa la recuperació de la memòria de l'arquitecte¹ Francesc Casas i Llopart pel que fa a la seva obra arquitectònica a la ciutat d'Inca.

Els monuments actuen com a símbols i emblemes del que es considera la història de la ciutat. En el cas que s'analitzarà, l'habitatge de Can Beltran de l'any 1939, essent el seu promotor el senyor don Antoni Beltran i Ramon, és el reflex més directe que el patrimoni historicoartístic durant els anys trenta del nostre segle fou determinant en la morfologia de noves edificacions.

No tothom pot viure en una casa d'estil o en un habitatge amb caràcter estètic. Per tant, aquelles persones que puguin gaudir d'aquest privilegi han de ser ben conscients de la llar on habiten.

L'objectiu principal és descobrir, dintre de les tendències urbanístiques i arquitectòniques del segle XX, l'arquitectura racionalista encabida dins el moviment modern. De fet, és en aquesta època que correspon al període d'entreguerres (1918-1940) quan es van gestar en el seny de les avantguardes culturals europees, unes idees progressistes i innovadores com l'arquitectura racionalista de Francesc Casas. El que interessa a l'historiador de l'art principalment és el significat que pretenien comunicar les obres de Casas quan van ser realitzades. L'art, com manifestava Casas, és una necessitat social, ja que l'home necessita compartir i comunicar-se, i a mes, comprendre i dominar la realitat per poder transformar-la i progressar. Des del punt de vista estilístic, l'arquitectura mallorquina a les acaballes del segle XIX té per característiques la seva inclusió dins de dos grans corrents: l'eclèctic i l'historicista.

¹ Aquesta terminologia específica del camp de l'arquitectura fou utilitzada a l'estudi del professor Josep Morata i Socias en el seu llibre *La memoria del arquitecto*, publicat a Palma per l'editor Guillermo Canals a l'any 1990 (1ª edició).

Ambdós havien assolit llur formulació concreta a partir de la restauració borbònica, malgrat alguns antecedents² durant el període revolucionari i fins i tot durant l'època isabelina.

L'Historicisme es divideix en dues branques:

* la gòtica

* la clàssica

Miquel Seguí i Aznar³ comença el seu estudi de l'estil racionalista a les Illes Balears fent èmfasi en el procés d'origen i de per què es va arribar a gestar aquest llenguatge. L'any de 1717, data del Decret de Nova Planta, va significar per a les illes la consolidació de la dependència respecte de l'Estat espanyol. Aquest decret, que suprimia les lleis, constitucions, etc., de tots els Països Catalans sota el poder del monarca Felip V, va produir, com indica Sebastià Serra⁴, "un exarcerbamiento de la fiscalidad, levvas militares, cargos castellanos y la castellanización forzosa de la población, muy fuerte a partir de la década de los años 60."

El punt de partida de la recuperació de la identitat de les illes es va produir en el context de la Renaixença (1840), com també va ocórrer a Catalunya. A l'àmbit català, la Renaixença va suposar un renaixement a tots els nivells, polític, econòmic, cultural, artístic, literari i lingüístic, mentre que a Mallorca fou un fet estrictament literari minoritari.

La llengua que se seguia parlant de forma col·loquial s'havia anat perdent de manera fulminant en el camp literari; és en aquest ambient en el qual s'inicia la Renaixença. El culte a les relíquies del passat, el gust pels estudis de la història local i el gran respecte per tot allò destacable de la cultura autòctona van traçar tots els camins d'aquest renaixement literari. Aquest procés regionalista que hem explicat anteriorment es va veure tallat d'una manera molt brusca a l'any 1936, on una duríssima repressió va amenaçar tots els simpatitzants de l'esquerra i del regionalisme.

El Regionalisme arquitectònic va suposar una resposta que ja havia fet el modernisme als diferents problemes que havia plantejat l'arquitectura espanyola de l'època i que van derivar de la incapacitat creativa a la qual havia arribat l'eclecticisme del segle XIX. L'arquitectura del regionalisme parteix dels estils històrics originals, no tipificats per tal d'aconseguir, a través de la seva acurada anàlisi, un ordre arquitectònic regional.

Així, podem dir finalment que l'època del Regionalisme arquitectònic no es tanca sols a l'illa, com va passar a altres indrets espanyols, en el període de la Dictadura, sinó que continua durant els anys de la guerra, en els quals l'activitat constructiva és de certa importància, fins a arribar a enllaçar amb el Regionalisme de postguerra. Pel que fa a l'explicació detallada de les característiques més importants de la variant a Mallorca, hem d'assenyalar que el Regionalisme arquitectònic és historicista i localista.

² Cal destacar que Miquel Seguí i Aznar a l'article "Arquitectura" de diversos autors, *Cent Anys d'Història de les Balears*, Palma, "Sa Nostra"-Salvat, p.140, ens informa que els antecedents més importants són especialment els que fan referència a la línia historicista.

³ Seguí Aznar, Miquel, op. cit., pp. 119-124.

⁴ Aquesta cita està extreta del llibre de Miquel Seguí citat anteriorment, que alhora la va recollir a l'estudi de S. Serra titulat *La Identidad Balear*.

Per tant, podem afirmar que als voltants de 1927, encara que la majoria d'obres van seguir una línia tradicional, es comença a notar aquesta influència de França mitjançant la plasmació de la idea de simplificació estilística; l'ornamentació es va reduint de manera vertiginosa tant a l'interior com a l'exterior dels edificis i, sobretot, observam una certa evolució en el clima constructiu tradicional, ja que adopta en molts edificis els pilars de formigó o ciment.

El repertori Decó es va utilitzar en la decoració interior d'establiments públics com restaurants, bars, cinemes, sales de festa, com per exemple el cas del Cinema-Bar Mercantil d'Inca.

Les primeres obres del Racionalisme local apareixen datades a la dècada dels anys trenta, cap al 1931 concretament, és a dir, cinc mesos després de la constitució del GATE-PAC com a grup.⁵

Per la seva part Guillem Forteza també va fer referències a l'arquitectura francesa en un article publicat al 1928 i titulat "Les innovacions de l'Arquitectura", fruit de la seva devoció pel passat i la tradició⁶: "Le Corbusier és més que un innovador de l'arquitectura, un enginyer i un urbanista que ha intentat resoldre els problemes que l'aglomeració crea en les grans capitals.

La seva frase 'la casa és una màquina d'habitar' és una expressió que sintetitza en certa manera les condicions de confort i d'higiene que ha de reunir una habitació."

Aquests contactes van influir en la tasca arquitectònica i ideològica dels arquitectes locals, especialment en el llenguatge racionalista de Francesc Casas i Llopart, que en aquelles contrades estava estudiant a Barcelona. Una de les cites que més va impressionar Casas va ser la següent⁷: "No volem problemes de forma, sinó únicament de construcció. La forma no existeix per ella mateixa. La forma, considerada com un fi, desemboca en el formalisme que nosaltres rebutgem. Aquesta ha de ser l'essència del Racionalisme."

A Mallorca, ni la rebel·lió triomfant des dels primers dies, ni el del final de la guerra, van suposar el tall amb el Racionalisme. Els arquitectes mallorquins com Francesc Casas, en la seva major part no compromesos políticament, van seguir alternant, en els anys de la guerra i en els primers de la postguerra, el Racionalisme i el Regionalisme, sense renunciar a altres llenguatges propis de l'arquitectura del nou règim.

A l'hora d'establir les pautes essencials del Racionalisme arquitectònic a l'illa convé diferenciar d'una manera clara els arquitectes locals i els que procedeixen de l'àrea cultural catalana, encara que les diferències són mínimes, llevat d'alguna diferència puntual quant al material de tradició autòctona.

5 Miquel Seguí ens apunta que encara que es tingui constància que amb anterioritat hi ha exemples racionalistes a la Península, podem afirmar que el desenvolupament del Racionalisme a l'illa es produeix seguint les pautes del Racionalisme ortodox espanyol o peninsular.

6 Forteza, Guillem, "Les innovacions de l'arquitectura" a *La Nostra Terra*, número 8, Ciutat de Mallorca, agost de 1928, p. 316.

7 Benévolo, Leonardo, *La Arquitectura Moderna*, Barcelona, Editorial Gustavo Gili, 1979, p. 213.

El Racionalisme a Mallorca no tan sols va tenir una definició arquitectònica sinó que també va fer referència a qüestions econòmiques com la reducció del cost de materials, el millor aprofitament del terreny, així com també preocupacions socials com la dificultat de resoldre els problemes de manca d'habitatges, de centres sanitaris, d'escoles, sobretot per a les classes menys afavorides; i les pròpiament arquitectòniques com per exemple, la distribució dels interiors i els materials constructius.

El Racionalisme es va reduir simplement en moltes construccions a la fisonomia exterior com:

1. simplicitat formal
2. joc volumètric
3. finestres corregudes o de cantó
4. utilització de persianes enrotllables
5. tancaments de "guillotina"
6. baranes de tubs metàl·lics
7. coberta plana

La utilització dels sistemes de construcció tradicionals com les cobertes de fusta o els murs de marès, es justifica per l'absència de certs materials com el ferro i l'acer, necessaris per a les estructures racionalistes.

El purisme racionalista en el disseny dels exteriors no només es va veure alterat pels elements de tendència avantguardista (Sezession, Art Decó), sinó també pels elements de caràcter tradicional, com les balustrades, columnes, cornises o cobertes de teules.

NOTES BIOGRÀFIQUES

Francesc d'Asís Casas Llompart (Palma 1905-Illetes, Calvià 1977) va néixer a Palma el dia 21 d'octubre de 1905 en el número 5 del carrer de Miramar, i era el menor de tres germans. La seva família, de posició acomodada, va posseir una naviliera local, i el seu pare treballava com a capità en un dels seus vaixells.⁸

Després de realitzar els estudis de batxillerat a l'institut de Palma, va finalitzar al juny de 1921 i es va traslladar a Madrid, on va iniciar la seva carrera d'Arquitectura en el curs de 1921-1922. Posteriorment, la va continuar a l'Escola Superior d'Arquitectura de Barcelona, on va obtenir la titulació professional el 13 d'agost de l'any 1929. La seva estada a Catalunya va coincidir amb la gestació del moviment del GATEPAC, i tengué ocasió de relacionar-se amb alguns dels que van ser més tard membres destacats del grup com Josep Lluís Sert, Josep Torres i Clavé, etc. L'esclat de la Guerra Civil el va sorprendre a l'illa, encara que va seguir la seva feina com a arquitecte i pogué participar en obres d'envergadura com el Palau

⁸ Miquel Seguí ens informa que les dades biogràfiques han estat proporcionades per Aina Maria Llopis, vídua de l'arquitecte, una tarda a la residència d'Illetes anomenada Los Nopales. Convé tenir en compte l'estudi que li dedica aquest historiador de l'art a la revista *D.A.* amb el títol: "La obra de Francisco Casas en la Mallorca de los años treinta", Palma, Col·legi Oficial d'Arquitectes de les Illes Balears, Taller Gràfic Ramon, pp. 7-17.

de Marivent. En aquesta època va realitzar a Inca la construcció del Cafè-Bar Mercantil, la casa senyorial de Can Beltran i la reforma de l'interior del Teatre Principal. En plena postguerra i com regidor a l'Ajuntament de Palma va obtenir el mes de febrer de l'any 1941 el segon premi per la redacció del Pla d'Ordenació Urbana de la ciutat de Palma.

Francesc Casas va anar deixant la seva activitat professional progressivament, abans de l'edat pertinent, ja que en els seus escrits feia èmfasi constantment dels problemes burocràtics que això comportava, circumstància que va explicar el reduït nombre d'obres projectades en els anys seixanta.

El dia 1 de gener de l'any 1974 va abandonar oficialment el seu estudi després de més de quaranta anys de treball.

Tres anys més tard, el 26 de setembre de l'any 1977, va morir a l'edat de setanta-dos anys a la seva residència d'Illetes (Los Nopales, Calvià), i es tancà així la trajectòria d'un dels arquitectes mallorquins més rellevants de la primera meitat del segle XX.

EL PENSAMENT DE FRANCESC CASAS

Els plantejaments teòrics de Casas comencen la seva gestació a la seva època d'estudiant a Barcelona, on amb la col·laboració de Llorenç Villalonga (Dhey) va publicar en el diari *El Día* l'article titulat "De Arquitectura"⁹, que pot considerar-se com un dels primers escrits apareguts a Mallorca on es defensen les bases del funcionalisme d'arrel lecorbusiana.

En aquests escrits, Casas i Villalonga informen com a postulat essencial que l'arquitectura ha de respectar una finalitat bàsica que consisteix a posar-se al servei de les necessitats dels homes, ja que per a ells el més important és que l'arquitectura els ajudi a resoldre les seves inquietuds espacials diàries.

Per a ells, des dels inicis de l'arquitectura fins al Renaixement, els estils poden considerar-se totalment funcionals.

Per exemple, quan parlen de l'arquitectura egípcia, afirmen que:

"Los bajos relieves egipcios no obedecían a fantasía ornamental, sino que respondían a un fin muy útil, los ganados y animales esculpidos servían de alimento al difunto. Tampoco eran caprichosas las complicaciones en las entradas de los sepulcros, que tenían por objeto evitar que las momias pudieran ser profanadas."¹⁰

Ara bé, amb el Barroc estimen que l'arquitectura entra ja en una plena decadència en concedir més importància al repertori decoratiu que a la funcionalitat de la construcció. Aquesta decadència arquitectònica es manté vigent fins al segle XIX i principis del segle XX, amb el Neoclassicisme, i inclòs amb el Modernisme, del qual afirmen:¹¹

9 Casas, Francesc i Llorenç Villalonga (Dhey), "De Arquitectura" a *El Día*, Palma, 26 de juliol, 3 i 11 d'agost de l'any 1928.

10 Seguí Aznar, Miquel, op. cit., p. 221.

11 Seguí Aznar, Miquel, op. cit., p. 222.

“No era una arquitectura sinó confusión mental.”

Per tant, Francesc Casas i Llorenç Villalonga van considerar que s'havia de realitzar una arquitectura funcional que s'adaptés a les necessitats humanes, tant materials com estètiques, les quals havien de deixar de banda els estils eterns, ja que la nostra època es caracteritza per la variabilitat de costums.

Per a Francesc Casas l'escola de Le Corbusier i Pierre Jeanneret era la que millor va saber interpretar l'esperit de l'època pel que fa a les necessitats de l'arquitectura. Els punts fonamentals del seu Racionalisme arquitectònic eren els següents:

- * els suports eren independents i s'aixequen directament del terra fins a l'alçada que es vulgui sense tenir en compte la distribució interna de la casa.
- * la planta baixa queda aïllada de la humitat del terreny i s'aprofita per eixamplar el jardí.
- * el terrat-jardí protegeix el formigó i ens permet utilitzar un espai molt agradable.
- * el sistema de suports puja fins al terrat, atès que té la funció de ser l'esquelet de l'edifici.
- * les finestres són apaïssades o horitzontals, i permeten que totes les habitacions tinguin el mateix grau de llum de paret a paret. S'evita així l'efecte de contrallum i es destaquen les parets amb ombres, tan molestes per a l'ull humà.

Francesc Casas va completar la seva obra teòrica amb altres articles publicats en diaris i revistes, a través dels quals es desprèn clarament el seu concepte modern d'habitatge. Casas estableix una dicotomia entre l'habitatge tradicional urbà i el nou espai d'habitatge que exigeix nous costums, en una època en què molta gent vivia ja fora de les poblacions.

En aquest sentit ens defineix un del seus projectes:

“Su fachada principal orientada al S.E. (...). La distribución se adapta a las necesidades de la familia mallorquina y al clima local. El exterior debe ser la expresión directa del interior. Se han preferido las terrazas a los tejados a fin de conseguir puntos de vista elevados para dominar el paisaje, de montañas por un lado y el mar por otro (...). La casa está rodeada de jardín. Lo que le proporciona una mayor intimidad e independencia.

Siendo el paisaje de gran belleza, se han dispuesto ventanas muy alargadas, reduciéndose en cambio su altura para evitar un exceso de luz”.¹²

Finalment podem afirmar que F. Casas va completar la seva obra teòrica amb altres articles publicats a revistes com *Brisas*, als quals deixa pal·lès el seu pensament al voltant de la dicotomia entre l'habitatge tradicional urbà i el nou habitatge metropolità. A partir d'aquí va començar la seva tasca a favor de la introducció del Racionalisme a l'illa de Mallorca amb la construcció al 1935 del Cafè-Bar Mercantil.

12 Casas, Francesc, “Viviendas urbanas y campestres” a *Brisas*, Palma, número 8, desembre de 1934.

EL LENGUATGE ARQUITECTÒNIC DE CASAS A INCA

L'Historicisme suposa la tornada als estils històrics del passat. Inca conserva importants edificis historicistes dels darrers anys del segle XIX que tenen característiques clàssiques. Usen arcs de mig punt i hi destaquen l'horitzontalitat, la simetria i les proporcions.

Va ser una resposta als problemes que tenia plantejats l'arquitectura a principis del segle XX com a conseqüència de la incapacitat creativa a què havia arribat l'eclecticisme del segle XIX. Els arquitectes tornaren a l'arquitectura del passat, però cercant solucions estètiques en l'arquitectura historicista de la mateixa regió.

A l'arquitectura civil, les façanes adopten els models tradicionals dels casals senyoriais amb dues plantes i porxo.

Aquestes façanes es caracteritzen per ésser bastant planes i per la senzillesa decorativa, i hi destaquen el portal d'entrada, sovint recobert amb un arc de mig punt.

Pel que fa al corrent anomenat Racionalisme cal dir que introdueix a Mallorca l'arquitectura funcional que es feia arreu d'Europa. Dóna molta importància als volums i no té ornamentació. Pel que fa al tractament exterior de les façanes, juguen amb la simplicitat formal, joc de volums, finestres apaïssades o col·locades al cantó de la façana, utilització de persianes enrotllables i tancaments amb guillotina.

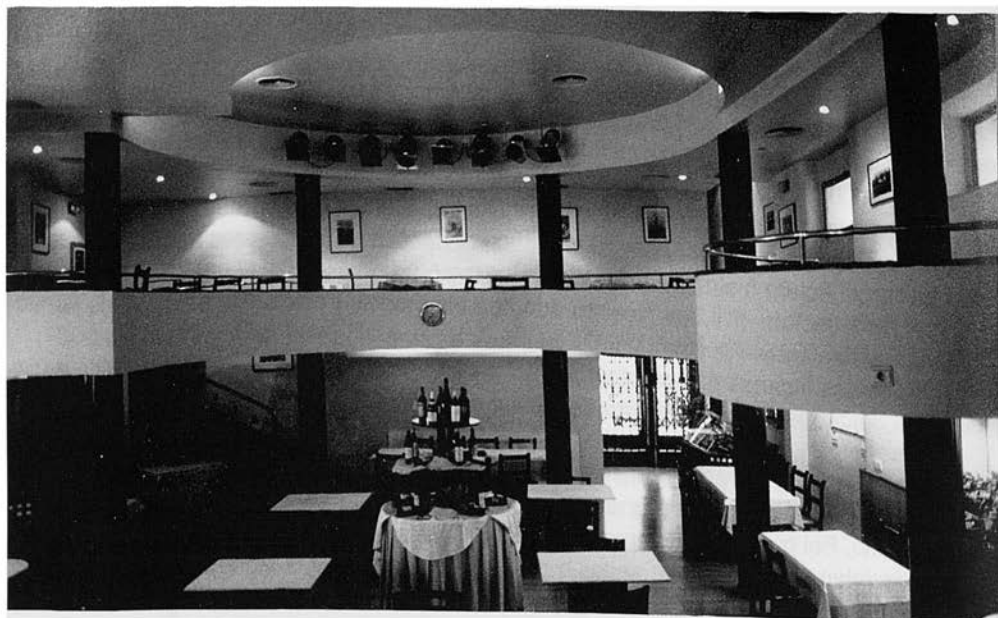
EL CAFÈ-BAR MERCANTIL

Un dels edificis comercials més emblemàtics de la ciutat d'Inca i on Casas va aplicar els seus postulats racionalistes és el Mercantil, situat a la finca de don Antoni Martorell i Ginestra de la plaça d'Espanya (antiga plaça de la República), concretament en el número 36.

Francesc Casas projectà l'any 1935 les obres de reforma a la planta baixa, consistents en la renovació de la decoració interior del local destinat a cafè i a adequar l'espai que en aquell moment es dedicava a celler i fonda per a les sales de festes¹³. Juntament amb el mestre d'obres de Francesc Serra de Can Pelat, va dur a la pràctica les idees de Le Corbusier, arquitecte suís i màxim exponent dels postulats racionalistes.

També va dissenyar la nova façana constituïda per quatre plantes, estreta i de línies simples sense cap tipus de decoració, seguint les pautes del Racionalisme. La lliure estructura de la planta amb un sistema de suports que arriba fins a la teulada suposa l'esquelet principal de l'habitatge. Aquest fet permet gran llibertat als interiors i acaba així amb una llarga tradició de les parets mestres. S'ha de matisar que a principi dels anys 90 es va dur a terme una profunda rehabilitació dels baixos de l'edifici: la barra del bar situada a la part posterior de la planta baixa passà a l'entrada principal del cafè. El canvi del trespol, la nova il·luminació indirecta de les sales i l'ampliació de finestres van portar un aire de renovació profunda a l'arquitectura de Casas.

¹³ Aquesta informació és extreta de la *Memòria descriptiva* del projecte de F. Casas del 5 de juny de l'any 1945, que actualment es conserva a l'Arxiu Municipal d'Inca. L'aparellador municipal don Jaume Roig aprovà la construcció del cinema en el primer pis de la finca en una instància presentada a l'Ajuntament d'Inca el dia 31 de maig del 1935. Aquest document roman a l'Arxiu Municipal.

La façana de l'edifici es caracteritza per la seva verticalitat, però alhora la simetria, les finestres apaïssades i les baranes de tubs metàl·lics fan que la impressió visual del conjunt tendeixi cap a l'horitzontalitat.

També cal destacar la decoració i el mobiliari. L'Art Decó es manifesta al Mercantil com a reflex a tot Espanya dels anomenats objectes de les arts aplicades. El disseny de les vidrieres del Bar Mercantil es caracteritzen pels jocs de volums així com també per la sinuositat de les línies i la riquesa de colors que recorden les obres nouveau del joier i arquitecte americà Louis Comfort Tiffany.

La gradació entre els distints espais, el treball de la secció i l'acurat disseny de cada un dels elements del local, com la il·luminació i les vidrieres; ens parlen de la maduresa assolida per Casas en el moment de projectar la que és una de les seves millors obres.

La concepció de Casas respecte l'interior de l'edifici és la distribució a distints nivells situant diverses dependències del local com els serveis, el cinema, els salons, etc., en una racionalització de l'espai i optimització de la capacitat de magatzematge.

També s'ha de destacar l'escala corba com a motiu de la iconografia pròpia de Casas, ja que a la casa senyorial de Can Beltran la distribució per plantes se soluciona mitjançant la construcció d'una escala que comunica la planta baixa amb les superiors.

El mobiliari interior es redueix a allò més indispensable, així com també desapareixen o no es fa ús de les cortines ni de les estores: la idea és sentir l'arquitectura i els seus volums d'una forma lleugera.

El cafè Mercantil representa una de les fites més remarcables de l'arquitectura racionalista realitzada a Mallorca. El projecte de Casas resol en un solar estret i en forma de L, un programa que inclou el bar, la sala de ball i el cinema, recordant altres experiències realitzades a l'Europa dels anys trenta. L'art és una experiència constructiva i una activitat pro-

ductiva. A l'exterior, la façana queda reduïda a una composició senzilla, entesa com un gran reclam publicitari.

L'arquitectura de Casas és un suport o un vehicle d'idees, conceptes i de valors, per tant, té una clara funció comunicativa.

LA CASA SENYORIAL DE CAN BELTRAN

Situat a l'avinguda de les Germanies, número 95, d'Inca, aquesta casa senyorial, concebuda per l'arquitecte l'any 1939, presenta una façana ubicada dins el període anomenat regionalista amb una mescla d'estils¹⁴ encara que la distribució interior és completament racionalista i funcional.

El promotor de les obres fou don Antoni Beltran Companys, qui dia 30 de març de l'any 1935 sol·licita a l'Ajuntament el desig de construir la casa dels senyors Beltran projectada per Francesc Casas.¹⁵

Es un casal senyorial de dues plantes i porxo que acaba en un voladís de fusta. Al xamfrà trobam una torre que sobresurt per damunt de la resta de l'edifici. Aquesta torre, que dignifica i crea volum a la verticalitat i poca profunditat de la façana, té una balconada al pis noble.

Allò que més cal tenir en compte com a variant de l'estil són les façanes, les quals es caracteritzen per:

¹⁴ Gràcies a l'amabilitat dels senyors Beltran, don Jaume i dona Maria, juntament amb la seva filla Bàrbara, s'han pogut visualitzar els interiors i el magatzem de sabates de Can Beltran. També m'han informat que Francesc Casas va realitzar el projecte del xalet situat al Mal Pas.

¹⁵ El *Catálogo de elementos de interés artístico, histórico, ambiental y del patrimonio arquitectónico de Inca* fixa per a Can Beltran un grau de protecció 2. El seu interès radica sobretot per ser una obra projectada per Casas a la qual deixa ben clara la seva concepció de l'espai i dels elements decoratius de l'interior de la casa.

- * el planisme
- * la desornamentació
- * l'*amor vacui*, destacant tan sols el portal d'entrada

Quant als edificis de caràcter civil, s'observa un gran predomini de les qüestions estètiques sobre les constructives, és a dir, s'atén principalment a la composició i a la valoració artística de les façanes. Aquestes façanes es van caracteritzar per una senzillesa decorativa i del planisme, i en destaquen tan sols el portal d'entrada format per un arc de mig punt de gran diàmetre, suportat per dintells allargats realitzats per pedra de Santanyí o en marbre de Binissalem. Els baixos estan folrats de pedra viva i donen un aspecte monumental a la façana.

Com a culminació de la façana es troba el porxo, que en les cases senyorials mallorquines es trobava obert a l'exterior i s'utilitzava com a cambra d'aire per tal de mantenir acondiciada la planta noble. Cal destacar que és molt utilitzada la solució de col·locar una torre a un costat de la façana amb cobriment a quatre aigües, element propi de l'arquitectura tradicional mallorquina, com les torres de defensa costaneres.

L'interior de la coberta és de bigues de nord estructurades en forma de piràmide ascendent.

La façana principal es troba a l'avinguda de les Germanies i destaca pel portal d'accés a l'habitatge que consta d'un arc de mig punt i a sobre un balcó aguantat per mènsules de decoració classicista, com també s'utilitzarà al rebedor de l'interior.

Totes les obertures estan emmarcades amb unes faixes motllurades de marès. Les finestres generalment, adopten la forma clàssica triangular; ara bé, les del porxo de la façana principal creen un ritme visual i són ovalades amb acabament conopial.

A la façana del carrer de Ramon Llull trobam una finestra coronella, és a dir, un motiu de clara descendència medieval que adoptarà el corrent regionalista.

A un dels extrems de la casa que dona al carrer Ramon Llull destaca el terrat amb balustrades i pilars jònics de gust italianitzant de les vil·les italianes del segle XVI.

A l'interior trobam una sèrie d'elements molt interessants. Al rebedor hi ha una vidriera de ferro forjat i una sostrada decorada amb mènsules de pedra i un iris corregut en fusta. D'especial menció és l'enteixinat o coberta de fusta de l'antic despatx de don Antoni Beltran, realitzada per a casetons de fusta decorats amb un element circular al centre.

L'escala destaca pel seu traçat en espiral i sinuós, però també per la seva balustrada de fusta decorada fugint del carregament més barroc.¹⁶

Les vidrieres són un element remarcable dins el conjunt de la casa, alguna d'elles modernistes i encara fetes mitjançant la tècnica medieval recuperada al romanticisme anomenada tècnica de l'emplomat.

Els detalls més regionalistes es veuen a l'exterior i sobretot es manifesten a la torre: destaca la xemeneia en forma sitja gallega a la seva part superior.

Finalment s'ha de destacar que l'interior de la torre tendeix a l'estil cubista i aprofita cada un dels espais sense oposició de parets mestres. L'estat de conservació actual és

¹⁶ La senyora Maria Garcia conta que el seu sogre don Antoni Beltran va lluitar molt perquè els fusters realitzessin la bella balustrada al seu gust.

admirable, ja que a més de conservar els elements originals s'hi conserva un magnífic joc d'aixetes de principis de segle, llànties de disseny Bauhaus o mobiliari modernista que hauria firmat el mateix Gaspar Homar.

LA REFORMA INTERIOR I EXTERIOR DEL TEATRE PRINCIPAL

Situat al carrer del Teatre, número 10, aquesta magnífica joia de l'arquitectura del segle XX a Inca fou concebuda l'any 1913.

El seu arquitecte fou Guillem Reynés i Font (1877-1918), que també realitzà l'edifici destinat a habitatge de Can Fluxà al carrer del Bisbe Llompart (1910), així com la construcció de la fàbrica de calçat del mateix carrer.

El que ens interessa destacar del Teatre Principal és la reforma total que va dur a terme Francesc Casas el dia 15 de maig de 1945. L'aparellador fou el palmèsà Antoni Planas i Crespi, i el mestre d'obres, Francesc Serra de Can Pelat.

L'Arxiu Històric Municipal d'Inca conserva la memòria íntegra de la reforma i també la petició del representant dels propietaris del teatre que demana a l'Ajuntament l'aprovació del projecte.

En aquest valuós document de 1945 es pot llegir el següent:

“Don Francisco Serra i Ferrer vecino de Inca con domicilio en la calle de Lloseta, en representación de los propietarios del Teatre Principal de la ciudad de Inca, expone que el mencionado local de espectáculos desean efectuar obras de reforma y mejora para la modernización de la sala y del edificio (...).”

Una referència important que ens aporta aquest document és la seva data d'inauguració el dia 17 de gener de l'any 1946.

Pel que fa a la descripció formal de l'edifici s'ha de dir que la façana actual és fruit de la reforma de l'any 1945 i que pertany a l'anomenat corrent classicista que s'introdueix a l'illa als anys 30 i 40 del nostre segle. La pràctica de plantejaments historicistes i regionalistes suposà una tornada als models arquitectònics del passat. Així, un historicisme de característiques clàssiques és el que durà a terme Francesc Casas al Teatre Principal d'Inca.

Totes les obertures es distribueixen simètricament, llargues i estilitzades pilastres dòriques i capitells d'orde tosca que s'alcen per sobre d'un vessament de pedra i de carreu, l'entaulament i el frontó del clàssic més ferm on destaquen elements com els tríglifs amb acanaladores i el frontó amb un òcul o ull de bou tapiat al centre.

Pel que fa a la decoració exterior podem parlar d'un estil sobri, simètric i poc ornamental, encara que cal remarcar les dues garlandes de flors a cada costat de tradició romana i l'escut de la ciutat d'Inca que presideix al cos central. L'interior segueix les mateixes pautes d'estil que l'exterior, encara que destaca per la seva profusió decorativa. Hi destaquen els ornaments fets de guix, la gran llàntia central i les baranes de les llotges ibalcons realitzades amb ferro forjat mallorquí.

L'actuació de Casas destaca per la millora de l'espai amb una distribució racional per tal de augmentar l'aforament, malgrat també s'hi tindrà en compte la decoració. La font principal per tal de seguir el ritme de les obres és la memòria del projecte que es conserva a l'Arxiu Municipal datada el 17 de març de 1945.

L'amfiteatre és objecte d'una gran reforma d'eixamplament així com també del pati de butaques. No obstant això, es van suprimir els amfiteatres laterals i es redueix el nombre de localitats per metre quadrat, ja que Casas va encomanar unes butaques amples per tal de dibuixar fileres amb una major separació.

L'aforament total del teatre serà de 730 espectadors repartits de la següent forma: 296, al pati de butaques; 37, a l'amfiteatre secundari; 277, a l'amfiteatre principal; i 120, a les llotges.

Els seients que l'arquitecte va encarregar havien de ser amples butaques entapissades i de fusta, amb una capa de vernís a l'amfiteatre superior. La separació entre les fileres serà d'un metre amb la finalitat que l'espectador tingüés una sensació de comoditat per gaudir plenament de l'espectacle.

La coberta de l'edifici és plana i sense decoració, sostinguda per una estructura combinada de fusta i teules d'estil àrab aguantades per ferro armat.

El local que Casas va reformar va ser un dels pioners pel que fa a les mesures de seguretat. El teatre disposa de cinc sortides directes al carrer, com ja va projectar Guillem Reynés, però el maig del 1945 s'estudia una major obertura de les portes d'acord amb els articles de seguretat arquitectònica de l'època, en què l'article 120 del Reglament diu el següent: "El local dispondrà de una puerta de entrada y salida de cuatro metros, una salida de 2'30 metros y una de 3 metros y medio."

La porta d'entrada a la sala principal fa quatre metres d'ample, encara que també Casas va realitzar les dues que condueixen a l'amfiteatre. Cal destacar que la reforma contemplava, sobretot, una zona de vestíbuls amples o sales de descans perquè l'espectador se sentís a gust abans de veure la funció, que recorda l'Òpera de París construïda per Charles Garnier el 1875.

La memòria contempla la decoració interior del teatre: Casas va dur a terme un estudi escenogràfic espectacular, ja que mantenien que les parets havien d'anar folrades de teles

vermelles per tal d'amagar l'estructura dels murs de contenció, malgrat s'havia de gaudir del barroquisme de les portes laterals dels vestíbuls. La decoració és feta a base de guix i representa una arquitectura triomfal de petites motlures amb motius florals.

Sorprenent és l'arquitectura adintellada de les portes que donen accés a la zona de serveis. Emmarcades amb dues columnes jòniques, aquestes obertures de dues plantes tenen un balcó amb baranes al centre que aguanta una estructura clàssica renaixentista amb un tondo que representa una imatge de mig cos emmarcat per dues mitges columnes a manera d'entaulament.

Finalment el Teatre Principal d'Inca ha sofert múltiples reformes des de 1968 fins a l'actualitat, com per exemple la zona de projecció o del bar per tal d'adequar el local a les noves tecnologies del segle XXI.

CONCLUSIÓ

Al principi de la dècada dels anys trenta, i amb una puntualitat no gens freqüent a l'illa, es comencen a notar els ressons del Moviment Modern.

Preludi del que va suposar l'episodi racionalista a Mallorca són els articles publicats a l'any 1928 per Francesc Casas i Llorenç Villalonga a *El Día* de Palma, amb el títol "De Arquitectura", on per primera vegada a l'àmbit local es feia una defensa dels postulats de Le Corbusier.

Casas, que va obtenir la seva titulació professional un any després, com altres arquitectes mallorquins formats aquells anys a Barcelona (Guillem Muntaner, Enric Juncosa, etc.) tingué l'ocasió de conèixer l'ambient en què es va gestar el GATEPAC i també les activitats promogudes pel grup racionalista català per tal de difondre el Moviment Modern.

Els edificis que s'han esmentat al llarg dels capítols anteriors són algunes de les postres més interessants del Racionalisme i del Regionalisme d'Inca que evidencien la receptivitat existent davant els nous plantejaments.

La consideració global de l'activitat professional dels arquitectes locals permet afirmar que pràcticament cap d'ells no encaixa dintre de l'ortodòxia del Moviment Modern.

Més que d'arquitectes s'hauria de parlar d'obres en què s'evidencien els plantejaments racionalistes, dins de trajectòries professionals no gaire coherents, a les quals l'alternança de llenguatges és un fet generalitzat.

Finalment, tot i aquesta manca general de compromís, en què el Racionalisme s'adopta com un llenguatge formal i intel·lectual, podem acabar dient que és una de les aportacions més valuoses al patrimoni arquitectònic illenc del segle XX.

"Un estil, un gènere s'oblida quan perd la seva finalitat primordial respecte de l'arquitectura. L'objectiu és omplir les necessitats dels homes de cada època. Oblidar aquesta veritat equival a matar l'arquitectura. Aquesta és doncs la finalitat per excel·lència del meu treball. El seu àngel benefactor s'anomena raó i funcionalisme, ans el contrari, el seu dimoni més terrible es diu ornamentació i caprici".

(Casas, Francesc i Villalonga, Llorenç, "De Arquitectura" a *El Día*, Palma, 26 de juliol de l'any 1926, citat a Seguí Aznar, Miquel, *La Arquitectura Contemporánea en Mallorca (1900-1947)*, Palma, UIB-Col·legi Oficial d'Arquitectes de les Balears, 1990, p. 221.)

BIBLIOGRAFIA GENERAL

Autors Varis, *Guies de Pobles de Mallorca*, Edita Hora Nova SA, Palma, 1999.

Autors Varis, *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, Volum XI (Veu Muro), Edicions Promomallorca SL, Palma, 1993.

CAPELLÀ, Llorenç, *Diccionari Vermell*, Editorial Moll, Palma, 1989.

ESTEVEZ ORTEGA, E., "El arte de ayer y el de mañana en Italia" a *Última Hora*, Palma, 11 de setembre de 1935.

FERRÀ-PONÇ, D., "Cultura y Vida política a Mallorca" a *Randa*, Barcelona, número II, 1976.

FONTANA, Josep, *Historia: análisis del pasado y proyecto social*, Ed. Crítica, Barcelona, 1999.

GRAÑA, Isabel, *La cultura a Mallorca (1840-1936)*, Edicions Documenta Balear-Quaderns d'Història Contemporània a les Balears, núm. 10, 1998.

KHAN, Hasan-Udin, *El estilo internacional. Arquitectura moderna desde 1925 hasta 1965*, Ed. Taschen, Barcelona, 2001.

JENCKS, Charles, *El lenguaje de la arquitectura posmoderna*, Editorial Gustavo Gili, Barcelona, 1991.

MASSOT MUNTANER, Josep, *Cultura i vida a Mallorca entre la Guerra i la Postguerra (1930-1950)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1978.

SEGUÍ AZNAR, Miquel, *Arquitectura contemporánea en Mallorca (1900-1947)*, COAB-UIB, Palma, 1990.

BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA

AGUILÓ, Francesc, et alia, *Muro, romandre a la memòria*, Associació Cultural Algebelí, Muro, 1997.

"Francisco Casas, Arquitecte (1905-1977)" *D'A*, 10 (MONOGRAFIA), COAB, Palma, 1992.

FIOL, Pere, et alia, *Història de Muro* (Volum IV), Muro, 1991.

FIOL, Pere, PAYERAS, Damià, *Muro i les seves platges*, Ediatorial Everest, L 1993.

GONZÁLEZ, Elvira, *Inventari de l'Arxiu Municipal de Muro*, Consell Insular Mallorca, Palma, 1988.

LUCENA, Martí, et alia, Palma. *Guía de arquitectura*, COAB, Palma, 1996.

ROSSELLÓ, Ramon, ALOMAR, Gabriel, *Història de Muro* (III volums), Palma, 1990-1994.

SAGRERA, Mateu, *Muro en la mano*, Imprenta Vich, Inca, 1934.

L'OBRA ARQUITECTÒNICA DE SEBASTIÀ RIUSEC *ES POLLENCÍ*

PERE RAYÓ BENNÀSSAR

El mestre d'obres Sebastià Riusec Llompart és, sens dubte, una de les figures rellevants, de principis del segle XX, en el camp de l'arquitectura inquera.

Coneixem poc les seves dades biogràfiques. Havia nascut a Pollença, per aquest motiu era conegut amb el nom des *Pollencí*. Estava casat amb Joana Aina Seguí Vicens, membre d'una família benestant pollencina.

Però, molt més que la seva biografia ens interessa la tasca professional que va dur a terme a Inca. Gran part dels edificis que va construir, cronològicament, es poden situar en les primeres dues dècades del segle XX. Els immobles que s'han conservat són considerables i les obres des *Pollencí* foren, durant molt de temps, sinònimes d'obres ben fetes.

A hores d'ara, seria molt difícil valorar l'entorn de l'església de Santa Maria la Major sense les obres de Sebastià Riusec. A final del segle XIX, juntament amb Bartomeu Ferrà, participà en la construcció dels Pòrtics (1885). En el trànsit entre els dos segles dirigí la construcció de la Rectoria, a la plaça d'Orient, l'any 1910 acabà l'antic Hotel Domingo a la plaça de Santa Maria la Major i per les mateixes dates construí Can Domingo, a la placeta de l'Orgue.

Els pòrtics. Fa molt poc, a inicis del segle XXI, s'han acabat els pòrtics projectats a l'antiga plaça de l'església per Bartomeu Ferrà Perelló, essent el mestre d'obres Sebastià Riusec. Són ben visibles les antigues arcades que restaren inacabades durant més de cent anys. En el disseny original, que amb la continuació no s'ha respectat tal com era, hi havia set arcades a la plaça de l'Església i una al carrer Major. D'aquestes vuit arcades, només en construïren cinc i un poc.

La Rectoria. L'enfront, simètric, acaba en un gran frontó. És significativa l'alternança de color a les dovelles dels arcs, a les cadenes verticals que divideixen la façana i damunt les finestres.

A la planta baixa s'obre un gran portal amb arc de mig punt. En el centre de la planta noble una gran finestra balconera protegida per un frontó dona pas al balcó. Les finestres

col·locades a banda i banda del balcó són les més destacades de l'enfront. Les faixes que les envolten tenen a la part superior una ornamentació en forma de creu.

Antic Hotel Domingo. El promotor d'aquest immoble fou Domingo Alzina Jaume. Ara l'edifici és propietat de la parròquia de Santa Maria la Major.

Té quatre plantes amb l'enfront simètric i completament folrat de pedra viva. Obertures i balcons, amb baranes de ferro forjat, es reparteixen regularment per la superfície de la façana. La cornisa, que sobresurt com si fos un voladís pla, és sostinguda per mènsules de pedra. Damunt la cornisa, a la paret del terrat, hi ha gravat 1910, any en què s'acabà la construcció, amb una ornamentació vegetal a cada banda de la data.

Can Domingo. Fou el domicili particular de Domingo Alzina Jaume i té moltes semblances amb l'Hotel Domingo. Ara és propietat de la parròquia de Santa Maria la Major. L'enfront, horitzontal i simètric, tot recobert de pedra viva, té les obertures repartides regularment. Elements arquitectònics destacats són els trecaaigües de la planta noble.

Totes aquestes obres, sòlides, algunes d'elles amb les façanes folrades de pedra viva, tenen com a característiques l'horitzontalitat i la simetria. Es tracta d'obres historicistes que mantenen l'equilibri clàssic.

Sens dubte, l'Historicisme és l'estil predilecte de Sebastià Riusec. Seguint clarament aquesta tendència, dirigeix les obres de Can Buades en el carrer Palmer i les de la casa d'habitatges que es troba en el carrer de la Glòria als números, 14, 16 i 18, on temps enre-re hi va haver l'oficina de correus d'Inca. És una obra semblant a Can Domingo i a l'antic Hotel Domingo, la qual presenta també la façana amb una disposició simètrica i completament folrada de pedra viva.

Can Buades (1908). Casa de tres plantes amb la façana completament simètrica. A la planta baixa s'obre el portal d'arc rebaixat i a les dues plantes superiors hi ha balcons.

Casa del carrer de la Glòria. Casa de tres plantes amb l'enfront simètric, completament folrat de pedra viva. La façana acaba en una cornisa sostinguda per mènsules. A la planta baixa s'obren tres portals en el centre i dues grans finestres en els extrems. Aquestes cinc obertures es repeteixen a les dues plantes superiors, totes elles amb balcons. Tres d'aquests balcons estan col·locats damunt les línies d'imposta i quasi no sobresurten de la façana; els altres dos tenen peanyes aguantades per cartel·les de pedra viva. Les baranes dels balcons són de ferro forjat.

Altres dues obres, ben interessants, de Sebastià Riusec són Can Amengual, ara coneguda com Cas metge Cifre, en el carrer Palmer i Can Ensenyat, en el carrer General Luque. En aquest cas es tracta de dues cases senyorials. En elles, es Pollencí manté la disposició equilibrada i simètrica en els exteriors, però a l'interior, al jardí i a les reixes, apareixen elements característics del modernisme popular. Hi destaquen les decoracions amb rajoles ceràmiques tant de Can Amengual com de Can Ensenyat. A Can Amengual l'orna-

Sebastià Riusec Llompart *es Pollencí*

mentació vegetal i floralista també es pot veure a l'exterior, molt especialment a les reixes de tancament del jardí.

Can Amengual és un exemple característic de casa d'una família benestant de principis del segle XX. La façana principal, de dues plantes i porxo, acaba en una gran volada de fusta. Hi destaca la planta noble amb dos balcons; un, el més important, situat damunt el portal rodó de la planta baixa, i l'altre, a la part esquerra del frontis. Les finestres balconeres s'obren a les dues plantes i estan protegides per trencaaigües rebaixats. Al porxo, les finestres són apaïssades. La façana té, gairebé, una distribució simètrica. Es distingeix per l'horitzontalitat i l'equilibri característics de Sebastià Riusec. No obstant això, amb elements clàssics, hi mescla una decoració més innovadora, d'influència modernista, com el fullatge que ornamenta la clau de l'arc de damunt el portal principal i les mènsules que aguanten els balcons i el trencaaigües. Exteriorment, els detalls modernistes es troben, així mateix, a les baranes de les finestres balconeres i a la reixa del jardí del carrer de la Glòria, que mostra decoració vegetal amb un predomini de les línies corbes.

L'interior accentua, encara més, les característiques de casa de família acomodada. Les característiques modernistes estan més marcades que a l'exterior, especialment a la planta baixa. Això es nota als paviments hidràulics; a les parets recobertes, a la part baixa, per rajoles ceràmiques de colors; al treball de marqueteria a les portes i finestres; a les vidrieres de colors; a l'escala amb la barana de ferro forjat; i a l'ornamentació geomètrica i floral dels cel-rassos.

S'accedeix a l'entrada de la casa amb tres escalons. Dues habitacions rectangulars es troben a cada costat d'aquest vestíbul. Per la porta del fons, es passa a un gran saló rectangular, l'espai més destacat de l'immoble. A l'esquerra d'aquesta sala una triple arcada, aguantada per pilars octogonals amb capitells de fullatge, dona pas a l'escala de marbre blanc, amb el primer tram corb, que ens permet pujar a les plantes superiors, on es troben les cambres. En quasi totes les dependències de la planta baixa es veuen els detalls ornamentals ja esmentats en el paràgraf anterior. Sols hem d'afegir una xemeneia de marbre, amb decoració floral, instal·lada en una de les parets laterals del saló.

Des del saló es pot sortir al jardí a través d'un porxo sostingut amb pilars. En aquest lloc destaca, a més de les reixes que miren al carrer de la Glòria, la cisterna amb el coll octogonal i la decoració modernista floral en el ferro que aguanta la corriola.

Can Ensenyat té dues plantes i porxo. L'enfront es caracteritza per la seva horitzontalitat i simetria. Acaba en un gran voladís de fusta decorat amb motlures. En el centre de la planta baixa hi ha un gran portal rodó amb una finestra a cada banda. A la planta noble s'obren tres finestres balconeres amb els seus balcons corresponents col·locats just damunt les obertures de la planta baixa. El porxo segueix l'esquema de les altres dues plantes amb tres finestres més petites.

En el pati, que mira al carrer de son Odre, s'usa la ceràmica com a element decoratiu. Les rajoles tenen dibuixos geomètrics i hi predominen els colors blau i blanc. Aquesta ornamentació ceràmica es veu particularment a les pasteres octogonals i a la font, també octogonal, que es troba en el centre del pati. Igualment les rajoles decoren el basament de les columnes amb capitell jònic que sostenen la galeria coberta del terrat.

Finalment, Sebastià Riusec intervingué en la construcció del convent de les monges Franciscanes, a la placeta de l'Àngel, a final del segle XIX, i en el convent de les monges de la Caritat, en el carrer de Sant Francesc, la segona dècada del segle XX, obres que posteriorment han sofert reformes importants.

No es pot parlar d'arquitectura del segle XX a Inca sense tenir en compte la personalitat d'aquest mestre d'obres pollencí. Inca seria menys ciutat sense la seva obra.

INCA, 2000. LA IMMIGRACIÓ EXTRACOMUNITÀRIA AL COR DE MALLORCA

DAVID ABRIL HERVÀS

"Tota persona té el dret a circular lliurement i a elegir la seva residència al territori d'un Estat" (art. 13 Declaració Universal dels Drets Humans).

1. Inca i les migracions

La vinculació entre les migracions i la situació econòmica és una constant històrica. La gent que deixa el seu lloc d'origen ho fa per establir-se (temporalment o definitivament) a un nou espai geogràfic on la situació econòmica i/o política i, per tant, les oportunitats per aconseguir un lloc de feina i la prosperitat necessària per aixecar una família són més nombroses.

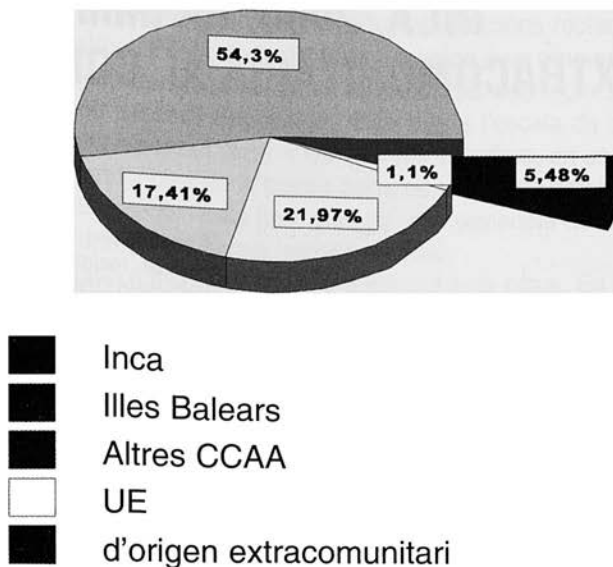
A Inca, pel seu caràcter industrial, el saldo migratori ha estat positiu gairebé al llarg d'aquests cent anys. Llevat d'alguns casos concrets, i a diferència d'altres municipis de l'illa¹, l'emigració cap a Amèrica del Sud a finals del segle passat i després de la Guerra Civil va ser escassa. En canvi, la immigració (bàsicament peninsular i andalusa) sobretot a partir dels anys cinquanta, i amb intensitat als seixanta i setanta, va conformar no sols l'actual piràmide de població de la ciutat, on una generació després encara hi ha prop d'un 25% dels habitants que han nascut a altres comunitats autònomes de l'Estat espanyol, sinó que alhora que contribuïa a la prosperitat de la nostra indústria conformava el nostre model de relacions socials amb tots els seus avantatges (la riquesa cultural i el mestissatge) i el seus inconvenients (la situació de disglòssia, molt més preocupant que a altres municipis del Raiguer) i encara ara els reptes pendents.

En els darrers anys, i particularment a partir de 1996, el nostre municipi ha rebut també un allau de nous pobladors d'encara més enfora, de països de més enllà de la Unió Europea, tot i que geogràficament més a prop i amb els quals compartim la Mediterrània: del nord d'Àfrica, però també de l'Europa exsoviètica, dels països d'Amèrica Central i del Sud, de la Xina...

¹ SERRA i BUSQUETS, Sebastià: *L'emigració mallorquina a Amèrica Llatina de començaments de segle fins els anys 30. El cas de l'Argentina*, Ed. Ajuntament de Palma, 1986

Així, ens convé per començar fer una aproximació descriptiva al “pastís” de la composició demogràfica del nostre municipi, segons el lloc de naixement dels seus habitants, i clarificar en línies generals de quina realitat parlem:

Figura1.- Població a Inca segons lloc de naixement

Com podem apreciar a la figura 1, el fet migratori a Inca (sobretot, com ja hem dit, l'immigratori), ha conformat aquests anys una ciutat molt plural i diversa en la seva composició.

Per això, posar-nos a parlar de la immigració extracomunitària pot semblar arriscat, si més no ambiciós. I ho és. La intenció d'aquest treball és no sols analitzar des de diverses perspectives la immigració estrangera a Inca i desmuntar falsos estereotipus al respecte - malauradament estesos-, sinó també ajudar a crear camins d'integració i de convivència, sols assolible des d'una consideració de la immigració com quelcom natural i indèstriable de la vida, la família, els amics, el passat i potser el futur de tots i cadascú de nosaltres.

No obstant això, i en parlar de la immigració extracomunitària en particular, cal parlar de les evidents limitacions objectives per a qualsevol tipus d'estudi al respecte:

1) la manca d'un registre efectiu dels immigrants extracomunitaris, tot i que el nombre d'empadronats/des a Inca és prou elevat: la por dels indocumentats que l'administració tenguí les teves dades és un factor dissuasiu a l'hora de poder manejar un registre qualitatiu quant a la informació del col·lectiu d'estudi. Tot i això, prendrem com a punt de partida d'aquest estudi el padró municipal d'habitants actual i el de 1996;

2) el mateix desinterès per estar empadronat: de fet, bona part dels nous empadronaments responen a la necessitat de justificar documentalment la residència per a la trami-

tació de l'estrangeria o a demanda de prestacions dels serveis socials locals;

3) la mateixa desinformació dels interessats, desconeixement del sistema administratiu i l'idioma són altres factors condicionants.

A més, hem de distingir entre la població nascuda a l'estranger (1.301 habitants de 23.732 a 6/10/00) i la població amb nacionalitat estrangera extracomunitària (1.214 de 23.848 habitants a 16/10/00).

En qualsevol cas, el factor més limitatiu és la dissociació entre població de dret i de fet. Així, de dret considerarem els empadronats², aclarint que no vol dir que gaudeixin d'una situació administrativa regularitzada³; la població de fet és possiblement molt major, sobretot si tenim en compte els condicionants esmentats.

2. El procés d'arribada dels extracomunitaris

Cal recordar que arran de la crisi de la indústria del calçat, la recessió econòmica, amb el tancament de fàbriques i l'acomiadament de prop de 4.000 persones dels seus llocs de feina a Inca tengué una repercussió directa sobre l'evolució de la població: així, el 1991, Inca tenia 20.432 habitants de dret, menys encara que una dècada enrere, el 1981, quan la ciutat comptava ja amb 20.747 habitants.

No serà fins gairebé mitjans dels anys 90 que Inca, amb la consolidació del procés de reestructuració del sector de la pell i la sabata i el creixement específic del sector de la construcció (en paral·lel a la resta de la CAIB) que començarà a recuperar població.

Figura 2.- Evolució de la població d'origen extracomunitari en relació amb la població total

anys	1996	1997	1998	1999	2000 (a 6/10/00)
població total	20.848	21.683	22.044	22.683	23.732
nacionalitat estrangera*	153	260	426	672	1.115

* extracomunitària

Elaboració pròpia, a partir de les dades del Padró Municipal a 6/10/00.

2 Tot i que si ens atenem al sentit estricte del terme, i d'acord amb el marc legal, no és cert que els immigrants extracomunitaris gaudeixin dels mateixos "drets" i prestacions com a ciutadans que la població autòctona; per tant, utilitzarem aquesta denominació només de manera orientativa (...).

3 De fet, si tenim en compte que pel Procés Extraordinari de Regularització, només s'han acceptat 2.317 permisos de treball i residència en relació amb 4.458 sol·licituds de regularització; l'any 1999, els permisos concedits durant tot l'any foren 3.000 menys que just al primer semestre de 2000. Font: "Indicadores de la inmigración y el asilo en España núm. 10", Observatorio Permanente de la Inmigración, IMERSO, Madrid, juliol 2000 i informacions aparegudes a *Diario de Mallorca*, 25/10/00, p. 13. Amb aquestes magnituds tan ajustades, és molt probable que la totalitat dels empadronats a Inca tinguin regularitzada la seva situació administrativa.

El 1996, només el 0,73% de la població d'Inca era d'origen extracomunitari, una proporció gairebé testimonial, sobretot si la comparam amb els nivells d'immigració extracomunitària d'altres llocs de l'Estat espanyol, com Andalusia o Catalunya, o fins i tot amb sa Pobla, que el 1996 ja comptaven amb un contingent prou important de ciutadans d'origen extracomunitari, i que han participat d'una anterior onada d'immigració, des de mitjans dels 80.

Així doncs, podem afirmar que el creixement poblacional d'Inca als anys 90 es deu en bona mesura a un saldo migratori positiu (molt més que no pas pel creixement natural de la població), tant de persones procedents d'altres comunitats autònomes de l'Estat -mereixedor d'un estudi en profunditat pel seu insospitat volum-, d'altres municipis de l'illa o fins i tot, que és del que es tracta, d'altres països de fora de l'àmbit de la Unió Europea. Podem assenyalar sense cap dubte que la primera característica del procés d'arribada dels extracomunitaris a Inca és la importància numèrica associada a un curt interval de temps: de fet, prop del 70% dels immigrants estableix la seva residència a Inca entre els anys 1999 i el 2000, que encara no ha acabat (...).

Les causes d'aquest augment del saldo migratori ja les apuntàvem: si ho veiem des del punt de vista dels nouvinguts, l'extremada pobresa de les seves terres d'origen -i el conseqüent "efecte crida" que representa un lloc, per molt llunyà que sembli, on es demanda contínuament mà d'obra⁴- i, en segon terme, la inestabilitat política i social (Europa de l'Est, Àfrica Subsahariana...); si ho veiem des del punt de vista de per què han estat "atrets" justament per Inca, les causes són diverses i, respectivament, per aquest ordre:

1.- L'augment exagerat del sector de la construcció a tota l'illa i a Inca en particular és un creixement que té el seu reflex clar a les estadístiques d'atur registrat i als índexs d'ocupació del municipi⁵, on apreciam que: a) es produeix el major nombre de col·locacions dels darrers anys, amb un nivell d'atur gairebé testimonial, i b) la majoria de les col·locacions es produeixen al sector de la construcció. Cal destacar que la indústria tradicional de la pell i el calçat segueix perdent en contingent de mà d'obra, conseqüència del procés de reestructuració que encara ara pateix el sector i els baixos salaris en comparació als que ofereix la construcció (...).

2.- L'existència d'una enorme borsa d'habitatges desocupats al casc antic del municipi, uns 2.000 aproximadament. Els factors "habitatge" i "allotjament urgent" són, de fet, un dels principals problemes amb què es troben els immigrants extracomunitaris: la recerca de sostre⁶.

A més, aquesta demanda d'habitatge coincideix en el temps amb la saturació del parc d'habitatges de sa Pobla, municipi tradicionalment perceptor d'immigrants, sobretot d'origen magribí. Aquest fet produeix un desviament de la població immigrada de sa Pobla cap a Inca, que també es deu a les "possibilitats" i "avantatges" que presenta l'auge de la construcció, i es percep molt gràficament si creuem les dades de migracions internes segons el municipi

4 Fins i tot les institucions avalen la necessitat de mà d'obra per mantenir l'estabilitat econòmica de la nostra comunitat autònoma, com recull el reportatge aparegut a *Diario de Mallorca* el 23/07/00, p. 2-4: "El freno a la inmigración pondrá en peligro el crecimiento económico".

5 INEM, desembre 1999.

6 Memòries 1998 i 1999 de l'Equip d'Inserció d'Immigrants del Consell Insular de Mallorca, Palma, 1999 i 2000, respectivament.

de procedència (sa Pobla) i destinació (Inca), tot i reconeixent les limitacions d'aquest indicador, ja que ningú de qui va passar a viure de sa Pobla a Inca no tenia cap obligació d'empadronar-se i, per tant, de donar-se d'alta a Inca:

Figura 3.- Migració interna segons municipi de procedència i destinació

anys	1997	1998
altes a Inca procedents de sa Pobla (total)	14	32
proporció d'extracomunitaris	11 / 14	24 / 32

Elaboració pròpia a partir de *Migracions a les Illes Balears 1997 i 1998*, IBAE, Palma de Mallorca, 1998 i 1999 respectivament.

3.- En tercer lloc, tot i que relacionat amb l'anterior, la centralitat geogràfica de la nostra ciutat, factor que trobam associat a determinats components de l'estudi, com els senegalesos, especialitzats en la venda ambulat (..).

Per acabar amb aquesta descripció del procés d'assentament, assenyalarem la darrera de les característiques d'aquest procés: es tracta d'un procés on diversos indicadors, com la proporcionalitat entre dones i homes, el nombre de matrimonis existents i el nombre d'infants establerts, apunten cap a una aparent estabilitat o sedentarització -sense parlar d'altres que tractarem més endavant, com la creació d'empreses o l'establiment d'institucions religioses-. És a dir, que si a un primer moment podíem parlar d'una immigració pràcticament "d'homes" que venien a treballar, ja podem parlar d'un segon moment, l'actual, on el nivell de reagrupaments familiars (molt limitat per la legalitat) ens indica que les raons per tornar a les seves terres d'origen són ja molt poques, i la voluntat d'establir aquí la residència definitiva, moltes més:

Figura 4.- Proporcionalitat de gènere en el procés d'assentament a Inca

	HOMES d'origen extracomunitari	DONES d'origen extracomunitari	total
1996	107	46	153
1997	187	73	260
1998	292	134	426
1999	429	243	672
2000*	699	416	1.115

* Fins a 6/10/00

Elaboració pròpia, a partir de dades del Padró Municipal d'Habitants a 6/10/00

Figura 5.- Distribució per edats de la immigració extracomunitària (a 6/10/00)

De 0 a 14 anys	230
De 15 a 64 anys	871
Més de 65 anys	14

Elaboració pròpia, a partir de dades del Padró Municipal d'Habitants a 6/10/00.

3. La composició dels nouvinguts

Dels estrangers amb nacionalitat extracomunitària podem fer una primera aproximació per la seva procedència:

continent	habitants
Europa de l'Est	20
Amèrica	281
Àsia	40
Àfrica	759

En general, els extracomunitaris procedents de països de l'anomenat "Primer Món" són totalment testimonials (només l'1% del total, corresponent a 11 censats procedents de Canadà i els Estats Units d'Amèrica). La gran majoria dels nouvinguts pertany a països empobrits d'Àfrica (sobretot del Magrib), Amèrica Central i del Sud (molt inestables social i políticament), països de l'antiga Europa de l'Est (sotmesos a una forta reestructuració econòmica i social després de la caiguda del mur), i fins i tot de l'Àsia (associats amb els restaurants de menjar oriental establerts a la ciutat).

Cal destacar que, si bé la primera imatge que li ve a la gent al cap en parlar d'immigrants extracomunitaris és la d'un marroquí, el col·lectiu magribí (marroquins, algerians i tunisians) -efectivament el més nombrós- representa només el 62% (682 censats) del total dels extracomunitaris assentats a Inca. La resta d'africans provenen de regions subsaharianes, sobretot del Senegal.

Aquesta "visibilitat"⁷ del col·lectiu magribí respon tant a estereotipus maniqueus creats per la gent com al nivell de cohesió existent al grup, en bona part a causa de la llengua que comparteixen (l'àrab, tot i les múltiples varietats dialectals i llengües berbers dels nou-

7 NARBONA REINA, Luis M.: "La nueva inmigración en el Baix Llobregat", a *La Factoria*, núm. 2, febrer 1997.

vinguts) i les creences, la religió islàmica, amb un lloc comú d'oració (la mesquita), i fins i tot els seus propis comerços (la botiga on es ven la carn consagrada i els seus productes típics d'alimentació).

En qualsevol cas, el factor que més afecta la "visibilitat" de la immigració com a una qüestió de magribins és la distribució geogràfica dels immigrants a la ciutat d'Inca: és lògic que els immigrants extracomunitaris, com hem vist òbviament desplaçats per motius econòmics, ocupin a Inca, prioritàriament, les cases antigues del centre, on el valor de l'habitatge, pel seu estat de degradació, és menor, així com en segon terme, cases al camp, sovint sense l'acondiciament necessari

	Districte 1		Districte 2		Districte 3	
	immigrants censats	% sobre població total	immigrants censats	% sobre població total	immigrants censats	% sobre població total
Secció 1	106	4,24	120	6,79	139	14,1
Secció 2	69	3,98	58	2,74	116	8,81
Secció 3	85	7,08	91	5,96	76	6,21
Secció 4	82	4,24	62	3,73	24	1,08
Secció 5	29	2,85	35	2,67	22	1,82
total	371	26,63	366	21,89	377	32,02
total immigrants						1.114

Elaboració pròpia, a partir de les dades del Padró Municipal d'Habitants.

D'una primera lectura de la figura 6 es pot deduir clarament la concentració dels immigrants a les seccions que podem dir que constitueixen el "casc antic" i que s'han destacat a l'anterior taula: 1-3, 2-1, 3-1, 3-2 i 3-3. El sector que presenta un nivell més alt de concentració, sobrepasant en deu punts a la mitjana (entorn al 5% del total), és el sector 3-1, que comprèn la franja que va des del carrer dels Hostals al carrer Martí Metge, una de les zones que concentra un bon nombre de cases antigues. L'altre extrem el marca el sector 3-4, que es correspon aproximadament amb la zona des Blanquer, amb molts habitatges nous i una alta densitat de població, però sols amb un 1,08% d'immigrants empadronats. Als sectors esmentats corresponents al "casc antic", a més, la composició predominantment africana de la immigració (en relació amb les proporcions amb altres ètnies o continents a nivell

Si bé l'onada d'immigrants del Magrib de mitjans dels 80 a mitjans del 90 era dels nuclis urbans i la zona nord-oest del Marroc (antic protectorat espanyol), bona part dels nous vinguts a Inca corresponen a la zona del Rif (nord-est), concretament a la província de Nador, la més rural del país. El camí d'entrada a Espanya és via Ceuta o Melilla¹⁰. Com és lògic, la migració es realitza a partir de xarxes de relacions familiars o coneguts, i per això a Inca es produeix, com a altres casos, una petita concentració d'immigrants que vénen del mateix poble o zona.

El fet que Inca (i la comarca, en al·lusió directa a sa Pobla) sigui a cavall entre el camp (ara per ara, un segon recurs), la costa (equidistant entre Palma i la zona d'Alcúdia-Pollença-Can Picafort) i la potent indústria de la construcció del municipi i la comarca es converteix en un important atractiu.

Amb un sistema de vida fonamentat en una cultura amb una llengua (l'àrab) i una religió (l'Islam) que els unifica, la vida en comunitat es desenvolupa entorn a la mesquita. A Inca, la primera mesquita, al carrer de Jaume Salord, es va inaugurar el 1998, quan la comunitat musulmana al municipi començava a ser important numèricament; el lloc no és excel·lent, sobretot si el comparem amb els seus homònims de culte catòlic, sobretot pel que fa al nombre d'assistents, entre 150 i 250 persones hi van diàriament els horabaixes a participar de l'oració. L'imam, l'encarregat de llegir els versos de l'Alcorà, desplaçat des de Palma, és pagat entre totes les famílies de la comunitat.

Per altra banda, la solidaritat islàmica converteix al mateix temps la mesquita en un vertader esmorteïdor de conflictes socials, ja que esdevé, de fet, l'únic lloc d'allotjament urgent per als immigrants extracomunitaris del municipi, amb l'únic requisit de compartir la fe de l'Islam. També cal destacar la creació d'empreses per part dels immigrants més veterans, en particular al sector de la construcció, com El Ayachi Yah-Ya i Abdoullah Afkir.

L'any 1999 es va obrir una carnisseria, Islam, davant el temple del carrer de Jaume Salord, on es ven carn consagrada (llevat del porc, que la religió els prohibeix menjar), juntament amb cuscús, espècies i altres productes d'alimentació típics del Magrib.

Entre les tradicions més destacables d'aquesta comunitat, i que en part tenen també cada vegada més una repercussió major en el sistema de relacions socials de l'illa¹¹, cal destacar el ramadà, la principal festa musulmana, que dura 40 dies, i la festa del me'ò Aid-el-Kebir, poc després de la Pasqua cristiana.

Cal destacar la identificació que fa l'Islam entre poder polític i religió, fet que converteix la mesquita en el vertader referent social de la comunitat, i més encara quan a la major part del contingent d'immigrants a Inca, pel seu recent establiment (a diferència dels estrangers provinents de la UE), la legislació estatal els nega la participació en les diferents convocatòries electorals¹², tot i que cotitzen a la Seguretat Social i paguen els mateixos impostos que els autòctons, als diferents àmbits.

10 El fort creixement de la xifra de persones arribades a Mallorca l'any 99 des d'ambdues ciutats per la forta pressió migratòria a la frontera amb el Marroc és recollit a *Diario de Mallorca*, 16/05/00 - "Los inmigrantes llegados a la isla desde Ceuta y Melilla se multiplican por cuatro".

11 Vegeu el Conveni Laboral del Sector Agrari signat l'any 1999, que recull, entre altres, el dret a gaudir -sense remuneració- d'algunes de les jornades considerades com a festives pels musulmans (...).

12 Fet que mereix una important reflexió, perquè pot fomentar una crisi de representativitat de les institucions democràtiques i una desconfiança dels nous vinguts cap a aquestes (...).

Quant als enterraments, és important saber que el ritus musulmà exigeix que les restes dels seus morts descansin en contacte amb la terra, per la qual cosa el col·lectiu s'ha adreçat en diverses ocasions a l'Ajuntament sol·licitant un espai annex al cementiri municipal d'Inca, que els ha estat negat. Ara per ara, aquest fet obliga a la repatriació dels cadàvers, amb un cost d'entre 400.000 i 500.000 ptes., que és assumit per la comunitat (...).

Els matrimonis se celebren a edats molt tempranes, i la taxa de fecunditat, també aquí, és prou alta en comparació a la població autòctona. A les famílies que venen del Rif, de les zones més rurals de la província de Nador -moltes a Inca, com hem dit-, la dona¹³ es considera per davall dels homes, que a més aprofiten el desconeixement de l'idioma d'elles (no sols no parlen castellà o català, sinó ni tan sols àrab, sols dialectes berbers) per reforçar el seu domini, tutelant les seves sortides al carrer i retirant, fins i tot, les adolescents de l'escola a l'arribada de la menstruació. També es donen casos a Inca, en aquest sentit, d'infants en edat escolar que no són escolaritzats perquè tampoc no ho eren al seu poble d'origen (...).

Aquests fets, doncs, no es corresponen tant a la imatge -malauradament estesa- de "l'integrisme" islàmic, com a la procedència rural i els costums ancestrals (però igualment rebutjables) d'aquestes famílies.

Allò cert és que la percepció que tenim des de la nostra societat envers l'organització social dels musulmans és carregada de prejudicis¹⁴, fins i tot associada al ressorgiment d'un nou racisme¹⁵ d'allò més subtil, i realment no ens hem avesat a reconèixer la doble pluralitat present a l'espai religiós europeu.

4. Les traves a la integració

Parlar "d'integració" és una obligació per a aquest treball. Però, per començar, convé clarificar què entenem per aquest concepte:

- la integració va més enllà d'allò legal.
- no s'ha d'identificar amb integració cultural.
- parlem d'un procés d'interacció, d'adaptació mútua.

Des d'aquestes consideracions, val a dir que apostar per la integració efectiva dels nouvinguts exigeix canvis no sols per a ells, perquè "s'integrin", sinó superar des de la comunitat receptora, nosaltres mateixos, la negació de l'altra¹⁶.

Per això, parlar d'integració sense parlar d'igualtat de drets és una autèntica quimera. Per parlar d'integració, doncs, cal que comencem a parlar del "dret a tenir drets" dels nouvinguts i de les traves més freqüents amb què es troben, sovint relacionades amb el binomi exposat.

13 És del tot interessant per aproximar-se a l'estudi de la realitat de les immigrants marroquines a Espanya recórrer al llibre *Procesos de Inserción y Exclusión Social de las mujeres inmigrantes no comunitarias*, editat pel Col·lectiu IOE, Madrid, desembre 1996, al capítol relatiu a aquest col·lectiu (p. 128-138).

14 MORERAS, Jordi: "Musulmanes en Europa occidental", *La Factoria*, núm. 9, setembre 1999.

15 GIMENO, Javier: "Racismo y aporofobia", *Derechos para Todos*, núm. 1, juliol 2000.

16 DE LUCAS, Javier: "Elementos para un debate. En torno a la Ley de Extranjería", *Le Monde Diplomatique*, núm. 56, BCN, juny 2000.

Prendrem com a mostra per a aquest apartat les memòries de l'Equip d'Inserció d'Immigrants del CIM dels anys 1998 i 1999¹⁷. D'un total de 237 expedients nous a tota l'illa de Mallorca l'any 1999, 111 corresponen a la comarca d'Inca -amb un àmbit comarcal prou extens, que va des de Marratxí fins a Alcúdia-, i d'aquests, 40 corresponen a famílies d'immigrants extracomunitaris amb residència a Inca, i 36 a sa Pobla, sumant entre ambdós municipis prop del 70% dels casos. Dels 576 nous usuaris registrats a l'EII, 276 pertanyen a la comarca d'Inca, 228 a la de Manacor, i 71 a la de Palma (...).

Entre els problemes més freqüents amb què es troben els immigrants, recollits per ambdues memòries, destaquen per aquest ordre:

1. Estrangeria. El 78% de les demandes registrades a l'EII corresponen a la qüestió dels "papers". És una dada molt simptomàtica, sobretot si tenim en compte que l'any 1999 encara era en vigor l'anterior Llei d'estrangeria, i no s'havia obert cap termini de regularització extraordinària (...).

2. Problemàtica laboral. Molt relacionada amb l'anterior, bona part dels usuaris demandants de regularització eren "reincidentes" a intentar obtenir el permís de treball, frustadament des de dos o tres anys enrere. És un reflex del que representa aquest problema: els immigrants són considerats, en primer lloc, en la seva qualitat de mà d'obra, és a dir, com a instruments, més que no pas com a ciutadans. En segon lloc, la seva "instrumentalització" va acompanyada sovint d'abusos en els contractes, sous més baixos¹⁸ que els de la població autòctona, i pitjors condicions laborals en general. A vegades, els abusos vénen avalats pel desconeixement de l'idioma i per la indefensió de la situació administrativa de l'immigrant, ja sigui per la manca (total o transitòria) de documents de regularització, segons reconeixen els mateixos sindicats¹⁹ i el CITE.

Bona part de les demandes, en aquest sentit, fan referència també a la sol·licitud de feina per obtenir un precontracte, que els permet accedir amb posterioritat al permís de treball necessari per a la regularització administrativa.

3. Sanitat. Fins a l'any 1999 no es va reconèixer el dret a l'assistència primària a dones embarassades i infants immigrants, simplement pel fet que la seva situació legal era irregular; fins aleshores, doncs, l'atenció depenia de la "bona voluntat" (o no) del metge de torn i/o dels serveis especialitzats de l'ONG Metges del Món desplaçada a l'efecte als diferents Centres de Salut de l'illa. A pesar d'això, el nombre de demandes en aquest apartat a l'EII ha augmentat un 32% respecte a 1998. Hores d'ara, segueixen sense dret a cobertura sanitària els adults en la mateixa situació, i les demandes registrades per abusos en el cobrament o facturació de serveis d'hospital i urgències són nombroses.

17 Equip d'Inserció d'Immigrants: Memòria de l'EII gener-desembre 1998 i Memòria 1999 de l'EII, Palma, 1999 i 2000, respectivament.

18 És interessant en aquest sentit l'Estudi de la Universidad Pontificia Comillas - Instituto Universitario sobre Migraciones publicat a *El País*, 01/08/00, on s'assenyala que els treballadors marroquins i peruans perceben unes 106.000 ptes. de mitjana salarial, enfront a les 134.000 dels serveis i 158.400 ptes. de la construcció que perceben els assalariats espanyols (...).

19 L'informe de SOS-Racisme sobre els casos de racisme a l'Estat espanyol-2000 fa referència a diversos casos d'abusos a Balears, denunciats per CITE-CCOO i recollit a *Diario de Mallorca*, 23/07/00.

4. Serveis Socials i Habitatge. Aquesta darrera és la pitjor de les traves. La mateixa Memòria del 99²⁰ destaca que es tracta d'una de les principals dificultats per aconseguir una real integració dins els municipis, fet que es veu agreujat per situacions de rebuig i comportaments racistes²¹. A més, la manca d'habitatges i la insalubritat²² d'aquests en moltes ocasions posen traves a altres factors necessaris per assolir una vida digna al municipi, destacant el reagrupament familiar, principal problema en el marc de les gestions d'estrangeria després dels permisos de treball i residència.

5. Educació. A causa de l'elevat nombre d'infants extracomunitaris i fills d'extracomunitaris a Inca (230 menors de 14 anys), els problemes a l'àmbit educatiu són diversos, i van des de l'escolarització (recerca d'escola, manca d'informació, concentració als col·legis públics en relació amb els concertats, etc.)²³, a la normalització dels estudis iniciats a les terres d'origen, accés a prestacions o ajudes del sistema educatiu, etc.

Cal destacar que no és difícil trobar encara ara un bon nombre d'infants menors de 16 anys, és a dir, en edat escolar obligatòria, jugar i passejar pels carrers de la ciutat en horari escolar. També hi ha dificultats per a l'anivellació i manquen, amb l'escolarització, recursos i mecanismes per a la integració dins les escoles i instituts. Així com tot un seguit d'assignatures pendents: reforçament de l'alfabetització per a joves i adults, ensenyament de la llengua autòctona i espanyola -tot això amb horaris adients a la realitat sociolaboral dels afectats-, etc.

5. Conclusions. Propostes per a la integració i la convivència

Inca, a 100 anys del seu reconeixement com a ciutat, té endavant el repte d'assumir el fet de ser una ciutat oberta, amb totes les seves conseqüències i en la línia que assenyalen M. Castells i J. Borja²⁴: una ciutat europea capaç de reconèixer el seu caràcter multicultural²⁵: "Sols una Europa genuïnament democràtica capaç de dur endavant una política de multiculturalitat pot ser un factor d'estabilitat en el món i pot combatre efectivament els desequilibris econòmics entre el nord i el sud, l'est i l'oest, que condueixen a l'emigració desordenada (...)"²⁵. Un reconeixement que s'ha de practicar des de l'acció concreta des de les institucions i des del comportament individual de cadascú de nosaltres.

20 Op. Cit., p. 15.

21 En aquest sentit, és de tots conegut el rebombori ocorregut a la ciutat el 1998, quan l'Ajuntament va fer retirar un cartell de lloguer d'un habitatge a Inca que aconsellava "absternir-se" als estrangers (...).

22 Cal destacar el reportatge aparegut a *Diario de Mallorca*, 23/07/00, en què es destaca el cas d'un grup d'entorn a vint-i-cinc magribins allotjats al soterrani d'un edifici d'Inca.

23 Només aquest tema hauria de ser un objecte d'estudi més que necessari i urgent, i que escapa a les dimensions d'aquest treball.

24 BORJA, Jordi i CASTELLS, Manel: "La ciudad multicultural", *La Factoría*, núm. 2, febrer 1997.

25 Consell d'Europa: "Europa 1990-2000: Multiculturalism in the city, the integration of immigrants", Estrasburg, *Studies&Texts*, núm. 25. Consell d'Europa, 1993, p. 167, tot i que els acords de Schengen que modificaren posteriorment el tractat de la UE tendeixen a reforçar una Europa excloent enfront als immigrants, reforçant el caràcter defensiu i policial cap a la immigració. La pròxima aprovació de la Carta dels Drets Fonamentals de la Unió Europea és el marc idoni per tractar els immigrants com a veritables ciutadans de dret i de fet, sense contradir com fins ara s'ha fet el principi d'universalització dels drets fonamentals.

Parlar de propostes de feina concretes s'escapa als límits d'extensió d'aquesta comunicació, però sí ens podem permetre apuntar cap a la voluntat dels polítics a dur endavant polítiques d'immigració i integració valentes, aprofitant els exemples pràctics i ben interessants desenvolupades a Andalusia, Euskadi i Catalunya, així com les possibilitats de treball que representa la imminent aprovació del Pla Integral d'Atenció a la Immigració de les Illes Balears, i els dubtes que ens depara una anunciada reforma de l'actual Llei 4/2000 de drets i llibertats dels estrangers residents a l'Estat espanyol i la seva integració social²⁶.

Aquest treball, molt limitat en el temps i l'espai, ha volgut donar testimoni objectiu d'una realitat present, la realitat de la nostra ciutat d'Inca l'any 2000. Aprendre tots i totes a conèixer a partir de la diferència i reconèixer -efectivament- la igualtat dels altres, dels nous, dels qui també són ja ciutadans d'Inca, 100 anys després, ha de ser la principal tasca d'aquesta ciutat.

Agraïments especials a Aina Comas i als amics de CITE-CCOO, l'Equip d'Inserció d'Immigrants d'Inca i a Joan Albert Coll, per la seva col·laboració.

6. Bibliografia

AAVV, "Àfrica, tan a prop i tan lluny", *Perspectiva Escolar*, núm. 219, Associació de Mestres Rosa Sensat, Barcelona, novembre 1997

AAVV, *Les Migracions*, Col. Quaderns "Cultura a la fi de segle", Ed. Ajuntament de Palma, 1989

BORJA, J. I CASTELLS, M., "La ciudad multicultural", *La Factoría*, núm. 2, febrer 1997

CASAS, M., "Sobre la immigració estrangera i els marroquins a Barcelona. Comentari Bibliogràfic", *Revista Bibliogràfica de Geografia y Ciencias Sociales*, núm. 46, Universitat de Barcelona, setembre 1997

CITE-CCOO, "Memoria de los tres programas para la integración de los inmigrantes en Mallorca", CITE-CCOO, Palma, 1996

Consell d'Europa: "Europa 1990-2000: Multiculturalism in the city, the integration of immigrants", Estrasburg, *Studies&Texts*, núm. 25, Consell d'Europa, 1993

DE LUCAS, J., "Elementos para un debate. En torno a la Ley de Extranjería", *Le*

²⁶ Més coneguda com la "Llei d'estrangeria". La llei que es pretén reformar ara va entrar en vigor el gener d'enguany, i encara no ha desenvolupat ni tan sols el reglament per al seu funcionament, però s'anuncien modificacions que apunten cap a la restricció dels drets reconeguts al text legal per als immigrants indocumentats.

Monde Diplomatique, núm. 56, Madrid, juny 2000

EII, Memòria 1999, CIM, Palma, 2000

EII, Memòria de l'Equip d'Inserció d'Immigrants, Gener-desembre 1998, CIM, Palma, 1999

GIMENO, J., "Racismo y aporofobia", *Derechos para Tod@s*, juliol 2000

IBAE, *Migracions a les Illes Balears 1997*, Palma, 1999

IBAE, *Migracions a les Illes Balears 1998*, Palma, 2000

IOE, Colectivo, Procesos de Inserción y Exclusión Social de las mujeres inmigrantes no comunitarias - Informe de Investigación, Colectivo IOE, Madrid, 1996

LUPESCU, F., "Moro/àrab/musulmà... precisions terminològico-conceptuals", *Els Documents de la Tertúlia*, BCN, novembre 1997

MIQUEL, A., *La situació sociosanitària dels immigrants extracomunitaris a Mallorca*, Gabinet Tècnic de CCOO, Palma, 1996

MORERAS, J., "Musulmanes en Europa occidental", *La Factoría*, núm. 9, juny-setembre 1999

NARBONA, L.M., "La nueva inmigración en el Baix Llobregat", *La Factoría*, núm. 2, BCN, febrer 1997

NIDI/EUROSTAT, "Push&pull factors of international migration", www.nidi.nl/pushpull

OPI, *Indicadores de la inmigración y el asilo en España*, núms. 8, 9 i 10, Observatorio Permanente de la Inmigración, IMSERSO, Madrid, 2000

SERRA, S.: *L'emigració mallorquina a Amèrica Llatina de començaments de segle fins els anys 30*. El cas de l'Argentina, Ed. Ajuntament de Palma, 1986

LA BIBLIOTECA MUNICIPAL D'INCA ALS ANYS DE LA GUERRA CIVIL (1936-1939)

JUAN FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ
ISABEL MARIA GONZÁLEZ BLANCO

Les informacions recopilades a les actes de l'Ajuntament d'Inca que estan relacionades amb la Biblioteca Municipal no són molt abundants. Malgrat tot, ens mostren un fet curiós: durant els mesos de República que s'inclouen dins aquest treball (des de gener fins a juliol de 1936), l'objecte d'interès de l'Ajuntament era la secció Infantil de la Biblioteca Municipal, ja que s'hi centren totes les referències recollides. Pel contrari, quan la Guerra Civil espanyola va començar, la Biblioteca Municipal en general ocupà aquest lloc principal des del primer moment de la contesa. No hi ha cap dubte que la filosofia que impregnà l'ideal polític de cada moment jugà un paper important en aquest canvi de focus d'interès.

La primera vegada que trobam un esment sobre la Biblioteca Infantil - el dia 24 d'abril de 1936 - se'ns dona a conèixer que, a proposta d'un dels regidors de l'Ajuntament, el Sr. Mateu, el Ple de l'Ajuntament havia acordat subscriure's amb 25 pessetes a la convocatòria oberta pels llibres d'aquest local, iniciada per l'Institut Elemental de Segona Ensenyança d'Inca.¹

Alguns mesos després, el dia 12 de Juny de 1936, es donà a conèixer una comunicació del director de l'Institut Elemental, en què donava compte dels llibres adquirits mitjançant la subscripció oberta per a la creació de la Biblioteca Infantil. El regidor Mateu, afirmà que aquesta biblioteca havia quedat instal·lada al local municipal i proposà (i s'acordà) donar les gràcies al claustre de l'Institut.²

Pocs dies abans de començar la Guerra Civil espanyola -el dia 10 de juliol de 1936- trobam la darrera referència a la Biblioteca Infantil a les actes de l'Ajuntament. En ella es

1 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 24 de Abril de 1936", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 34, signada per L. Maicas (tinent batle), Rubert (regidor), Cabrer (regidor), Cabrer (regidor), Reus (regidor), Martínez (regidor), Figuerola (regidor), Mateu (regidor), Capó (regidor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'Arxiu Municipal d'Inca (AMI).

2 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 12 de Junio de 1936", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del día 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 51, signada per Pedro P. Capó (batle), Mateu (regidor), Reus (regidor), Rubert (regidor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

notifica que, novament a proposta del regidor Sr. Mateu, s'havia acordat construir una pres-tatgeria per a la Biblioteca Infantil.³

No és fins l'any següent -el 24 de febrer de 1937- quan trobam la primera notícia sobre la Biblioteca Municipal, després del canvi de règim. Aquesta informació sorgí a causa de la dimissió presentada per la seva bibliotecària, María Rotger Solivellas, la qual va ésser substituïda per Catalina Rotger Solivellas, qui va acceptar el càrrec amb el mateix caràcter d'interinitat que havia tingut fins a aquell moment.⁴

Un any després -el dia 26 de gener de 1938- trobam una nova ressenya relativa a la Biblioteca Municipal. En aquesta ocasió se'ns comunica que el Ple de l'Ajuntament havia acordat adquirir diverses obres per a aquest local.⁵

Transcorregut mig any, a l'Acta del dia 15 de juny de 1938, s'informà que s'havia decidit efectuar les reparacions necessàries a l'edifici on estava instal·lada la Biblioteca Municipal, així com també a les persianes de les seves finestres⁶. Una setmana després -el 22 de juny- es ratificà la decisió de realitzar les esmentades reparacions i s'afegí el fet que es farien conforme a les indicacions de l'arquitecte⁷. I a l'Acta del dia 31 d'agost del mateix any apareix una nova menció a aquest tema, junt amb una altra informació de gran interès:

"El Sr. Figuerola interesó el arreglo del edificio de la Biblioteca, que es asunto urgente, toda vez que las aguas pluviales se filtran. El mismo Sr Figuerola trató de la conveniencia de hacer un nuevo espurgo de las obras de la Biblioteca, por existir algunas contrarias a los ideales del nuevo Movimiento Nacional".⁸

El tema de les obres purgades és una clara mostra de les mesures que començà a prendre el Nuevo Movimiento Nacional en relació amb totes les possibles fonts d'informació

3 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1936. Sesión del día 10 de Julio de 1936", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 59, signada per Pedro p. Capó (batlle), B. Cabrer (regidor), L. Maicas (regidor), A. Mateu (regidor), B. Rubert (regidor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

4 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1937. Sesión del día 24 de Febrero de 1937", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 98, signada per Juan Erasmo Fluxá (batlle), B. Ferrer (gestor), B. Caldentey (gestor), A. Beltrán (gestor), A. Aguiló (gestor) i J. Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

5 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1938. Sesión del día 26 de Enero de 1938", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 149, signada per Juan Erasmo Fluxá (batlle), Socias D. (gestor), Figuerola (gestor), Adrover (gestor), Busquets (gestor), Ramis (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

6 Vegi: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1938. Sesión de día 15 de Junio de 1938" a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 167, signada per Juan Erasmo (batlle), Socias D. (gestor), Figuerola (gestor), Adrover (gestor), Busquets (gestor), Ramis (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

7 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1938. Sesión del día 22 de Junio de 1938", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 168, signada per Juan Erasmo Fluxá (batlle), Socias D. (gestor), Figuerola (gestor), Adrover (gestor), Busquets (gestor), Ramis (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

8 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1938. Sesión del día 31 de Agosto de 1938", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 178, signada per Lorenzo Fluxá (batlle), Socias D. (gestor), Socias A. (gestor), Erasmo (gestor), Figuerola (gestor), Beltrán (gestor), Busquets (gestor), Alcina (gestor), Ramis (gestor), Mir (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

que comunicuessin als ciutadans idees contràries als ideals polítics imperants, de manera que el poguessin posar en perill.

Més tard, el dia 14 d'octubre de 1938, passà a ser centre d'interès la qüestió de l'adquisició d'alguns llibres per a la Biblioteca Municipal, a proposta del gestor Figuerola, "acordando que la Comisión de Cultura los indique".⁹

La darrera notícia sobre la Biblioteca Municipal que trobam dins el període de temps que recull aquest treball i de la qual tenim constància apareix a l'Acta del dia 9 d'agost de 1939. En aquesta, se'ns informa de la decisió presa pel Ple de l'Ajuntament d'estudiar la manera de traslladar la Biblioteca Municipal al local de Sant Domingo, "... para lo cual se habilitará una de las salas del instituto".¹⁰

9 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1938. Sesión del día 14 de Octubre de 1938", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 3-1-1936 a 30-12-1938*, manuscrita, p. 185, signada per Lorenzo Fluxá (batlle), Erasmo (gestor), Figuerola (gestor), Busquets (gestor), Beltrán (gestor), Alcina (gestor), Ramis (gestor), Mir (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

10 Vegeu: "Acta de las Sesiones del Ayuntamiento de Inca. Año 1939. Sesión del día 9 de Agosto de 1939", a *Libro de Actas Ayuntamiento Pleno del 4-1-1939 a 29-12-1943*, mecanografiada, sense numerar, signada per Lorenzo Fluxá (alcalde), Erasmo (gestor), Fullana (gestor), Beltrán (gestor), Busquets (gestor), Alcina (gestor) i Siquier (secretari), sense catalogar, de l'AMI.

LA INDÚSTRIA DEL CALÇAT A MALLORCA (1929-1939). EL CAS D'INCA

MIQUEL PIERAS VILLALONGA

1.- INTRODUCCIÓ

Varen ésser uns anys crítics els compresos entre 1929 i 1939. En un principi, es va viure un cert estancament a la indústria del calçat, una recessió de dimensions reduïdes. Llavors, els primers mesos de la guerra civil van portar molta inseguretat, una inseguretat que provocà la paralització total de l'activitat a les fàbriques durant alguns mesos. Però a partir de mitjans de 1937 les coses canviaren i un creixement econòmic sobtat va envair una societat dividida políticament i ferida per la repressió. Quin contrasentit: just enmig de la guerra, la tristesa pels morts i els qui patiren represàlies, la desesperació pels fills i esposos en el front conviuen amb una bonança inesperada de la indústria del calçat.

La dècada dels trenta, per la seva transcendència històrica, és un període molt estudiat a tots els nivells. Sovint, a Espanya i a Mallorca en concret, aquesta etapa ha estat analitzada quasi sempre des del punt de vista social i polític. No és estrany, ja que les transformacions socials i polítiques foren els punts més polèmics i de major transcendència durant aquells anys. Les noves i renovades ideologies pugnaven entre elles: el feixisme contra el comunisme, l'anarquisme contra tot, l'autoritarisme contra la democràcia, l'autonomisme contra el centralisme... Els estudis econòmics sobre aquesta època són gairebé inexistents a Mallorca. Sols hi ha alguns treballs aïllats que fan difícil establir unes conclusions exactes¹.

Aquesta treball té com a objectiu explicar com va afectar la crisi del 1929 i la Guerra Civil les estructures econòmiques de Mallorca i, en concret, a una ciutat industrial com Inca. Les fonts utilitzades són prou variades. De l'Arxiu Històric Municipal d'Inca s'han consultat els padrons de població de 1885, 1904, 1920, 1930, 1935 i 1940, les matrícules industrials des de finals de segle XIX fins a 1940, els registres de vendes anuals de les empreses inquieres des de 1928 a 1935 i els permisos d'obres de la dècada dels trenta. De l'Arxiu Administratiu Melis i Marquès s'han consultat llibres de comandes de 1926-1927, llibres de registres de vendes de 1933-1938, el registre de pagaments a obrers de 1932-1938 i material divers de facturació i correspondència.

¹ Destaquen els estudis de Pilar Gayoso (1991 i 1996) i els de David Ginard (1999) pel període de la Postguerra.

2.- EL CONTEXT MUNDIAL I ESPANYOL

Del 1929 al 1939 ens trobam davant un període de 10 anys que, pels fets que hi succeeixen, tindrà una importància cabdal durant la resta del segle XX. El decenni s'enceta amb una profunda crisi econòmica en el nucli del capitalisme, en els EEUU, i es tanca amb l'inici de la II Guerra Mundial. A Espanya aquests anys són també claus: el 1931 es proclama la II República i el 1939 acaba una Guerra Civil de tres anys que posarà fi a l'esperançadora República. Llavors els problemes de l'estat s'intentaran solucionar aplicant un model feixista i autoritari. Econòmicament, els països més avançat d'Europa i EEUU es troben en una situació molt precària. Milions d'aturats omplen les ciutats. EEUU afronta la crisi amb el New Deal del president Roosevelt. Propugnava una major intervenció de l'estat en l'economia: grans plans d'obres públiques per donar feina als aturats, intervenció de l'estat en els bancs, subsidis d'atur... El feixisme i el nazisme també intenten trobar solucions a la crisi a Itàlia i Alemanya respectivament.

A Espanya els efectes de la crisi mundial arriben amb cert retard. Sembla que, des d'un principi, no es va veure tan afectada com els països europeus més industrialitzats. La majoria d'aquests països tengueren problemes pitjors que Espanya durant els anys de la Depressió. Mentre l'índex de producció industrial d'Espanya havia descendit més del 10%, a Alemanya i als EEUU descendia quasi el 50% el 1932. Tradicionalment Espanya s'havia mantingut aïllada dels grans fluxos econòmics mundials: el famós endarreriment econòmic secular. A més, l'economia espanyola ja de per si arrossegava problemes força destacables: una tardana industrialització i un gran endarreriment en el sector agrari. El latifundisme a gran part de l'estat no havia permès realitzar la tan esperada reforma agrària que la República sí va intentar dur a terme. En general, els sectors de l'economia espanyola més afectats pel Crac de 1929 foren els que fonamentaven la seva existència en les exportacions. No obstant això, aquest decenni, sobretot entre 1931 i 1936, destaca a Espanya pel gran nombre de vagues i conflictes socials. De totes formes, per a aquests moviments vaguístics i socials, tot i que tenen un rerafons econòmic, se n'han de cercar les causes en motius politicoideològics o socials.

3.- EL CONTEXT MALLORQUÍ

A Mallorca, la dècada que va entre 1929 i 1939 és un període que se situa entre l'estancament d'alguns sectors i certa recessió en altres. Les causes s'han de cercar en la situació negativa que es viu a nivell mundial. A partir de 1936 la Guerra Civil provocarà un plus d'efectes negatius sobre l'economia local. No obstant això, entre mitjans de 1937 i mitjans de 1939 certs sectors productius mallorquins coneixen un creixement espectacular lligat al conflicte civil. Durant els anys 30, en general, s'observa una contracció i reducció generalitzada de l'activitat econòmica. Disminueix el comerç de cabotatge, hi ha crisi dins l'activitat bancària i financera, hi ha dificultats en el proveïment de matèries primeres i problemes d'atur².

2 Carles Manera i Joana Maria Petrus (coord) (1991), pp. 29-31

En el context de la crisi del 1929 s'ha de situar la fallida del Banc de Crèdit Balear. A la situació crítica mundial, s'hi van afegir unes inversions arriscades i un context local difícil que portaren el banc a presentar suspensió de pagaments el desembre de 1934. Aquest fet tingué una gran repercussió a Mallorca ja que bona part del petit estalvi local estava dipositat en el Crèdit. El 1935 també presentà suspensió de pagaments el Banc de Crèdit Agrícola de Lluçmajor i el Banc Agrari Balear. El sector sabater mallorquí, el més important juntament amb el tèxtil, viu durant els anys 20 un procés de mecanització. En els anys 30 segueix aquest procés, però amb símptomes que ens parlen de crisi. Una memòria econòmica de 1934 deia: "La industria del calzado, que tiene gran importancia en la provincia, aunque debido a la competencia extranjera, principalmente de las fábricas Bata de Checoslovaquia, empieza a sufrir los efectos de la crisis."³ A partir del juliol de 1936 l'estancament industrial mallorquí es transforma en una profunda crisi. Mallorca resta incomunicada per línies regulars. Comencen a faltar matèries primeres. L'octubre de 1936 s'obren dues línies regulars, una amb Gènova i l'altra amb Sevilla, i es poden iniciar els primers intercanvis comercials. No obstant això, l'activitat econòmica segueix sota mínims. Els assumptes econòmics de les Balears passen a ser dirigits per militars mitjançant la Junta de Ordenación de la Economía de las Baleares i la Junta Reguladora de Importaciones y Exportaciones. La delicada situació econòmica preocupava les autoritats militars. Trinidad Benjumeda del Rey, comandant militar de Balears, el 16 d'octubre de 1936 havia de decretar una moratòria en el venciment de lletres i pagarés i ordenar un nou calendari de venciment de lletres. Ho justificava dient que les Balears no podien complir les mateixes normes que la resta de l'estat quant al venciment de lletres a causa de la manca de comunicació amb la península durant els primers mesos de guerra. A tot això Benjumeda afegeix:

"La especial situación creada por la falta de comunicación ha motivado que una buena parte de la industria de Mallorca se encuentre por el momento de dar salida a su producción y de hacer efectivos sus envíos, por lo que el pago inmediato y de una sola vez de sus vencimientos podría agravar la delicada situación que nuestra economía atraviesa."⁴

Fins al març de 1937 Benjumeda no va aixecar la moratòria de venciment de lletres de canvi que afectava els fabricants en gros de calçat. El 1937 la indústria mallorquina es pot dir que és una indústria militaritzada que proveeix de tota mena de material l'exèrcit de Franco. El 16 de febrer de 1937 Benjumeda de Rey demana informació a totes les empreses mallorquines i d'Eivissa que puguin fabricar material militar per tal d'organitzar millor l'economia de guerra.

"Con el fin de conocer a la mayor brevedad los elementos que se pueden fabricar en esta Isla e Ibiza, necesarios para el Ejército, y que se refieren lo mismo a la parte de material de guerra y piezas sueltas del mismo, que a pólvoras, explosivos, productos químicos, productos antigás, desinfectantes, farmacéuticos, vestuario, equipo, material sanitario,

3 *Memoria Comercial* (1934). Citada per Pilar Gayoso Enrique (1991), p. 174

4 AHMI. Decrets i bans (*Bando de Trinidad Benjumeda del Rey, 16 de octubre de 1936*), sign. provisional.

gasas, vendas (...) así como productos empleados a su vez como primera materias (...) todos los industriales que estén en condiciones de poder fabricar o proporcionar alguno de los citados elementos, u otros que tengan utilidad para el Ejército, remitrán en el plazo de ocho días a la Comisión de Movilización de Industrias Civiles de Baleares, relación jurada de los productos o elementos que pueden poner en fabricación inmediata con la primera materia que ellos posean o que puedan encontrar dentro de estas Islas, o proporcionar ya fabricados. Los que por falta de primeras materias no puedan empezar la fabricación, indicarán de una manera concreta y precisa que cantidad de materia prima le es necesaria y si cuentan con medios de proporcionársela del territorio liberado o de otra procedencia, directamente, por medio de sus representantes o agentes, o si por el contrario, es indispensable la intervención de mi Autoridad para proporcionársela. Comunicarán también de una manera concreta la producción por jornada normal de trabajo; si cuenta con personal suficiente para ello y si se puede establecer en sus establecimientos la jornada doble o triple. Igualmente pondrán de manifiesto cualquier dato que como industriales crean necesario y del cual no se haga referencia en este Edicto.⁵

Aleshores s'acaba la crisi que des de feia alguns anys paralizzava el creixement de la indústria del calçat. Durant dos anys les xifres de producció i beneficis industrials es disparaven. L'economia mallorquina experimenta un creixement mai conegut, sobretot en els sectors militaritzats del calçat i el tèxtil, només entrebancat per la manca de matèries primeres i problemes d'abastiment d'electricitat. També és preocupant la manca de mà d'obra especialitzada en algunes fàbriques. L'exèrcit necessita soldats per al front, però les indústries militaritzades necessiten obrers per produir. És per això que el Govern militar publica diferents decrets sobre el control de les matèries primeres en els quals s'especifiquen les seves prioritats d'ús, fórmules de sol·licitud o autoritzacions per a la seva venda⁶, i un altre sobre la reincorporació al treball d'obers d'empreses militaritzades que estaven servint l'exèrcit⁷. També des del Govern militar es reorganitzen les relacions laborals. Seguint la nova normativa estatal es declaren il·legals els sindicats obrers i les organitzacions patronals. El maig de 1937 Trinidad Benjumeda declara il·legal la Federació Patronal de Mallorca i qualsevol associació semblant.

“Adoptada por S.E. el Generalísimo de los Ejércitos Nacionales y Jefe del Estado Español, la constitución de un estado nuevo, totalitario y corporativo, es preciso que las organizaciones sindicales, tanto patronales como obreras, cambien radicalmente su modo de ser y de funcionar. Organizadas hasta hoy con miras a la lucha de clases y a la defensa de los intereses de la que representaban, se han de adaptar forzosamente mal a su nueva función, que es abolir la lucha de clases y defender tan sólo los intereses de la producción, encuadrados, además, y supeditados a los sagrados e ineludibles intereses de España.

Los sindicatos obreros, que en su mayor parte desarrollaron una actuación destructora de la economía nacional y de la existencia misma de España, han sido ya disueltos en

5 AHMI. Decrets i bans (*Edicto de Trinidad Benjumeda del Rey, 16 de febrero de 1937*), sign. provisional.

6 AHMI. Decrets i bans (*Edicto de Trinidad Benjumeda del Rey, 4 de mayo de 1937*), sign. provisional.

7 AHMI. Decrets i bans (*Edicto de Trinidad Benjumeda del Rey, 9 de noviembre de 1937*), sign. provisional.

vía de castigo. Las viejas agrupaciones patronales, aunque casi siempre se hayan inspirado en no perjudicar a su Patria, y aún cuando hayan trabajado últimamente con un entusiasmo digno de loa en favor del movimiento nacional, deben hoy día apartarse para dejar paso a los nuevos organismos llamados a forjar el nuevo Estado.

En su consecuencia ordeno y mando:

Artículo único.- Desde la fecha de la publicación de este bando queda disuelta la Federación Patronal de Mallorca, y cuantas similares pudieran existir."⁸

4.- INCA I LA INDÚSTRIA DEL CALÇAT (1929-1939)

La crisi del 1929 té, en general, efectes negatius sobre l'economia d'Inca, però no de forma immediata ni en tots els sectors. Proclamada la II República l'abril de 1931, a les primeres sessions municipals el regidor Antoni Mateu parla de crear una oficina de col·locació per atendre els obrers que quedin sense feina. Anys després l'Ajuntament republicà programa diverses obres públiques per donar feina a obrers en atur. En aquells anys encara no existia una clara visió de l'estat del benestar en el qual el govern es compromet a assegurar una vida digna a tots els ciutadans. Les assegurances mèdiques i els subsidis d'atur estaven gestionats per associacions mutuais privades que, tot i que tenien molts de socis, no abarcaven tota la població.

Per conèixer com va influir aquesta crisi a l'economia inquera ens fixarem en l'evolució de la indústria del calçat que, en aquells anys, ja ocupava a una gran part de la mà d'obra industrial de la ciutat, i d'entre totes les fàbriques analitzarem en concret el cas de la fàbrica Melis i Marquès. Aquesta empresa estava integrada per dos socis: Antoni Melis i Llorenç Marquès, dos inquers que, a principis del s. XX, havien emigrat a Xile. Allà es dedicaren a la fabricació de calçat i feren fortuna. A la dècada dels 20 sabem que retornen a Inca⁹. Melis va muntar un taller. El 1928 aquest taller estava situat en el carrer Antoni Fluxà, però no sabem quan Marquès va començar a actuar com a soci de Melis. Aquest any, 1928, Melis tenia declarades dues màquines de tallar sola i quatre obrers¹⁰. La producció no era molt important, si la comparem amb els grans tallers de l'època. Entre el setembre de 1926 i el setembre de 1927 el taller de Melis va fabricar 15.671 parells de sabates¹¹. Però tres anys després les coses canvien. El 1930, segurament amb Marquès com a soci, Antoni Melis és propietari del taller de calçat més gran d'Inca amb 60 obrers declarats i amb una producció mitjana de més de seixanta mil parells de sabates a l'any. Aquest taller estava a la Gran Via, el novell districte industrial de llavors que s'havia creat fora de l'antic casc urbà.

A Inca, a partir dels anys 20, ben igual que a altres pobles de Mallorca com Lloseta o Lluçmajor, es varen mecanitzar alguns tallers. A Inca, el procés ja havia començat durant

8 AHMI. Edictes i bans (*Bando de Trinidad Benjumeda del Rey, 6 de mayo de 1937*), sign. provisional.

9 Máximo Campillo (1997), p. 144-146.

10 AHMI. Matricula Industrial 1928, sign. provisional.

11 Arxiu Administratiu Melis. *Libro de pedidos 1926-1927*.

els anys de la I Guerra Mundial. Fins aleshores al sector del calçat havia predominat la feina manual, els petits tallers (d'àmbit familiar) i els salaris baixos. Però durant els anys de la I Guerra Mundial, quan els empresaris ingressaren grans beneficis a causa de la forta demanda estrangera, els obrers aprofitaren aquest moment per exigir increments salarials. Les vagues foren freqüents i llargues. En aquesta conjuntura alguns empresaris iniciaren un procés de mecanització de les seves fàbriques. Acabada la I Guerra Mundial continuà aquest procés mecanitzador. Fou lent, ja que el treball manual a petits tallers i a domicili va continuar durant anys. Però el 1927 ja hi havia 11 tallers, més o manco mecanitzats, amb més de 10 obrers declarats i 13 tallers amb 4 o 5 obrers declarats. A part, encara sobreviuen 18 sabaters manuals.

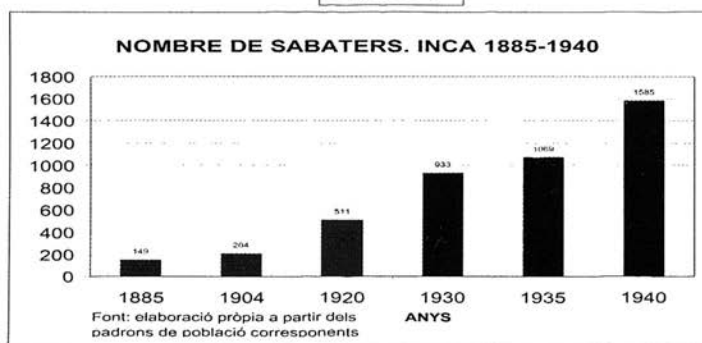
Durant els anys 30 el nombre de tallers disminueix, però n'augmenta la grandària i apareixen les primeres grans fàbriques situades als afores de la ciutat. És en aquest moment, el 1930, quan Antoni Melis, propietari de la fàbrica que analitzarem, crea un gran taller situat a la Gran Via, al sud de l'antic nucli urbà. És també en aquesta dècada, el 1934, quan Calçats Gelabert inicia els tràmits per construir una gran fàbrica al carrer de Lloseta¹² als afores d'Inca. El 1935 són Antoni Martorell i Matias Pujadas els qui engrandeixen les seves fàbriques¹³. Si el 1927 hi havia 24 tallers, el 1934 només n'hi ha 18. En canvi, el nombre total de sabaters creix significativament.

Taula 1. NOMBRE DE SABATERS A INCA. 1920-1940

ANYS	NOMBRE DE SABATERS
1920	511
1930	933
1935	1.069
1940	1.583

Font: elaboració pròpia a partir del recompte dels padrons de població. AHMI.

GRÀFIC 1

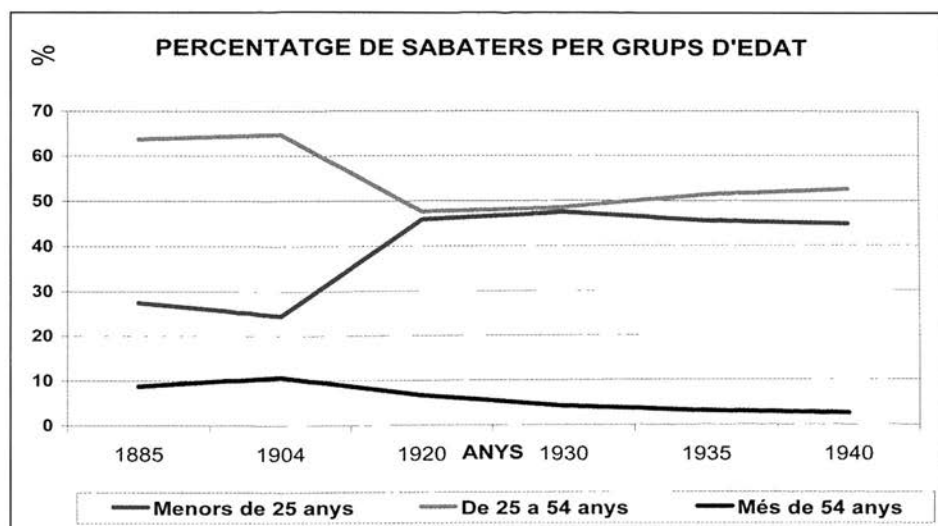
¹² AHMI. Expedients d'obres, 1934, n. 283, sign. provisional.

¹³ AHMI. Expedients d'obres, 1935, n. 63 i n. 321, sign. provisional.

Analitzant les dades que tenim disponibles podem dir que l'evolució del sector del calçat a Inca a la dècada dels 30 és força peculiar (vegeu taula 1 i gràfic 1). Del 1930 al 1932, en plena crisi mundial, sembla que continua creixent la producció i la mà d'obra que treballa als tallers. Entre 1933 i 1935 hi ha un clar estancament, fins i tot algun any de petites baixades en la producció de sabates. El 1936 i part de 1937 són clarament negatius. La demanda de calçat baixa en picat. Només quan es militaritzen algunes fàbriques durant la Guerra Civil, augmenta la producció i se superen àmpliament els nivells de principis de la dècada.

Durant els anys 20 el creixement de la població dedicada al sector del calçat a Inca és força important. En deu anys, entre 1920 i 1930 creix un 83%. En canvi el creixement del nombre de sabaters no és tan destacable ni homogeni durant tota la dècada dels 30. Entre 1930 i 1940 la població dedicada al sector sabater creix un 69%. Però si dividim la dècada en dues parts observem que, a la primera meitat de la dècada, de 1930 a 1935, es pot parlar d'estancament si ho comparem amb anys anteriors ja que el nombre de sabaters només creix un 14%. Es passa de 933 sabaters el 1930 a 1.069 sabaters el 1935. Mentre que entre 1935 i 1940 el creixement és d'un 47%, un creixement esperonejat per la Guerra Civil.

GRÀFIC 2

La crisi del 29 afecta una estructura productiva en gran part ja industrialitzada i mecanitzada, amb uns components artesans en declivi. L'antic artesà del calçat està desapareixent. Ara el protagonista de la fabricació de sabates és l'operari jove. El nombre de joves sabaters, menors de 25 anys, des del darrer terç del segle XIX havia anat creixent en els moments més favorables de la indústria sabatera i disminuïa en els moments crítics. La situació es repeteix amb el nombre de dones.

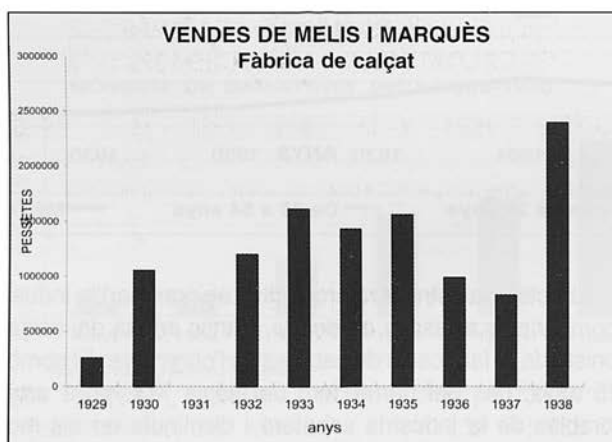
Taula 2. PERCENTATGE DE SABATERS PER GRUPS D'EDAT. INCA 1885-1940

	1885	1904	1920	1930	1935	1940
Menors de 25 anys	27,53	24,52	45,79	47,37	45,55	44,87
De 25 a 54 anys	63,75	64,70	47,66	48,42	51,47	52,56
Majors de 54 anys	8,72	10,78	6,65	4,21	3,08	2,57
TOTAL	100	100	100	100	100	100

Font: elaboració pròpia a partir dels padrons de població. AHMI.

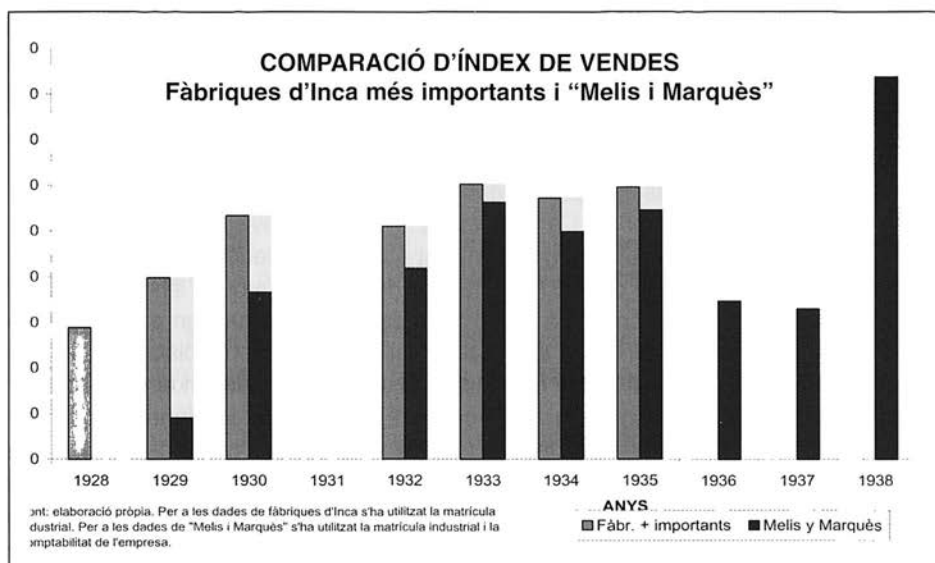
Entre 1904 i 1930 el nombre de joves, menors de 25 anys, a la indústria del calçat creix molt (vegeu taula 2). Estam en els anys de la mecanització i de l'augment del nombre de tallers. És necessària molta mà d'obra per posar en marxa la nova indústria, una indústria que ja no necessita obrers molt especialitzats que coneguin tot el procés de fabricació d'una sabata. Mentrestant el percentatge de majors de 54 anys disminueix. La mà d'obra artesana de més edat no es pot adaptar als nous tallers mecanitzats. Ara s'usa més el treball monòton davant una màquina que l'habilitat manual d'un artesà. A la dècada dels 30 el percentatge de joves s'estabilitza i el 1935 ha disminuït dos punts respecte de 1930, segurament fruit de l'estancament general de la indústria sabatera. El 1940, tot i l'augment espectacular del nombre de sabaters, el grup de menors de 25 anys ha disminuït 3 punts respecte de 1930, tal volta perquè molts joves encara estan mobilitzats i formen part de l'exèrcit i pels primers símptomes de la recessió econòmica que es viu durant la postguerra. En canvi, la presència de dones a les fàbriques, que el 1935 representava un 30% de la mà d'obra, ara, el 1940, ha augmentat considerablement, i un 45% de la mà d'obra sabatera són dones¹⁴. Aquest creixement de mà d'obra femenina s'ha de relacionar amb la disminució dels homes joves que participen en el conflicte armat i amb la forta demanda de calçat militar que aquest conflicte ha generat.

GRÀFIC 3

14 Percentatges elaborats a partir del recompte dels padrons de població d'Inca de 1935 i 1940. AHMI.

GRÀFIC 4

De l'anàlisi dels registres de vendes de l'empresa de Melis i Marquès s'observa l'evolució d'aquesta fàbrica, una evolució que és molt semblant a la de la resta d'Inca (vegeu gràfic 3, gràfic 4, taula 3 i taula 4). En aquesta anàlisi s'observa el fort creixement experimentat entre el 1929 i el 1930. És conseqüència de la construcció d'un nou i més gran taller, amb més obrers i més màquines que el que tenien abans, i això provoca que augmenti la capacitat de producció. El creixement sostingut fins al 1933 topa amb l'estancament dels anys següents. Els efectes de la crisi del 29 arriben amb cert retard a la fàbrica, però no suposen una gran davallada a les vendes.

**Taula 3. VENDES ANUALS DE L'EMPRESA
DE CALÇAT MELIS I MARQUÈS 1929-1938**

ANY	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
PESETES	258.242	1.052.681		1.200.424	1.612.439	1.431.102	1.566.768	995.604	835.727	2.401.916

Font: elaboració pròpia a partir del registre de vendes de l'empresa Melis i Marquès.

**Taula 4. MITJANA DE VENDES ANUALS
D'ALGUNES FÀBRICUES D'INCA 1928-1935**

ANY	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
PESETES	244.277	337.346	452.541		432.336	510.816	485.490	505.806

Font: elaboració pròpia a partir de la declaració de vendes (*Anexo a la Matricua Industrial 1928-1935*. Lligall Prov. AHMI) de diverses fàbriques (Ferragut, Maties Pujadas, Mateu Pujadas, Beltran, Noguera, Rotger, Fluxà, Pujol i Gelabert).

Ben igual passa en el conjunt de les fàbriques d'Inca. Fins al 1933 el creixement de vendes és gairebé continuat. Després del creixement d'anys anteriors arriba un període d'estancament o lleugera disminució de vendes. El 1933, 1934 i 1935 mostren uns índexs de vendes molt semblants, fins i tot amb una petita tendència a la disminució. L'any 1936 i el 1937 destaquen per la forta reducció de vendes a la fàbrica Melis i Marquès. El mes d'agost i setembre de 1936 no s'observa cap venda en els registres comptables. El port de Palma està aïllat i no té contacte regular amb la Península. El mes d'octubre, un mes tradicionalment amb fortes vendes, sempre superiors a les 150 mil pessetes, només arriba a les 57 mil pessetes a la citada fàbrica. L'any es tanca amb unes previsions negatives. La delicada situació econòmica de Mallorca, com hem vist en el punt anterior, preocupava les autoritats militars. A partir de l'estiu de 1937 a la fàbrica de Melis i Marquès s'hi observen certs canvis que demostren que la crisi està finalitzant. Les vendes comencen a augmentar, els mercats peninsulars es van obrint, es tornen a establir relacions comercials amb els representants i la demanda de calçat militar creix espectacularment. Estam en el moment en què s'inicia la militarització de l'economia mallorquina. Els obrers de les fàbriques de calçat d'Inca que havien vist la seva jornada laboral reduïda a només dos o tres dies a la setmana tornen a treballar de dilluns a dissabte. L'any 1938, les vendes de Melis i Marquès són espectaculars. La forta demanda de calçat militar genera unes vendes properes al milió i mig de pessetes i més d'un milió de pessetes en calçat civil. La Guerra Civil, que tanta desolació, misèria i odi havia escampat, per a la indústria del calçat suposà un revulsiu que permeté sortir de l'estancament i la crisi que des de 1933 vivia el sector. Un contrasentit. Mentre de nit les mares i vídues ploraven els fills i els esposos morts en el front o davant l'escamot d'afusellament, de dia suaven davant la màquina per equipar l'exèrcit de Franco. I el pitjor, la postguerra i la recessió econòmica encara havien d'arribar.

BIBLIOGRAFIA

BIBILONI, A. I PONS, J. (2000): *La indústria del calçat a Lloseta. 1900-1960. Organització i força de treball en el canvi de localitat agrícola a centre industrial*, Binissalem.

BIBILONI, A. I PONS, J. (2001): "El lento cambio organizativo en la industria del calzado mallorquín (1900-1960)", a Arenas, Florencio i Pons (eds.), *Trabajo y relaciones laborales en la España contemporánea*, Sevilla, pp. 355-369.

CAMPILLO, MÁXIMO (1997): "L'emigració dels inquers a Xile, 1880-1930", a *III Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Ajuntament d'Inca.

CÓRCOLES, JOSEP I PERELLÓ, BALTASAR (2001): *Antoni Mateu Ferrer 1901-1937. Un batle republicà*, Ajuntament d'Inca.

ESCARTÍN BISBAL, JOANA MARIA (1999): "El taller, base industrial de Mallorca", *Randa*, n. 43, Ed. Curial, Barcelona.

GAYOSO ENRIQUE, PILAR (1991): "Situació Comercial i Industrial a Mallorca durant la Guerra Civil (1936-1939)", a Manera Erbina, C. i Petrus Bey, J.M. (coord.), *Del taller a la fàbrica. El procés d'industrialització a Mallorca, Quaderns Cultura fi de segle*, n. 8. Ajuntament de Palma.

GAYOSO ENRIQUE, PILAR (1996): "Conjuntura crítica i activitat comercial a Mallorca, 1933-1939, L'economia a Mallorca en el primer terç del segle XX", *Institut d'Estudis Baleàrics*, n. 53, Palma de Mallorca.

GINARD I FÉRON, DAVID (1999): "Els anys de la fam. Una aproximació a l'economia mallorquina durant la postguerra", *Randa*, n.43, Ed. Curial, Barcelona.

MARQUÈS, MIQUEL I PIERAS, MIQUEL (1993): "Dos pobles productors de sabates: Inca i Alaior, primeres comparacions", *Revista de Menorca*, primer semestre, Maó.

PIERAS VILLALONGA, MIQUEL (1994): "El procés d'industrialització i l'organització del temps en el treball", a *I Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, Ajuntament d'Inca.

PIERAS VILLALONGA, MIQUEL (2001): "La Segona República a Inca. Apunts històrics dels primers dies", *Dijous*, n. 1418, abril 2001.

VIDAL NICOLAU, A. (1992): "La fabricació de calçat de pell a Lluçmajor. Factors de localització i de producció", *Estudis Baleàrics*, n. 43, Palma de Mallorca.

GABRIEL LLOMPART I JAUME, UN INQUER DEL SEGLE XX

SANTIAGO CORTÉS I FORTEZA

ESBOÇ BIOGRÀFIC

Mallorca no es pot dir que hagi estat terra de bisbes, amb això també hem patit el mal de la insularitat, si bé n'hi ha hagut al llarg de la història i hem de dir que alguns han destacat pel seu zel i bon fer, tant en el terreny espiritual com en el món de la ciència, de les lletres i de les humanitats en general. Inca es pot enorgullir d'haver tingut alguns fills que han arribat a aquesta dignitat i que foren uns bons representants dins l'estament episcopal i que es distingiren per la seva ciència, humanitat i amor als pobres. Entre ells, el darrer cronològicament, el bisbe Llompart, com és conegut entre els seus conciutadans, que cal ésser recordat com un dels inquers més destacats del segle XX.

I.- CRONOLOGIA

Dia 19 de novembre de 1862 naixia en el carrer de la Rectoria, avui carrer Major, un infant fill primer del matrimoni format per Gabriel Llompart i Campins, d'ofici llaurador, i Francesca Jaume i Mateu. Els seus padrins paterns eren Gabriel Llompart i Paula Campins, i el materns, Bernat Jaume i Antònia Aina Mateu. El rector Mn. Antoni Sastre i Vila el batiava dia 21 del mateix mes i any a l'església de Santa Maria la Major. Foren padrins el molt il·lustre Pere-Josep Llompart, canonge magistral de la Seu de Mallorca, representat per Guillem Llompart i Campins, i Antònia Aina Mateu. Li imposaren el nom de Gabriel Maria.¹

Els pares s'havien casat dia 5 de setembre de 1857; els administrà el sagrament el beneficiat de l'església d'Inca Mn. Francesc Brunet².

L'any 1875 entrà al seminari diocesà com a alumne intern. Aleshores era rector del seminari el seu padrí de fonts. En el seminari estudià quatre anys d'humanitats, tres de filosofia -amb beca per oposicions-, set de teologia i dos de dret canònic. Cursant el tercer curs de teologia s'encarregà de l'ensenyança de llatí que llavors no era assignatura del pla oficial.³

1 ADM I/30-B/41, f. 218, n. 174.

2 ADM I/30-B/16, f. 92v. n. 38.

3 Caimari i Noguera, Andreu. *El Obispo de Mallorca Ilmo. Dr. D. Gabriel Llompart i Jaume, Hijo Ilustre de Inca por Andrés Caimari, pbro.* La Esperanza, Palma, 1928.

Dia 2 d'abril de 1881, a la capella del palau episcopal, rep la tonsura de mans del bisbe Mateu Jaume i Garau.⁴

Dia 19 de desembre de 1884, rebé els ordres menors. El dia següent fou ordenat subdiaca⁵.

Dia 22 de març de 1885, a la capella del palau, rep el diaconat.⁶

Dia 18 de desembre de 1885 fou ordenat capellà a l'església de Montision pel bisbe Jacinto Maria Cervera.⁷

En el seminari conciliar central de València, a l'octubre de 1888 obtingué la llicenciatura i el doctorat en teologia, i el desembre de 1896 la llicenciatura i el doctorat en dret canònic.⁸

Des de 1882 al 1886 ocupa la càtedra de llatí al seminari diocesà; del 1887 al 1891, la de gramàtica llatina i història sagrada; des de 1891 al 1896, la de metafísica i des de 1896 fins 1904 la de teologia. També, durant alguns anys, ocupà la càtedra de dret canònic.

L'any 1898 el bisbe Pere-Joan Campins i Barceló confirma el nomenament del bisbe Cervera de professor de teologia del seminari.⁹

L'any 1885 es presentà a les oposicions per canonge de la Seu de Mallorca i, encara que les aprovà, no obtingué la canongia.

L'any 1904 guanyà per oposicions una canongia a Orihola d'on era bisbe el també mallorquí Mons. Joan Maura¹⁰

El 17 de gener de 1905 prengué possessió de la canongia d'Orihola¹¹

El 26 de juny de 1906 fou nomenat canonge penitenciari d'Orihola.

A Orihola, a més de la canongia, tingué entre d'altres els càrrecs de jutge delegat en el procés sobre la fama de santedat, virtuts i miracles en general de la causa de beatificació i canonització de la venerable serventa de Déu sor Juana Guillem, censor i vocal del Consell de la vigilància sobre els errors del modernisme religiós, jutge i examinador prosinodal i formà part del tribunal qualificador d'oposicions a canongies.¹²

Per ocupar la canongia vacant per defunció del M. Il. Sr. D. Mateu Rotger dia 1 d'agost de 1916 és nomenat canonge de Mallorca.¹³

4 BOOM, 21 (1881) 121

5 BOOM 24 (1884) 221

6 BOOM 25 (1885) 94

7 BOOM 26 (1886) 412

8 BOOM 58 (1918) 25

9 BOOM 43 (1903) 387

10 Caimari op.cit.

11 BOOM 45 (1905) ap.106

12 Caimari op.cit.

13 BOOM 56 (1916) 213

El bisbe Rigoberto Domenech el nomena, dia 10 de juny, jutge sinodal. Dia 23 de novembre de 1916 és nomenat director del Centre Eucarístic i de la junta de senyores del mateix centre.¹⁴

En el curs acadèmic del seminari diocesà de l'any 1916, s'encarregà de la càtedra d'oratoría sagrada.¹⁵

Per commemorar el III centenari de Suárez se celebra un congrés a Granada i per tal de promoure i col·laborar en dit congrés el bisbe, en el gener de 1917, nomena una junta de la qual forma part el canonge Gabriel Llompart. Dia 24 de març d'aquest mateix any, és nomenat consiliari suplent de la confraria de Sant Pere i Sant Bernat; dia 28 de juliol és nomenat pel bisbe consiliari de la comissió de disciplina del seminari diocesà per ocupar la vacant produïda per la mort del M. Il. Sr. D. Josep Oliver; i dia 28 de novembre és designat membre del consell de vigilància de la predicació.¹⁶

Dia 17 de desembre és proposat per sa majestat el Rei per ocupar la seva vacant de Tenerife.¹⁷

El 18 de maig de 1918, per decret de la sagrada Congregació Consistorial, és preconitzat bisbe de Tenerife.¹⁸

El nunci de S.S. l'Excm. i l'Il·lm. Sr. D. Francisco Ragonesi, arquebisbe titular de Mira i nunci apostòlic a Espanya, juntament amb els bisbes de Sion Mons. Jaume Cardona, i del bisbe de Mallorca Mons Rigoberto Domenech, dia 15 de setembre consagren bisbe al Rdm. Sr. Dr. D. Gabriel Llompart i Jaume.¹⁹

El dia 23 de setembre el nou bisbe visita Inca, la seva ciutat nadiua, i administra el sagrament de la confirmació a l'església parroquial.

Surt cap a Alacant i Tenerife amb el vapor "Mallorca" dia 1 d'octubre de 1918.²⁰

Fou declarat fill il·lustre de Mallorca el 31 de desembre de 1919.

El 27 de juny de 1922 fou preconitzat bisbe de Girona.

El desembre prengué possessió de la diòcesis de Girona.

El 30 d'abril de 1925 fou preconitzat bisbe de Mallorca.²¹

Prengué possessió de la diòcesi dia 27 d'agost i féu l'entrada solemne dia 13 de setembre.²²

Dia 14 de novembre, amb gran solemnitat, visità Inca, la seva ciutat nadiua i celebrà el dia 15 la festa de Santa Maria la Major.

14 BOOM 56 (1916) 312 i 326.

15 BOOM 56 (1916) Ap. 9.

16 BOOM 57 (1917) 16, 215, 439, 424.

17 BOOM 57 (1917) 486.

18 BOOM 58 (1918) 261.

19 BOOM 58 (1918) 326-328.

20 BOOM 58 (1918) 483.

21 BOOM 65 (1925) 33.

22 BOOM 65 (1925) 25.

El dia del sants Abdon i Senén de 1927 fou nomenat fill il·lustre d'Inca.

Dia 9 de desembre de 1928, en el palau episcopal i després de rebre els sants sagraments, rep la visita de la germana mort.²³

BIBLIOGRAFIA

- Bendición pastoral del Rdm. Sr. Ilmo Sr. Dr. D. Gabriel Llopart Jaume Obispo de Mallorca.
- Circular anunciando los nombramientos para el provisorato y vicaría general y la secretaria del obispado.
- Carta pastoral al venerable clero y fieles de la diócesis.²⁴
- Carta Pastoral (cuaresma).
- Edicto anunciando la santa visita pastoral.
- Exortación pastoral sobre el mes de mayo.
- Exortación pastoral sobre el mes de junio.
- Recomendación de una carta pastoral del cardenal primado de Toledo sobre el congreso eucarístico.
- Sobre la bandera nacional en las procesiones del corpus.
- El Congreso Eucarístico Internacional de Chicago.
- Sobre el Día de la Prensa Católica.
- La Iglesia Católica en Méjico.
- Disposiciones sobre rogativas.
- Edicto del XXVIII certamen científico-literario para los alumnos del Seminario Conciliar de Mallorca.
- Edictum De ratione studiorum in seminario servanda. Tabula Studiorum.
- Circular relativa al vestido de la mujer en el templo.
- Circular sobre el centenario de la Santa Cruz.
- Exortación pastoral (sobre la fiesta de Cristo Rey).
- Carta pastoral (adviento).
- Circular para la ayuda a Cuba.²⁵
- Exortación pastoral con motivo de la cuaresma y de la santa misión en Palma.
- Circular. Bodas de plata del reinado de su majestad don Alfonso XIII.
- Circular sobre la beata Catalina Thomás.
- Circular sobre el Dia de la Prensa.
- Edicto del XXIX certamen científico-literario en el Seminario de Mallorca.
- Circular reproduciendo el proyecto de una exposición misionera que se organiza en Barcelona.
- Circular sobre la celebración del Domingo Mundial de la Propagación de la Fe.

²³ BOOM 68 (1928) 558-574.

²⁴ BOOM 65 (1925) 237, 259, 269-302.

²⁵ BOOM 66 (1926) 59-75, 124-127, 139-145, 182-188, 202, 203-205, 206-207, 210, 229, 252-253, 255-259, 273-278, 280, 280-281, 337-346, 347-349, 369-372, 403-415, 421-422.

- Circular sobre el Montepío del clero de Mallorca.
- Circular pidiendo sufragios por el cardenal Enrique Reig.
- Circular pidiendo se cante un Te Deum por la terminación de la guerra de Marruecos y se ofrezcan sufragios por las víctimas.²⁶
- Circular recomendando la obra benéfica del sanatorio Juan March Ordinas.
- Carta pastoral sobre la fiesta de Pascua.
- Circular sobre los actos que se han de practicar el día de San José en favor de los católicos de Méjico.
- Circular sobre la visita parroquial a las escuelas.
- Circular sobre el mes de María.
- Circular sobre el homenaje al Ecmo. Sr. Marqués de Estella.
- Circular sobre el Día de la Prensa Católica.
- Circular sobre el homenaje a la reina doña María Cristina.
- Edicto del XXX certamen científico-literario del Seminario Conciliar de san Pedro.
- Circular recomendando el Congreso Mariano de Sevilla.
- Exhortación pastoral sobre la venida de seminaristas mejicanos a Mallorca.
- Exhortación pastoral sobre el adviento.
- Edicto de concurso a curatos.
- Circular sobre el Apostolado de la Modestia Cristiana.²⁷

FONTS

Arxiu Diocesà de Mallorca

BOOM - Boletín Oficial del Obispado de Mallorca

Caimari i Noguera, Andreu. *El Obispo de Mallorca Ilmo. Dr. D. Gabriel Llopart i Jaume, Hijo Ilustre de Inca por Andrés Caimari, pbro.* La Esperanza, Palma 1928.

Roselló Lliteras, Juan. Bibliografía de alumnos del seminario. Apéndice de la tesis doctoral "Formación literaria del clero de Mallorca. El Seminario de San Pedro y sus antecedentes históricos". Inèdit.

26 BOOM 67 (1927) 65-82, 113-115, 162, 162-163, 178-182, 218, 241-242, 255-257, 260, 262.

27 BOOM 68 (1928) 195, 217-220, 227-228, 267, 268, 294-295, 359-360, 361-365, 374, 417-420, 483-502, 502-504, 505-506.

LA DESMEMBRACIÓ PARROQUIAL D'INCA I ELS SEUS RECTORS (S. XX)

JOAN ROSSELLÓ LLITERAS

La parròquia de Santa Maria la Major d'Inca en el pas del temps ha variat la pròpia fisonomia moral i les estructures jurídiques: primerament amb la fundació del convent de Sant Francesc i més tard el de Sant Domingo, que guarnits de frares eren els auxiliars de la parròquia en el ministeri pastoral; el segle XIX marca una fita notable dins la vida del clergat: exclaustrats en 1835 tots els religiosos de llurs convents, els qui romangueren a Inca s'integraren a la comunitat parroquial, participant activament en l'administració de sagraments, predicació i actes de culte. Ambdues esglésies, la de Sant Francesc i la de Sant Domingo, seguiren obertes a disposició dels fidels que solien ésser assistits per alguns dels antics frares, fins que n'hi hagué; després foren encomanades al clergat diocesà, però el rector conservava íntegra la jurisdicció sobre tot el terme d'Inca.

Durant la primera meitat del segle XX les estructures jurídiques de Santa Maria la Major no experimentaren ningun canvi, però així mateix en recordarem els qui foren rectors.

BERNADÍ FONT FERRIOL

Rector d'Inca de 1887-1914. Era natural de la vila de Sant Joan; ordenat sacerdot el 21 de desembre de 1872 immediatament fou nomenat vicari coadjutor del seu poble i rector del santuari de Consolació; en 1887 li fou conferida la rectoria d'Inca i més tard en fou arxipreste. El 1894 el bisbe el nomenà president de la Junta Diocesana de la peregrinació obrebra a Roma que havia organitzat el Marquès de Comillas. Morí el 20 de febrer de 1914.

MIQUEL LLINÀS MATEU

Ecònom d'Inca, 1914-1920. Nasqué a Inca el 18 de setembre de 1876 i havent estudiat la carrera eclesiàstica en el Seminari Conciliar de Mallorca, fou ordenat prevere el 20 de setembre de 1902 i romangué acollit en la pròpia parròquia. Tingué els següents càrrecs:
 Vicari "in capite" de Moscardi 1902-31 de desembre de 1905 en què retorna a Inca.
 Vicari cooperador d'Inca octubre de 1908-1 agost de 1913.
 Regent d'Inca 1 d'agost de 1913-21 de febrer de 1915.

Ecònom d'Inca 21 de febrer de 1915-31 d'agost de 1920.

Vicari cooperador d'Inca agost de 1920-25 setembre de 1942 en què es veu obligat a cessar a causa de la greu malaltia que sofria.

Durant la seva regència portà a terme moltes millores de caràcter material i espiritual, fomentant la vida espiritual a través de les associacions piadoses.

Fou confessor ordinari de les monges durant tota la seva vida sacerdotal.

Director de la Congregació Mariana dels Joves des de febrer de 1907 fins a 1924.

Director espiritual de les Filles de la Puríssima des de 1924 fins a la seva mort.

Director de les Conferències de Sant Vicenç de Paül de 1918 fins al final de la vida.

Consiliari del Cercle d'Obrers Catòlics d'Inca des de 1920 fins que morí l'any 1947.

FRANCESC RAYÓ BRUNET

Rector d'Inca, 1920-1942. Era natural de la ciutat d'Inca, on va néixer el 1 de febrer de 1868, estudià la carrera sacerdotal en el Seminari Conciliar de Sant Pere de Mallorca i fou ordenat prevere el 16 d'abril de 1892. Des d'aleshores tingué els següents càrrecs:

Rector de l'església conventual de Sant Francesc d'Inca de 1894 a 1899.

Vicari "in capite" de Caimari, 1899-15 gener 1901.

Vicari cooperador d'Inca 1 d'octubre de 1907-1 d'octubre de 1908.

Ecònom de Pollença 1 novembre de 1908-24 de juny de 1913; l'ajuntament d'aquella vila el nomenà fill adoptiu.

Rector de Santa Maria del Camí que obtingué el 13 d'abril de 1913 i li fou conferida el 26 de maig del mateix any en la qual parròquia féu l'entrada l'1 de juny següent.

Rector d'Inca des de 1 de setembre de 1920 fins al 21 de novembre de 1943 en què morí.

En 1941 celebrà les noces d'or sacerdotals i amb tal motiu el Santa Seu li concedí la Creu "Pro Ecclesia et Pontifice", condecoració que li lliurà l'Excm. i Rev. Senyor arquebisbebisbe de Mallorca durant un acte en què l'ajuntament d'Inca el proclamava fill il·lustre de la ciutat.

Durant el seu rectoral entre moltes altres millores que féu, hem de recordar la construcció de la primitiva capella de Crist Rei, que més tard esdevindrà parròquia. En aquella època la capella era una simple unitat de culte i lloc de catequesi per als nins de la barriada que començava a formar-se.

FRANCESC GARAU PASQUAL

Ecònom d'Inca, 1943-1953. Natural d'Inca, on va néixer el 19 de setembre de 1892, començà la carrera sacerdotal com alumne intern del Seminari Conciliar de Mallorca i en 1907 obtingué una plaça en el Col·legi de la Sapiència, en el qual continuà fins a l'ordenació de prevere, que fou el 15 d'abril de 1916, any en què també obtingué el títol de batxiller en Dret Canònic. Després de l'ordenació quedà com a acollit de Santa Maria la Major; tingué els càrrecs següents:

Preceptoria de llatí d'Inca el 30 setembre 1917.

Capellà dels Exploradors d'Inca el 1917.

Capellà de les monges de Sant Bartomeu d'Inca el 31 d'agost de 1922.

Ecònom de Santa Margalida 6 d'agost de 1926.

Ecònom de Santanyí el 15 de juny de 1936.

Ecònom de Santa Maria la Major d'Inca el 27 de novembre de 1943.

Arxipreste d'Inca el 1945.

Vocal de la Junta General i Comissió Executiva del Any Marià el 1948.

Ecònom de la parròquia de Sant Miquel de Palma del març de 1953 fins al 29 d'octubre de 1961, en què passà a millor vida.

Mentre fou ecònom d'Inca va promoure l'erecció de la nova parròquia de Crist Rei d'Inca. Durant els anys de rectorat de Sant Miquel va portar a terme notables millores a l'interior del temple, especialment el nou presbiteri, pintures murals i la resta de les parets laterals.

A més dels càrrecs indicats també fou:

Confés ordinari i extraordinari de diverses comunitats religioses.

Capellà castrense d'Inca.

Vocal eclesiàstic de la Junta Municipal d'Ensenyança Primària d'Inca.

Consiliari dels centres d'Acció Catòlica.

Assessor religiós de diversos col·legis.

Rector consultor els anys 1943, 1953 i 1959.

Jutge Sinodal el 1959.

Morí el 29 d'octubre de 1961, festivitat de Crist Rei.

GABRIEL BUADES RIUSECH

Ecònom d'Inca, 1951-1962. Natural de la ciutat d'Inca, a la qual nasqué el 17 de novembre de 1905, estudià la carrera eclesiàstica en el Seminari Conciliar de Sant Pere de Mallorca.

Abans d'acabar la carrera, en 1928 presentà un treball en el XXIX CERTAMEN CIENTÍFICO-LITERARIO. El tema XIV: "Inventario artístico-arqueológico de alguna de las iglesias de Mallorca con anotaciones históricas e ilustraciones fotográficas". Presentà un inventari de les coses mes notables de la parròquia d'Inca i del monestir de monges Jerònies de Sant Bartomeu i obtingué premi. En 1929 altra volta participà en el XXX CERTAMEN CIENTÍFICO-LITERARIO, en el qual hi havia el tema XV que deia: "Descripción geográfica de una de las parroquias de Mallorca, acompañada de un mapa a la escala de 1:25000. El judici valoratiu es el següent: "Cuatro son los estudios que se ofrecen. El que describe la parroquia de Inca y el que se ocupa de la de Algaida (...). Son dos trabajos apreciables por los datos que aportan a la geografía parroquial, por su forma correcta y por lo esmerado de los mapas, los cuales contienen detalles interesantes". També obtingué premi.

Rebé l'ordenació sacerdotal el 14 de juny de 1930 i tingué els càrrecs següents:

Vicari cooperador de Consell el 17 de febrer de 1931.

Vicari "in capite" de Son Rapinya el 5 de març de 1933.

Professor i majordom del Seminari el 28 de setembre de 1939, càrrecs dels quals cessà a petició pròpia.

Vicari cooperador d'Inca l'1 de març de 1944.

Membre de la Junta Superior de la Junta Superior Catequística el 22 d'octubre de 1947.

Ecònom de Campos del Port l'1 d'abril de 1948.

Confessor extraordinari de les religioses Missioneres dels Sagrats Cors de Campos el juny de 1948.

Vocal de la Secció d'Ensenyança Catequística de la Comissió Diocesana d'Ensenyança religiosa i Catequística el juny de 1951.

Ecònom i arxipreste d'Inca el 27 de febrer de 1953.

Vocal de la Junta Municipal d'Ensenyança Primària d'Inca el 1954.

Rector consultor del Sínode Diocesà l'octubre de 1959.

Morí a Inca el 26 de febrer de 1962.

GABRIEL MARTORELL REUS

Rector de Santa Maria la Major, 1962-1967. Nasqué a Inca l'any 1915, ingressà primerament en el Seminari Conciliar de Sant Pere i després en el Col·legi de la Sapiència del qual fou rector i rebé l'ordenació sacerdotal el 3 de juny de 1939. Ha tingut els següents nomenaments:

Vicari coadjutor de Pollença, l'octubre de 1939; el mateix nomenament li fou repetit el mes d'agost de 1943 i octubre del mateix any.

Rector de l'església de Sant Domingo d'Inca, el març de 1944.

Assessor religiós del Patronat de la Protecció de la Dona d'Inca el 1951.

Vicari coadjutor d'Inca, el juny de 1954.

Rector-arxipreste d'Inca, 1962-1967.

Actualment resideix a Guadalajara.

JOAN LLITERAS MIRALLES

Ecònom de Santa Maria la Major, 1965-1983. Natural de la parròquia de Sant Jaume de Palma, on nasqué el 4 d'abril de 1932; cursà la carrera eclesiàstica en el Seminari Conciliar de Sant Pere i fou ordenat prevere el 21 de desembre de 1957; ha rebut els següents nomenaments:

Vicari de Sóller 1958.

Vicari d'Inca 1960-1965.

Ecònom d'Inca 1965-1983.

Arxipreste d'Inca 1965-1983.

Durant la seva estada a Inca fou professor de l'Institut, professor del Col·legi de Sant Tomas d'Aquino, professor del Liceo Santa Teresa, confés ordinari de les Germanes de la

Caritat, director espiritual de la secció masculina i femenina de l'Adoració Nocturna Espanyola.

Rector de Santa Eulàlia el 1983 i a la vegada arxipreste de l'arxiprestat de Santa Eulàlia, càrrec que exerceix en l'actualitat.

SEBASTIÀ SALOM MAS

Rector de Santa Maria la Major, 1983-1988. Nasqué a Campos del Port el 3 d'abril de 1944 i després d'estudiar la carrera sacerdotal en el Seminari Conciliar de Sant Pere de Mallorca, fou ordenat prevere el 26 de març de 1967. Ha tingut els següents nomenaments:

Rector del Port d'Andratx, 1967-1969.

Missioner a Burundi, 1969-1974.

Vicari coadjutor de sa Pobla, 1974-1975.

Rector de sa Pobla, 1975-1980.

Vicari Episcopal, 1977-1980.

Missioner a Burundi, segona vegada, 1980-1983.

Rector de Santa Maria la Major d'Inca, 1983-1988.

Rector de Santanyí i encarregat dels Llombards i Colònia de Sant Jordi 1988-1995; si bé el 1990 deixà la parròquia de la Colònia de Sant Jordi.

Delegat de l'apostolat seglar, 1992.

Vicari episcopal, segona vegada 1995-1999.

Secretari de pastoral i vicescancer i vicesecretari de cambra i govern del Bisbat de Mallorca, 1996, càrrecs que exerceix en el present.

JAUME PUIGSEVER CAPELLÀ T.O.R.

Rector de Santa Maria la Major 1988. És natural d'Algaida, on va néixer el 28 de novembre de 1942. Professà en el Tercer Orde Regular de Sant Francesc; després de cursar la carrera eclesiàstica en el Seminari Seràfic de la Porciúncula fou ordenat prevere el 21 de juny de 1969. Dins el mateix orde ha tingut els següents càrrecs:

Des de 1988 és rector de Santa Maria la Major.

Professà en la Tercer Orde Regular el 20 d'agost de 1963.

Ordenat prevere el 21 de juny de 1969.

Després de l'ordenació sacerdotal fou frare conventual de Sant Francesc de Palma.

El 1970 passà a residir en el Col·legi Beat Ramon Llull d'Inca.

Rector de Búger durant sis anys.

Rector d'Alcúdia el 15 de juliol de 1980 per un any.

Rector de Campanet el 24 setembre de 1981.

Rector d'Inca des de 1988.

Superior del convent de Sant Francesc d'Inca des de 1997.

Actualment mantén els dos càrrecs.

RECTORS DE CRIST REI

RAFEL CLADERA RAMIS

Ecònom de Crist Rei, 1959. Era natural de Llubí, on va néixer el 30 de juliol de 1923. Després de cursar tota la carrera eclesiàstica en el Seminari Conciliar de Sant Pere de Mallorca, fou ordenat sacerdot el 26 de juny de 1949 i des de llavors tingué el següents nomenaments:

Vicari coadjutor de Campos del Port, 1949.
 Consiliari dels joves d'Acció Catòlica de Campos, 1949.
 Capellà del Frente de Juventudes de Campos, 1949.
 Vicari coadjutor de Santa Margalida, 1952.
 Consiliari dels joves d'Acció Catòlica de Santa Margalida, 1952.
 Ecònom de Crist Rei, 1959.
 Morí el ?

JOAN PARETS SERRA

Rector de Crist Rei, 1981-1984. Nasqué a Santa Maria del Camí el 29 de setembre de 1940; després de cursar la carrera sacerdotal en el Seminari Conciliar de Sant Pere de Mallorca, rebé l'ordenació sacerdotal el 18 de juny de 1967 i des d'aleshores ha tingut els següents ministeris:

Vicari cooperador de Bunyola, 1967-1974.
 Vicari cooperador de Sant Josep Obrer, 1974-1975.
 Missioner en el Perú, 1975-1981.
 Rector de Crist Rei, 1981-1984.
 Rector de Lloseta, 1984-1987.
 Missioner en el Perú, segona vegada, 1987-1989.
 Rector de Sineu, 1989, càrrec que conserva en l'actualitat.

BARTOMEU GENESTRA MARTORELL

Encarregat de Crist Rei, 1984-1985. Natural d'Inca, on va néixer el 21 de febrer de 1933, cursà la carrera sacerdotal en el Seminari Conciliar de Sant Pere de Mallorca i rebé l'ordenació sacerdotal el 22 de desembre de 1956. Ha tingut els següents càrrecs:

Vicari coadjutor de Pollença, 1957.
 Rector de Biniamar, 1973.
 Rector de Caimari, 1976.
 Resideix a Inca des de 1981.

Encarregat de Crist Rei durant nou mesos: octubre de 1984-juny de 1985.
Vicari coadjutor de Santa Maria la Major, càrrec que ocupa en el dia present.

LLORENÇ RIERA MARTÍ

Rector de Crist Rei, 1985-1993. Nasqué a Bunyola el 5 d'abril de 1949, estudià la carrera eclesiàstica en el Seminari Conciliar de Sant Pere i rebé l'ordenació sacerdotal el 22 de desembre de 1973. Ha tingut els següents càrrecs:

Vicari cooperador d'Alcúdia, 1973.
Missioner al Burundi, 1978.
Rector de Crist Rei, 1984-1996.
Rector de Sant Miquel de Palma, 1996 - - -
És també delegat de catequesi; continua amb els dos darrers càrrecs.

JOAN MANUEL COZAR MARTÍNEZ

Rector de Crist Rei, 1993. Nasqué a Palma de Mallorca el 29 d'abril de 1964 i després d'estudiar la carrera sacerdotal en el Centre d'Estudis Teològics de Mallorca, (CETME) rebé l'ordenació sacerdotal el 27 de desembre de 1992. Des d'aleshores ha tingut els següents nomenaments:

Rector de Crist Rei d'Inca, 1992.
Vicari coadjutor de Sant Josep Obrer i simultàniament.
Capellà castrense, càrrecs que conserva en el moment actual.

SANTIAGO CORTÈS FORTEZA

Natural d'Inca, ciutat en la qual nasqué el 12 d'abril de 1948. Estudià la carrera sacerdotal en el Seminari Conciliar de Sant Pere de Mallorca i fou ordenat prevere el 25 de juliol de 1973. Ha tingut els següents nomenaments:

Vicari cooperador de Muro, 1973.
Vicari cooperador de Sant Josep Obrer de Palma, 1974.
Rector de Biniamar, 1976.
Rector d' Andratx i s'Arracó, 1981.
Rector de Lloret de Vista Alegre, 1988-1997.
Estudiant de l' Universitat Pontificia de Salamanca, 1997-1998.
Encarregat de Crist Rei juny-octubre, 1998.
Rector solidari de Mancor de la Vall, Selva, Biniamar, Moscarí i Campanet, 1998, càrrecs que conserva i serveix el dia present, amb especial atenció a la feligresia de Mancor de la Vall.

GUILLEM FELIU RAMIS

Rector de Crist Rei, 1997-1999. És natural de Llubí on va néixer el 22 d'octubre de 1960 i després de cursar els estudis pertinents en el Centre d'Estudis Teològics de Mallorca (CETEM), rebé l'ordenació sacerdotal el 24 de maig de 1992. Ha rebut els següents nomenaments:

Rector de s'Horta de Felanitx, 1992.

Rector de Crist Rei, 1999.

Rector d'Establiments, 1999, càrrec que serveix fins al dia present.

ANTONI GARAU GARAU

Rector de Crist Rei, 1999. Nasqué a Lluçmajor el 19 de març de 1948 i després de cursar els estudis sacerdotals en el Seminari Conciliar de Sant Pere de Mallorca, fou ordenat sacerdot el 2 de març de 1974. Des d'aleshores ha tingut els següents nomenaments:

Rector de Cala Rajada, 1974.

Rector de Puigpunyent.

Rector de Binissalem.

Rector de Crist Rei, 1999, ministeri que serveix en el moment actual.

RECTORS DE SANT DOMINGO**GUILLEM JULIÀ OLLERS**

Rector de Sant Domingo, 1962-1972. Va néixer a Santiago de Cuba el 13 de març de 1932; passà la infantesa a Campos del Port, d'on eren naturals els seus, i estudià la carrera sacerdotal en el Seminari Conciliar de Sant Pere de Mallorca. Més endavant amplià estudis a Sant Cugat del Vallès de Barcelona i obtingué una llicenciatura en Teologia. Fou ordenat sacerdot el 8 de maig de 1955 i ha rebut els següents nomenaments:

Vicari de Lluçmajor 1955. També fou consiliari dels aspirants d'Acció Catòlica i de les dones, professor del Col·legi Parroquial de Sant Miquel i del col·legi de les religioses dels Sagrats Cors de Lluçmajor.

Vicari de la parròquia del Sagrat Cor de Palma (Hostalets), 1958.

El 25 d'octubre de 1960 fou nomenat professor del col·legi Ramiro de Maeztu.

Prèvies oposicions, rector de Sant Domingo, 1962.

Aquell mateix any fou nomenat professor de l'Escola d'Aprenentatge Industrial.

El 1972, prèvia renúncia de la rectoria, fou nomenat professor de Religió de la Facultat de Filosofia i Lletres i professor titular de l'Institut Antoni Maura, de nova planta.

El 9 de març de 1980 és nomenat canonge de la Seu, on se li ha confiat l'àrea pastoral.

ANTONI ESTELRICH CALAFAT

Rector de Sant Domingo, 1972. És natural de Santa Margalida, vila en la qual nasqué el 25 de gener de 1931; cursà els estudis d'humanitats en el Col·legi de la Mare de Déu de Montis-ion de Palma fins a obtenir el grau de batxiller i després ingressa en el Seminari Conciliar de Sant Pere de Mallorca fins a completar els estudis necessaris i rebre l'ordenació sacerdotal el 21 de desembre de 1956. Ha tingut els següents càrrecs:

Ecònom de s'Arracó el 1957.

Vicari cooperador de Santa Maria la Major el 1960.

Ecònom de Lloseta.

Rector d'Inca del 1972 fins al dia present.

ERECCIÓ DE LES PARRÒQUIES

1. SANTA MARIA LA MAJOR

Malgrat que en moltes ocasions es dona l'any 1248 com la data de fundació de la parròquia de Santa Maria la Major, és evident que existia abans, car aquesta és la data de la butlla pontifícia en la qual el papa pren sota la seva protecció immediata les parròquies i altres institucions eclesiàstiques de Mallorca existents en el moments de la datació del document. Però tal qüestió surt fora de l'àmbit de la present comunicació, que s'ha de circumscriure a notícies del segle XX. De totes formes les persones interessades poden ampliar informació acudint a les diferents monografies publicades sobre la parròquia d'Inca.

Aquí és obligat fer-ne menció perquè del seu terme parroquial, ja ben entrat el segle XX, foren desmembrades les dues parròquies que van ser erigides, la primera en el barri del Tren o del Quarter i l'altra molt més cèntrica, a l'antic convent de Sant Domingo, del qual conserva el titular.

2. CRIST REI

Data d'erecció: 16 de juliol de 1959

Per trobar l'origen remot d'aquesta parròquia és precís remuntar-nos fins al rectorat del senyor Francesc Rayó, el qual amb prou clarividència del futur i sobretot comprenent les necessitats de la Barriada del Tren, especialment dels qui vivien mes enllà de les vies del ferrocarril, el 15 de març de 1941 comprà un tros de terra de la finca -aleshores rural- Can

Prop i en va satisfer el cost amb els obsequis en metàl·lic rebuts dels feligresos d'Inca en ocasió de les noces d'or sacerdotals (fou ordenat sacerdot el 16 d'abril de 1892). No pensava de cap manera crear una nova parròquia; tal pensament era completament aliè als seus projectes: tan sols pensava crear un espai apte per ensenyar el catecisme i altres ministeris pastorals. Però la llavoreta sembrada començava a congregar.

Una segona etapa de l'època preparroquial de Crist Rei la marca el rectorat del senyor Francesc Garau Pascual. Aquest, convençut que el trast no bastava per satisfer els projectes concebuts, el 25 de març de 1945 comprà altres 2.500 metres annexos. Ell estava decidit a construir un complex suficient per satisfer les necessitats religioses i socials de tota la barriada, que des del primer moment posà sota la protecció de Crist Rei, al qual fou dedicat el temple que hi volia construir, com també l'escola i altres edificacions construïdes per a utilitat religiosa i social del veïns. Però encara no es destriava ni de lluny la idea de crear una parròquia.

Partint amb un capital inicial de 410,00 ptes., remanent dels obsequis que rebé el rector Rayó -com hem dit abans- i cent duros, obsequi de la família Cabrer, Mn. F. Garau inicià la primera etapa de les obres, que durà del 30 d'octubre de 1946 fins al 14 d'agost de 1947; és a dir, no arribà a un any quan es va beneir i posar en funcionament un parvulari que tenia dues sales ben grans i un dispensari; un i altre es confiaren a la cura generosa i abnegada de dues germanes de la Caritat, que cada dia al matí, migdia i vespre recorrien el trajecte des del convent fins a Crist Rei, fins que tingueren casa pròpia al seu voltant.

La deixa pia del senyor Francesc Llinás Mateu (del qual hem parlat abans), consistent en 25.000 ptes. a les quals s'ajuntaren altres mil duros, donatiu de la senyora Antònia Alzina Llabrés, propicià la construcció d'un nou tram de les obres: el convent de les monges amb capella pròpia i la construcció del que serà el temple parroquial.

Dia 5 d'octubre de 1952 fou beneït el convent i s'instal·là la Reserva. La construcció del temple romangué paralitzada per mancança de mitjans econòmics quan les parets laterals es trobaven a l'altura de dos metres. Provisionalment se celebrava missa dins una sala a la qual acudia també la tropa del quarter General Luque. El vicari Miquel Fuster Cortés tenia cura del servei religiós, no solament per celebrar la missa, sinó també dirigint el Centre Catequístic.

La visita pastoral del bisbe D. Jesús Enciso Viana efectuada a la parròquia de Santa Maria la Major d'Inca tingué efectes saludables per als veïns de l'Estació. En part ells mateixos propiciaren l'ocasió amb llur presència acollidora i nombrosa. El bisbe exterioritzà la pròpia admiració i el senyor G. Buades li suggerí la conveniència de crear una parròquia en aquell oratori o església filial.

El Dr. Enciso ho pensà seriosament, tal volta demanà consell i, sense deixar córrer gaire temps, cridà en audiència l'ecònom d'Inca per fer-li saber la decisió presa de crear aquella nova parròquia. No es torbà gaire a nomenar-ne el primer rector, que fou el senyor

Rafel Cladera Ramis, aleshores vicari cooperador de Santa Margalida, qui immediatament començà ensems amb el senyor Buades a fer les passes pertinents.

Per decret episcopal de 16 de juliol de 1959 era erigida la nova parròquia a què quedaven adjudicats els veïns de les Cases Noves i els de l'Estació. La via del tren marcava les confrontacions, de forma que gairebé la meitat dels feligresos era de la part urbana i l'altra meitat de fora vila, amb gran nombre de peninsulars immigrants a Inca, sovint gent necessitada d'instrucció religiosa i tal volta d'ajuda material.

El nou ecònom féu l'entrada el 2 d'agost del mateix any i el 15 del mateix mes, festivitat de l'Assumpció de Maria Santíssima, al cel ja fou beneïda la font del baptisme que havia tallada Sebastià Perelló Alzamora de Santa Margalida, per obsequiar el qui fins a les hores havia estat vicari d'aquella vila. Pocs dies havien passat, era el 20 del mateix mes, quan fou administrat per primera vegada el baptisme, segona filla d'uns esposos feligresos: Antònia de Crist Rei Mir Amer, filla de Guillem i Francesca. El 12 de setembre Antoni Martorell Coll i Francesca Villalonga Ramis eren els primers nuvis que s'hi unien en matrimoni. Dia 3 d'octubre se celebrà el primer funeral, que fou en sufragi de Jaume Isern Rosselló àlies "s'Alaroner" de Cas Collàs.

Continuant la força expansiva de la nova parròquia, es varen anar creant els següents centres rurals d'evangelització: Can Guisca, centre Can Boqueta, centre s'Hostalet, centre camí vell de Costitx, centre carretera de Lloseta "Pollangres", Centre de catecisme infantil de Cas Collàs, centre gitano Ca la gitana Maria, catecisme de Can Boqueta, centre familiar de Cas Collàs i centre d'exercicis de Son Bordils "sa Garrigueta". En total deu centres que, sota la coordinació de l'ecònom, eren atesos per personal que ell havia escollit entre els membres d'Acció Catòlica i la Legió de Maria, instrument primordial de l'apostolat parroquial de Crist Rei, que obtingué copiosos fruits.

3. SANT DOMINGO

Data d'erecció: 2 de maig de 1962

El temple de l'antic convent de frares predicadors des de 1835 havia romàs sense frares, però obert al culte i freqüentat per molts devots i veïns que assistien a les funcions religioses que hi celebraven primerament els antics frares ja exclaustats i després el sacerdots diocesans que designava el bisbe, que es deien *custos* o *rectors*, el darrer dels quals, el senyor Vicenç Bal·le Duran, que ho era des de 1944, fou el que lliurà les claus al nou rector quan aquest prengué possessió de la rectoria creada de bell nou.

DECRET DE CREACIÓ DE LA PARRÒQUIA

Malgrat que ja es troba publicat en el Botlletí Oficial del Bisbat de Mallorca (BOOM, 102 (1962), 170-171), pensam que molts s'alegraran de poder-lo trobar en aquestes pàgines. És del tenor següent:

"DECRETO erigiendo la parroquia de Santo Domingo de Inca.

Nos, Don Francisco Payeras Mulet, canónigo de la Santa Iglesia Catedral Basílica, vicario general del Excmo. y Rdm. Señor obispo de Mallorca,

Vistas las gestiones realizadas por el Muy Ilustre señor vice-presidente de la Junta Diocesana de Creación de Nuevas Parroquias en orden a la creación de una nueva en esta diócesis, las estimamos conformes a derecho y, en consecuencia, y obrando por mandato especial de Su Excelencia Reverendísima, venimos en disponer y disponemos:

1. Que por el presente se crea una nueva parroquia en el término de Inca, cuyo titular será Santo Domingo.

2. Que los límites de dicha parroquia serán, transitoriamente, es decir, sin perjuicio de las modificaciones que más adelante aconsejen razones jurídico-económicas o pastorales, las siguientes: Molinos; ejes de la calle Ramón y Cajal y de su prolongación o calle del Teatro hasta la de Martín Médico; eje de ésta hasta la de San Bernardo; eje de la de San Bartolomé hasta Plaza de España (esquina calle Argentin); eje de ésta última; eje de la calle de Coll; cruce por la calle de Seguí Mas hasta encontrar el eje de la calle de Bernardo Salas; eje de la de Corró hasta la de Jaime Armengol; eje de ésta hasta calle General Luque; y eje de ésta hasta la calle de Malferits, siguiendo por el eje de la contigua calle de Antonio Maura. El territorio comprendido en los citados límites quedará desmembrado de la parroquia de Santa María la Mayor de Inca, en el momento en que entre en vigor el presente Decreto.

3. El párroco que fuere nombrado de la citada parroquia, en el plazo de tres meses, a partir de la toma de posesión, confeccionará por triplicado y firmará juntamente con el reverendo señor cura párroco de Santa María la Mayor de Inca, un gráfico detallado de los límites de la nueva parroquia. Uno de los ejemplares se unirá al presente expediente, otro se guardará en el archivo de la nueva parroquia y otro en el de la de Santa María la Mayor.

Dado en el Palacio Episcopal de Palma de Mallorca a dos de mayo del año mil novecientos sesenta y dos. = Francisco Payeras, vicario general. = Por mandato de Su Señoría Ilustrísima. Jaime Batle, notario eclesiástico."

EPÍLEG

La creació de les dues noves parròquies, tant la de Crist Rei com la de Sant Domingo, és conseqüència del creixement demogràfic de la ciutat d'Inca, afavorit per la gran expansió industrial, comercial i econòmica; és també a la vegada una palpable demostració del zel pastoral, tant del bisbe com dels rectors, de servir el poble fidel i de trobar-se al seu costat en tots els moments i necessitats.

Palma de Mallorca, 31 d'octubre del dos mil, diada de Sant Alonso Rodríguez

BIBLIOGRAFIA

Boletín Oficial del Obispado de Mallorca. (BOOM), passim.

CLADERA RAMIS, Rafel, *Breu història de la parròquia de Crist Rei d'Inca*, Inca, 1983.

CORTÈS FORTEZA, Santiago, *Cronicó de l'església d'Inca dels anys 1911 - 1961* a partir del Botletí Oficial del Bisbat de Mallorca, a Jornades d'Estudis locals, III, Inca, 24 i 25 de maig de 1996, p.151-173.

FIOL TORNILA, Pere, *Història del convent de Sant Domingo d'Inca*, Inca, 1982.

LLABRÉS MARTORELL, Pere-Joan, *Sant Domingo d'Inca*, Inca, 1987.

LLABRÉS MARTORELL, Pere-Joan i ROSSELLÓ VAQUER, Ramon, *Inca en la història*, Inca, 1998.

ROSSELLÓ VAQUER, Ramon i LLABRÉS MARTORELL, Pere-Joan, *Història d'Inca, 1350-1516*, Llibres de la Nostra Terra, Palma, 1997.

RETORN DELS FRANCISCANS A INCA I LA SEVA INCIDÈNCIA EN L'EDUCACIÓ

MIQUEL MIRALLES GILI

INTRODUCCIÓ

La història d'un poble no pot deixar de banda la història de les seves institucions socials i religioses. Aquestes participen activament en els esdeveniments, canvis, inquietuds i preocupacions quotidianes de la vila. És per aquest motiu que avui, quan els nivells d'instrucció i benestar han arribat a les cotes més altes, em complau i compensa la possibilitat de contribuir al coneixement a nivell historiogràfic d'una institució que, a més de religiosa, ha destacat per la seva dedicació dins el camp de l'educació dels joves i de les joves d'Inca i de gran part de la comarca.

El retorn dels franciscans a Inca tindrà com a data clau el 16 de gener de 1910, que és el dia de la fundació de la nova comunitat. A partir d'aquesta onomàstica es desenvoluparan multitud d'accions i obres adreçades principalment a la formació del jovent, que seran les principals responsables de la creació, l'any 1925, del col·legi de segona ensenyança que coneixem amb el nom de "Beat Ramon Llull".

Sempre és gratificant tenir la possibilitat de fer aportacions al coneixement del passat ja que forma part de la nostra pròpia identitat. No obstant això, aquesta satisfacció creix quan es pretén fer una primera aproximació a les manifestacions que en el camp de l'educació han donat els pares franciscans a la ciutat d'Inca. Aquesta no és una mostra d'exhaustivitat ni de profunditat respecte al tema triat, sinó que la intenció és la de lliurar un homenatge a una institució que arriba al seu 75 aniversari plena de força i amb ganes de seguir lluitant per una educació sempre coherent amb el seu caràcter propi.

Plantejades, doncs, les motivacions de la meua intervenció, presentaré aquest treball en tres apartats, que de qualche manera vertebraran el recorregut històric del centre. Així, tractaré en primer lloc sobre els antecedents a la nova fundació; a continuació, veurem com es va produir el retorn dels franciscans i quines varen ser les seves aportacions, i acabaré esmentant les aportacions que el col·legi directament o indirecta ha fet per la cultura, sempre des d'una òptica pedagògica i formativa.

1. Els antecedents dels pares franciscans a Inca

El compromís educatiu dels franciscans de la T.O.R. a Mallorca té una data important. L'11 de juny de 1893, a l'abandonat convent dels franciscans de Lluçmajor, tres frares feien la seva primera professió religiosa. Aquest primer i senzill acte constitueix un punt fonamental per fitar la instauració o la restauració del Tercer Orde Regular dins l'Estat¹.

Antoni Ripoll (1844-1916), el primer d'aquells frares que varen fer la seva professió, era un treballador amb molta d'inquietud religiosa, que abans de viure al convent ja a casa seva havia començat a reunir-se amb els seus companys. El més interessant per al nostre tema és que la seva primera activitat va ser obrir una escola i que, a poc a poc, aquesta iniciativa farà que distints antics convents franciscans, abandonats des de 1835², rebien els membres de la nova congregació, que arriben amb la idea d'escampar l'Evangeli mitjançant l'ensenyament.

La ciutat d'Inca era hereva d'un antic convent franciscà abandonat. Tenim la primera notícia de la casa religiosa l'1 de gener de l'any 1325, quan el papa Joan XXII autoritza la fundació del convent de Sant Francesc d'Inca, que amb tota seguretat es va convertir en el segon convent que l'orde religiós tenia a Mallorca i el primer de la Part Forana.

L'església dels franciscans primitius va ser fruit dels esforços i dedicacions dels habitants de la nostra vila, i de la col·laboració destacada de dos importants personatges. Per una banda, va ser rellevant l'ajut proporcionat per la "manda pia" de Gerard Lull, que com consta al seu testament ordenat dia 13 de setembre de 1343, davant el notari Martín Aragon, es produïa la cessió dels seus béns, que seran emprats per resoldre gran part de les despeses de les primitives obres. També va ajudar molt a la construcció del convent, acabant moltes cel·les i altres habitacions, i sobretot, el temple primitiu, el bisbe franciscà D. Pedro de Cima, el qual administrava la Diòcesi de Mallorca vers els anys de 1377.

L'any 1555 el pare provincial Fra Joan Bordils, qui era descendent d'una família noble inquera, vengué a Inca i, quan va veure el gran abandó en què estaven les parets i el convent quasi en la seva totalitat, va ajudar a adobar el claustre. També féu arreglar, l'any 1565, el campanar. Progressivament, va ampliant-se el convent i les cel·les augmenten de cada dia. Va ser l'any 1652, quan la "pesta bubònica" va deixar desolada la nostra vila i els frares, tot ajudant els malalts, anaren sucumbint. Dels disset que hi vivien, tan sols varen quedar cinc frares que cuidaren les malalties o ajudaren, amb les seves paraules, a morir bé els malalts. Les seves paraules, paraules de frare, varen donar consol a la trista temporada que experimentà la nostra vila³.

1 *El Colegial*, núm. 31 de desembre de 1992. Vegeu en concret el treball signat per Sebastià Taberner.

2 L'any 1835 el govern d'Isabel II decreta la confiscació dels bens de moltes de les ordes religioses. És la famosa desamortització de Mendizábal. Els religiosos es veuen obligats a abandonar els convents.

3 *El Colegial*, núm. 6 de juny de 1984, II època. Vegeu en concret l'article de Gabriel Pieras Salom.

Serà en el primer terç del segle XVIII, més concretament en un document signat el 25 de maig de 1732, quan es comença a fer una referència directa a una escola de pares franciscans a Inca. Es tracta d'una petició per part del pare franciscà Francesc Capó, religiós i mestre de gramàtica, per al finançament del que anomena com la primera i la més antiga escola de la vila.

“Día 25 de Maig de 1732.- In Dei nomine, etc... essent Balle Rey al lo Honorable Joan Massip, fonch proposat per March Farrer Regidor: sentirán Vs-Ms- la petició presentada pel P. Fray Francesc Capó, religiós y Mestre de Gramática del Convent de St- Francesc de nostra Vila, en què nos representa, que se ha de fabricar una schola per los minyons de ntra. Vila, que sia ab major forma que la antigua y se troba ab poch medis per ajudar a dita obra, que és tota de limosna de benefactors: per tant, alguna limosna, per ser en dita Vila primera i la més antiga escola. Discorreguts los vots, fonch conlú, nemine discrepante, que ser interesada tota nostra Vila per ensenyansa dels minyons se li donaran 20 lliures de limosna per dita fàbrica de la nova schola”.⁴

Passaren els anys i la comunitat religiosa es va trobar en una etapa molt complicada i que posava fi a la seva estada a Inca. D'aquesta manera, serà el 12 d'agost de 1835 que els pares franciscans es veuen obligats a abandonar el convent i la ciutat. Aquest fet es produïa com a conseqüència directa de la Llei de desamortització dels ordes religiosos del ministre Mendizábal.

Orfe el convent dels qui fins aleshores havien estat els seus inquilins, aquest va quedar en el més absolut abandó, fins a la data de la seva alienació, haguda el maig de 1844, en favor de D. Antonio Palou Colom, veí de Palma, qui poc després, al novembre del mateix any, el traspassava en venda a nou propietaris d'Inca.

No obstant això, aquesta venda i adquisició no va tenir com a resultat una millora general de l'edifici. La perspectiva de l'antic convent era tan poc falaguera que Estanislao de K. Aguiló, en el seu escrit “Excursió a Inca”, la descrivia, al juny de 1890, d'aquesta manera:

“Corredors esbocats, parets en joli, cel·les i oratoris convertits en magatzems i xibius per la pobresa: res té que envejar el S. Francesc d'Inca an es nostro de Ciutat, si no és s'honor derrer de quedar convertit en hostalatge de presidiaris i gent perduda.”

No oferia millor aspecte el convent en 1900 perquè, en provar de dotar Inca d'un hospital i una escola d'arts i oficis, es pintava així el seu estat interior:

“Por una parte, los arcos tapiados de su hermoso claustro; por otra, la interceptación que sufren a cada paso los elegantes corredores; por un lado, los innobles tabiques que han

⁴ Document amb data el 25 de mig de 1732. Pertany al *Llibre de Consells de 1732 a 1759*. A.M.I

mutilado las más espaciosas dependencias; por otro, miserabilísimas viviendas, mal entendidas y peor edificadas; y por el punto más accesible a los curiosos, ruinas inverosímiles, en un campo de desolación más que vandálico, que parecen arremeter al que se atreve a contemplarlas".⁵

Van passar altres deu anys i el 1910, el convent i sobretot el claustre havien arribat al punt més vergonyós de la seva devastació: "convertit en corrals i corralets, era refugi dels seus respectius estadants i de tota classe de grolleries".⁶

Amb tot, els comentaris de la premsa local deixaven un espai en els seus articles per a l'esperança. Es confiava en la recuperació i en la restauració de l'edifici. D'aquesta manera també s'exposava amb profètica visió el següent fragment:

"El convent podria gloriosament restaurar-se. Faríem reviure i donar a conèixer en tota la seva grandiositat i esplendor un monstruós rebuig de tres generacions successives, després d'haver adquirit a pas lent i parcel·la darrere parcel·la, la quasi totalitat d'un edifici que, si bé s'estudia, és el més vast i millor construït; el més útil i magnífic de quants té la nostra Ciutat, excepció feta de només l'esvelt i sumptuós temple parroquial".

Els dipositaris d'aquesta gran comesa no seran altres que els frares franciscans, que amb el seu retorn al convent responen en certa manera a l'aclamació popular que es va produir a la vila. D'aquesta manera el 16 de gener de 1910 tindrà lloc la nova fundació d'una comunitat de franciscans del Tercer Orde Regular que amb tanta insistència s'havia sol·licitat.

2. La nova fundació franciscana a Inca

Tres religiosos seran els responsables d'iniciar, un altre cop, la comunitat franciscana a Inca: Fra Pere J. Cerdà, Fra Andrés Cassellas i Fra Baltasar Salamanca, que ocuparan una reduïda porció de l'antic convent de frares menors. El 21 de desembre de 1909, el bisbe de Mallorca, el Sr. Campins, cedeix a la congregació el temple i el convent.

Però les Germanes de la Caritat d'Inca també ocupaven una part important de l'antic convent desamortitzat durant el període del regnat d'Isabel II. Diversos motius els aconsellaven un canvi de lloc. La comunitat havia augmentat perquè s'hi havien incorporat més germanes per a l'assistència dels malalts; les escoles necessitaven més espai a causa del nombre creixent d'alumnes. A més a més, hi havia l'inconvenient de viure monges i frares al mateix edifici.

Les dificultats, però, semblaven insolubles fins que la providència de Déu inspirà dues veïnes de la ciutat que fessin donació a la Caritat del seu antic celler de Can Gotleu.

5 Fragment que pertany a la revista *Heraldo de Inca* de 15 desembre de 1900, "Proclama al pueblo de Inca".

6 Fragment que pertany a la revista d'Inca *Ca Nostra* en el seu número d'abril de 1921.

Des del 1909 els pares franciscans havien anat adquirint trossos de l'antic convent desamortitzat, i ara compraran a les Germanes de la Caritat les casetes que ocupaven.

Des del primer moment de la fundació, la nova comunitat franciscana destaca per la motivació clara cap a l'ensenyament. Així, durant l'any 1911 es va obrir una escola de primera ensenyança. El vertader artífex d'aquesta fita no serà altre que el pare Pere Joan Cerdà Colom⁷. Aquest bunyolí, nascut el 7 de juliol de 1878, es pot considerar com el personatge clau per al desenvolupament del Col·legi Beat Ramon Llull d'Inca i es convertirà en el primer director com a centre de segona ensenyança l'any 1925. La seva estada com a principal responsable durarà aproximadament uns dotze anys, fins al seu nomenament com a ministre provincial del T.O.R.

Aquest religiós franciscà és un clar referent per a la història social i pedagògica de Mallorca durant la primera meitat del segle XX. Eminent sociòleg, el seu camp d'acció no es limitarà en el món de l'ensenyament, sinó que podem considerar-lo com un dinamitzador social actiu. Una de les seves grans inquietuds fou sempre la situació dels obrers, i és per aquest motiu que va realitzar infinitat de conferències sobre les orientacions de Lleó XIII, el papa dels treballadors. A Artà va començar l'explicació i divulgació, mitjançant articles i conferències, de les ensenyances de l'encíclica *Rerum Novarum*, i estudiant a la vegada les obres existents que podien influir en la millora dels pagesos i pageses del camp mallorquí.

Concretament a Inca ja funcionava la Caixa Rural i, entre els anys 1910 i 1912, va fer una sèrie de xerrades sobre "El socialisme i les seves tendències", que foren escoltades per molts d'obriers, que poc després seran els fundadors del Sindicat Obrer "La Paz" de caràcter catòlic. Aquest sindicat anys més tard fou conegut com "Sociedad de Socorros Mutuos".

Tornant al tema que ens preocupa, l'any 1911 arriba a la comunitat religiosa Fra Sebastià Llinàs, mestre de primera ensenyança elemental, gran entusiasta de la música i del cant. El 1915 s'ordena com a sacerdot i és nomenat director de l'escola. Aquest mateix any i coincidint amb la celebració del VI centenari del Beat Ramon Llull, aquesta escola rebrà el nom amb el qual tots i totes el coneixem avui en dia.

Anteriorment, el 20 de juliol de 1914, els terciaris regulars adquireixen totes les porcions que comprà entre els anys 1865-1882 sor Catalina Jaume. Aquestes són venudes per les Germanes de la Caritat i Margalida Beltran. Els nebots de sor Catalina Jaume s'oposaren a la venda i com a transacció es donà a cada un d'ells 50 lliures, i així es pogué fer l'escriptura de venda⁸.

7 Una vegada finalitzats els seus estudis d'humanitats en el seminari diocesà, el 24 de juny de 1895 ingressà a l'orde del franciscans de Lluçmajor. Durant el curs escolar de 1896-97, inicià les seves tasques escolars ensenyant llatí i llengua espanyola en el Col·legi Seràfic de l'Orde i a Artà. El 4 d'octubre de 1903 celebra la seva primera missa a la localitat d'Artà.

8 Informació extreta del llibre de Pere Joan Llabrés i Martorell *Les germanes de la Caritat a Inca*, p. 86-89, Inca 1993.

Aquests fets són rellevants perquè permetran, als franciscans, disposar d'un espai que abans no tenien. D'aquesta manera l'orde franciscà instal·larà a Inca un curs de religiosos coristes i un altre d'aspirants, anomenada Escola Seràfica. La conveniència i la utilitat d'aquestes ensenyances, la seva serietat i efectivitat, fan necessària la implantació d'un pensionat amb alumnes agregats als de l'Escola Seràfica, amb un règim en tot semblant a ells, però amb la pensió de trenta pessetes mensuals⁹. És així com s'inicia el pensionat que s'inaugurà durant el curs de 1917-18¹⁰. Un any més tard desapareix l'Escola Seràfica i durant el curs escolar de 1919-20 s'introdueixen en el col·legi tres cursos de filosofia que ajuden el pensionat i l'escola de primera ensenyança.

I arribam al 5 d'octubre de 1925, que és quan es va fer l'obertura oficial del Col·legi de segona ensenyança dels pares franciscans, que s'havien fusionat amb l'Acadèmia Tècnica d'Inca. Aquesta fusió va ser suggerida pel jutge de 1a instància d'Inca. En aquells dies, el col·legi necessitava imperiosament dos nous professors. La comunitat demanà ajut a l'Orde, però aquest no va respondre d'una manera positiva. La comunitat, vista la greu situació, decidirà suprimir la part de la segona ensenyança i magisteri que progressivament havia anat implantant. Malgrat això, aquesta supressió serà inexistent a causa de la unió de forces entre l'Acadèmia Tècnica, que proporcionarà alguns professors, i els franciscans, que aportaran els seus locals a més de respondre de la part moral i disciplinària de la joventut.

L'acte d'obertura començà amb la celebració d'una missa presidida pel pare superior del convent, Cristòfol Sureda. En aquest primer curs ja hi havia més de 100 alumnes. L'escola de primera ensenyança continuà funcionant amb vida pròpia i independent del Col·legi de segona ensenyança. Aquest curs escolar de 1925-26 és quan neix oficialment el Col·legi Beat Ramon Llull, una institució que en els anys setanta ja superava els mil alumnes, i és que, a causa de la situació geogràfica d'Inca, envoltada de pobles més petits, el col·legi ofería i ofereix la possibilitat de donar ensenyança a molts de joves de la comarca que tenen en aquest centre i en la ciutat d'Inca uns dels records més agradables de llur infantesa.

3. Aspectes pedagògics destacats i incidència educativa

Per arribar a l'estat actual del Col·legi Beat Ramon Llull hi ha hagut molta de feina i molts d'esforços. S'ha tingut al llarg del temps molta cura i preocupació en l'ensenyament. Aquest ha estat influenciat, com no podia ser d'una altra manera, per les condicions polítiques i socials de l'entorn més proper. Així, a l'hora de fer una anàlisi de la situació educativa del centre, no podem obviar les circumstàncies en les quals es desenvolupen ni podem aïllar-lo de la seva temporalització.

Fundat pel pare Cerdà, el col·legi començà la seva primera etapa el curs 1911-1912, en què es donarà únicament l'ensenyament primari. El col·legi tenia un caire privat que es

9 Els alumnes de l'Escola Seràfica pagaven 5 pessetes.

10 En aquell primer any hi havia 7 alumnes; 4 eren de Bunyola i 3 eren de Sóller

veia reflectit en els aspectes d'acceptació d'alumnes. D'aquesta manera no s'admetien alumnes que tenien un informe negatiu en la seva conducta, a menys que demostrassin proves de penediment i esperança de correcció. L'edat mínima per a ingressar al col·legi era generalment de sis anys, i s'hi podien confirmar els nins tot el temps que era necessari per al seu aprofitament. Per a l'admissió dels nins s'exigia als seus pares certificat mèdic per comprovar que no patien malalties contagioses i que havien estat vacunats. En qualsevol temps on un nin es presentava amb erupcions, es requeria l'opinió del metge; en el cas que resultassin contagioses, el nin deixava d'assistir a classe fins al seu complet restabliment¹¹.

Durant els primers anys de funcionament de l'escola de primera ensenyança, les classes eren de dues hores i mitja al matí, des de les vuit i mitja fins a les onze, i des de les dues i mitja fins a les cinc de la vesprada, i abans de cada classe hi havia mitja hora d'estudi. Estaven sense classe la vesprada del dijous de cada setmana, menys en els casos que durant la setmana hi hagués impedit algun altre dia.

Els temps d'esbarjo entre classe i classe s'empraven per practicar el cant i a la tarda es practicava la gimnàstica rítmica. Les vacances ordinàries de Nadal, Carnestoltes, Pasqua de Resurrecció i l'estiu començaven i acabaven en els mateixos dies en què ho feien els col·legis d'ensenyament oficial. El director tenia la possibilitat, quan per motius raonables ho trobava convenient, de concedir als alumnes un o més dies de vacances extraordinàries¹².

Per a l'ensenyament de les assignatures se seguia amb tota exactitud possible el mètode cíclic prenent com a texts llibres publicats d'acord amb aquest mètode, i per a la Doctrina s'utilitzava el text diocesà. El mètode cíclic consistia a repetir una assignatura diverses vegades, aprofundint, cada vegada més, en la matèria, formant, així, una sèrie de cercles concèntrics com si fossin ones que a poc a poc es van ampliant. De principi, doncs, s'ensenyaria una matèria a nivell molt elemental i rudimentari, i progressivament, a cada curs més s'anirien ampliant i desenvolupant els seus continguts, de la mateixa forma que els cercles quan tiram una pedra a la mar. És per això que a aquest sistema es coneixia amb el nom d'ensenyament cíclic.

El sistema cíclic fou no sols una eina de tipus didàctic, ja que introduí unes formes noves de fer classe -explicació oral per part dels mestres comuna a tots els al·lots; afectà a més els continguts, estructurant-los i adequant els exercicis a les lliçons- sinó que fou també un mètode d'organització escolar i transformà el sentit de l'escola i amplià la seva estructura per tal d'aconseguir més eficàcia, o sigui, un nivell de preparació cultural més adequat a les necessitats que ja es deixaven sentir a la societat de l'època.

L'escola, aquests primers anys, estava organitzada segons el sistema mixt. Aquest era una combinació del sistema simultani, on el mestre classifica els nins d'acord amb el

11 Primer reglament del Col·legi del Beat Ramon Llull, signat pel director Sebastià Llinàs el 10 de novembre de 1916; 2 p. sense numerar localitzades a la capsa XVII "Convents - Fraternitats -7- Inca". Cúria dels ordres franciscans a la Porcíncula.

12 Extret del primer reglament del Col·legi del Beat Ramon Llull, signat pel director Sebastià Llinàs el 10 de novembre de 1916; 2 p. sense numerar localitzades a la capsa XVII "Convents - Fraternitats -7- Inca". Cúria dels ordres franciscans a la Porcíncula.

desenvolupament intel·lectual de cada un i forma cinc o sis grups procurant que hi hagi la major igualtat possible de coneixements en els nins de cada grup. Llavors el grup rep un tractament pedagògic com si fos un sol nin i sistema mutu, en què el mestre distribueix els alumnes segons l'edat i segons el nivell de coneixements i forma vuit grups o seccions que són posades a càrrec d'altres nins, anomenats instructors, elegits i ensenyats directament pel mestre en distintes hores de la classe. El mestre agafa de cada un allò que creu més convenient i evita els obstacles que apareixen a la pràctica.

En la metodologia emprada durant aquesta època també tenien en compte la part de motivació extrínseca. Com a premis s'empraven: guanyar llocs en les respectives seccions; concessió de vals que es canviaven després per llibres; i notes d'aplicació en els dietaris de l'escola que cada alumne té.

Com a càstigs s'empren: perdre llocs en les seccions i pagament de vals, i quan aquests càstigs són insuficients, posar-se de genolls, o la retenció a l'escola després de l'eixida dels altres¹³.

La Restauració acaba l'any 1923, amb Primo de Rivera, que instaurarà la seva dictadura al país fins a l'any 1931. A Mallorca, la dictadura va tenir el suport dels terratinents i dels industrials, molts dels quals formaren part d'un nou partit, la Unió Patriòtica.

L'església va rebre bé la dictadura. El socialisme fou tolerat. Els únics marginats, i sovint perseguits, foren els comunistes, els anarquistes, els republicans i els regionalistes. Aquesta situació política no tindrà connotacions especials en la creació i desenvolupament del col·legi de segona ensenyança, que operarà en total normalitat.

Una de les vessants més interessants d'aquesta època és que es combinen actuacions pròpies de l'escola tradicional amb metodologies que podríem considerar bastant innovadores per a l'època.

Per un costat, es presenten característiques pròpies de l'escola tradicional, on semblava que tot era fet per facilitar la feina i fer lluir el mestre. Hi havia un saber emmagatzemat en uns llibres que ell subministra a petites dosis als seus alumnes sota l'obligació de memoritzar-lo fins a saber-ho al peu de la lletra. L'endemà, la tasca principal era preguntar i posar una puntuació. El dia dels exàmens, els alumnes, com en una fira de mostres, anaven a exposar la seva mercaderia, on hi havia una mica de tot: els rius i les muntanyes de la Xina, l'arrel cúbica, el teorema de Pitàgores, el binomi de Newton, la llista dels reis visigòtics, la classificació científica dels insectes, la conquesta de Granada, etc. I per fer més com-

¹³ Quan l'alumne no sabia la lliçó sense causa justificada, es notificava als pares o als encarregats. En aquest cas podia quedar reclòs al col·legi el temps que el professor estimés convenient. En els casos especials, s'obra de conformitat amb les instruccions de les famílies (Característiques del sistema d'ensenyança del Col·legi del Beat Ramon Llull, signat pel director Sebastià Llinàs el 28 de novembre de 1916; 3 p. sense numerar localitzades a la capsa XVII "Convents - Fraternitats -7- Inca". Cúria dels ordres franciscans a la Porcíncula).

pleta la similitud, fins i tot s'hi donaven diplomes i distincions d'honor i de mèrits. Els resultats d'aquests exàmens, que no es realitzaven en el col·legi, eren emprats com a barems de qualitat. Hi havia un gran interès per fer estadístiques dels resultats dels alumnes i analitzar, a partir d'aquests, les possibles causes dels èxits o fracassos aconseguits.

Per una altra banda, no ens resulta gens complicat trobar en les accions educatives que es desenvolupaven una gran sensibilitat per la millora de les condicions pedagògiques existents. Aquella preocupació de l'enciclopedisme que tenia l'escola tradicional, a mesura que el món avançava, es fa cada dia més impossible i hom en descobreix més la inutilitat. El que cal és que el nin adquireixi aquesta habitud de lligar tots els coneixements limitats que l'escola li dona a les activitats de la vida. Si dintre de cada activitat s'interessa pels processos que ha seguit el seu desenvolupament i es preocupa per l'evolució i els principis científics que l'han determinat, haurà adquirit una habitud mental de pensar i una curiositat intel·lectual que seran la millor adquisició que hagi pogut fer a l'escola, perquè el posaran pel bon camí per saber evitar els entrebancs i resoldre les dificultats amb què topi en els esculls de la vida.

Cal tenir ben present que aprendre no és resoldre dificultats fictícies com les de tots els problemes que l'escola tradicional acostumava a posar. Aprendre és resoldre dificultats pràctiques. Per això, algunes de les accions i de les preocupacions del col·legi durant aquests primers anys es basen en l'acció, en l'execució de coses palpables, en la resolució de problemes reals. Prova d'aquest fet és que el desembre de 1927 es té la intenció de crear un laboratori de química, física, mineralogia i botànica¹⁴. Un mes després, la construcció d'aquests laboratoris és un fet consumat. La seva construcció va ser el resultat d'una lluita per millorar l'ensenyança del col·legi i va ser possible gràcies a l'ajut de pares i institucions. Podem esmentar, sols com a referent, que durant l'octubre de 1928 el col·legi disposava d'un important material científic compost entre d'altres d'una col·lecció de minerals per a l'estudi de la geologia, làmines d'anatomia, models anatòmics en relleu per a l'estudi dels òrgans del cos humà, tres microscopis, una col·lecció de preparats per l'observació microscòpica, etcètera¹⁵.

Però l'activitat per millorar l'educació no es va limitar a la construcció de laboratoris on els alumnes experimentaven d'una manera directa les lliçons que aprenien. Era comú que els alumnes més avantatjats prepararessin i exposessin instructives conferències per a la resta de l'alumnat. L'acte tenia caràcter festiu i comptava amb la presència del professorat¹⁶. Aquestes conferències es varen anar succeint any rere any, juntament amb debats públics entre diversos grups d'alumnes sobre temàtiques relacionades amb les ciències o les lletres, excursions formatives que tenien incidència directa sobre el programa que s'estudiava, con-

14 Vegeu *El Colegial. Boletín del Colegio Beato Ramon Llull*. Inca. 1 desembre de 1927, núm. 9. En aquesta publicació es pot veure la declaració d'intencions per crear laboratoris científics justificats amb les següents paraules: "Para estudiar con provecho estas ciencias, los gabinetes de prácticas son indispensables; y estas prácticas han de hacerse en su mayor parte con aparatos costosos."

15 Vegeu *El Colegial. Boletín del Colegio Beato Ramon Llull*. Inca. Agost-desembre de 1928, núm. 17

16 Vegeu *El Colegial. Boletín del Colegio Beato Ramon Llull*. Inca. 1 de març de 1927, núm. 1.

cursos sobre les memòries de les excursions, vetllades literàries que tenien com a eix principal temàtiques religioses, familiars i patriòtiques¹⁷. Totes aquestes activitats es poden considerar com un complement a les situacions d'ensenyança-aprenentatge que es desenvolupaven en el col·legi i que, a la llarga, el diferenciaven de la resta de col·legis i li donaven un caràcter propi. Els alumnes eren els principals beneficiats i els protagonistes d'aquesta intensa activitat cultural que es va desenvolupar durant els primers anys de vida del col·legi de segona ensenyança i que li va permetre suscitar una gran admiració entre els ciutadans d'Inca en particular i de Mallorca en general.

La República espanyola suposà per al col·legi un dels moments més difícils de la seva existència. La reacció davant els temps difícils va ser exemplar; es dotaren de millor professorat, augmentaren el nivell i la qualitat dels ensenyaments, ampliaren la seva política de beques i iniciaren una experiència de curssets d'estiu, al Mal Pas, molt en consonància amb el moviment renovador higienista de l'ensenyament a l'aire lliure, a manera de colònia d'estiu, i que era una de les activitats renovadores més practicades en el si de la pedagogia mallorquina.

Aquesta notable expansió del col·legi obligava cada estiu a fer obres per millorar el seu habitatge i per donar cabuda a un creixent nombre d'alumnes, així com per instal·lar una biblioteca, una sala d'estudis i de professors, i seguir millorant els laboratoris de física i química.

A pesar de tots els entrebancs, no podem deixar de fer-nos ressò de la lluita que varen protagonitzar els franciscans per mantenir el caràcter propi del centre. Aconseguiren mantenir, en plena República, les lliçons de religió. Aquestes es feien a les darreres hores del dia, quatre vegades cada setmana. També es varen seguir fent els exercicis espirituals.

Arribam d'aquesta manera a la Guerra Civil i al posterior període corresponent a la Dictadura. La funció genèrica i més important de l'escola del nou estat serà l'adoctrinament polític massiu de la infància en els valors nacional-catòlics.

Els principis entorn als quals hauria de realitzar-se aquest adoctrinament de la joventut eren l'educació religiosa, l'educació patriòtica, l'educació cívica i l'educació física, mentre que el factor disciplinari que afavoriria aquest desenvolupament eren els valors de submissió, obediència, respecte, ordre, etcètera, que pretenien ser inculcats¹⁸.

Les conseqüències normatives d'aquest ambient profundament religiós que havia d'embolicar a l'escola no resulten difícils d'imaginar: assistència obligatòria en incorporació de tots els nins i mestres de les escoles nacionals, en els dies de precepte, a la missa parroquial; lectura del Sant Evangeli amb freqüència, i "ineludiblement" tots els dissabtes; expli-

17 Vegeu *El Colegial. Boletín del Colegio Beato Ramon Llull*. Inca. 1 de novembre de 1927, núm. 1.

18 Aquests aspectes de la formació dels alumnes es poden comprovar de manera explícita a les memòries dels cursos escolars que apareixen durant aquest període a la revista *El Colegial*.

cació a l'escola de la doctrina social de l'Església continguda a les encíclicues *Rerum Novarum* i *Quadragesimo Anno*, amb la finalitat d'inculcar en els nins la idea de l'amor i la confraternitat social fins a fer desaparèixer l'obcecat odi materialista, dissolvent de tota civilització i cultura.

Però la presència de Llorenç Maria Duran i Coli com a mestre del col·legi permet, encara que d'una manera encoberta, donar uns certs aires a renovació educativa. Com podrà entendre el lector, Duran no podia modificar les formes de fer escola, els temps no eren apropiats per fer experiències renovadores i actives dins l'aula; s'havia d'actuar amb prudència i fer, per tant, que les innovacions no transcendissin, i més tenint en compte que el Bisbat, en la figura del bisbe Joan Campins, havia presentat des de sempre una política d'oposició a l'escola nova i al Naturalisme pedagògic. Duran, gràcies als seus treballs d'orientació psicopedagògica devers els anys quaranta, provoca que una de les poques experiències renovadores d'aquelles dates tinguin com a protagonista el poble d'Inca i, més concretament, el Col·legi Beat Ramon Llull.

Conclusions

A més de la celebració del centenari d'Inca com a ciutat, ens podem sentir orgullosos com a poble de celebrar els setanta-cinc anys d'una institució que s'ha preocupat per l'educació dels nostres fills, i a la qual els seus membres s'han implicat sovint en el quefer social d'un poble. Les celebracions són un temps ideal per fer balanç del que ha succeït i aquest, des del punt de vista pedagògic, no ens deixa de sorprendre. Les colònies d'estiu, les experiències renovadores, les publicacions de revistes com *El Colegial*, la gran quantitat d'associacions culturals que han sorgit a partir del col·legi ens han de fer pensar i reflexionar per uns moments que és un privilegi per a aquesta ciutat tenir i formar part d'aquesta institució religiosa i, sobretot, educativa.

Indicaciones de servicio

Recibido de

Sm

Hilo núm.

Tele.

El Oficial,

[Handwritten signature]

En los teleg
número que figura
palabras tasadas y l
El Estado no a

Para *[Handwritten]* de *[Handwritten]*

*[Handwritten: distinción
concedida]*

Ajuntament d'Inca

Inca, la ciutat que tu vols